

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İDARİ YAPILANMASI
ETKİNLİĞİNİN PARİS İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Yusuf İZCİ

KOCAELİ 2015

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İDARİ YAPILANMASI
ETKİNLİĞİNİN PARİS İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Yusuf İZCİ

Prof. Dr. N. İlker ÇOLAK

KOCAELİ 2015

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
HUKUK ANABİLİM DALI
KAMU HUKUKU BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE İNSAN HAKLARI İDARİ YAPILANMASI
ETKİNLİĞİNİN PARİS İLKELERİ ÇERÇEVESİNDE
İNCELENMESİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Yusuf İZCİ

Tezin Kabul Edildiği Yönetim Kurulu Karar ve No:

10.06.2015 ve 2015/11 sayılı Karar

Jüri Başkanı:

Prof. Dr. N. İlker GÖLAK

Jüri Üyesi

Prof. Dr. Gürsel ÖNGÖREN

Jüri Üyesi

Yrd. Doç. Dr. Ö. Faruk DİREK

KOCAELİ 2015

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER	1
ÖZET.....	4
ABSTRACT	5
KISALTMALAR	6
TABLO LİSTESİ	7
GİRİŞ	8

BİRİNCİ BÖLÜM İNSAN HAKLARI KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

1. İNSAN HAKLARI TANIMI ve ÇEŞİTLERİ	12
1.1. İnsan Hakları Kavramı ve Nitelikleri	12
1.2. İnsan Hakları Çeşitleri	14
1.2.1. Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak Haklar Ayrımı	14
1.2.1.1. Birinci Kuşak Haklar	15
1.2.1.2. İkinci Kuşak Haklar	16
1.2.1.3. Üçüncü Kuşak Haklar	16
1.2.2. Koruyucu Haklar, İsteme Hakları, Katılma Hakları Ayrımı	17
1.2.2.1. Koruyucu Haklar	17
1.2.2.2. İsteme Hakları	17
1.2.2.3. Katılma Hakları	18
1.2.3. Bireysel Haklar-Kolektif Haklar Ayrımı	18
1.2.4. Kişisel, Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar	18
2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ	19
2.1. Orta Çağ'da İnsan Hakları	19
2.2. Yeni Çağ'da İnsan Hakları	21
2.3. Yakın Çağ'da İnsan Hakları	26
2.3.1. Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Belgesi	28
2.3.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi	32

İKİNCİ BÖLÜM ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMLARI VE PARİS PRENSİPLERİ

1. ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMLARI	36
1.1. Genel Bilgi ve Tanımı	36
1.2. Ulusal İnsan Hakları Kurumları'nın Tarihsel Gelişim Süreci	39
1.2.1. Ortaya Çıkışı	40
1.2.2. Gelişim Aşaması	41
1.2.3. Yaygınlaşması	43
1.3. Ulusal İnsan Hakları Kurumları Sınıflandırılması	46
1.3.1. İnsan Hakları Komisyonu Modeli	48
1.3.2. Danışma Komitesi Modeli	49
1.3.3. İnsan Hakları Ombudsmanı Modeli	50
1.3.4. İnsan Hakları Kurumu-Enstitüsü Modeli	53
2. ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMLARI ULUSLARARASI STANDARTLARI: PARİS PRENSİPLERİ	54

2.1. Yetki ve Görevler	57
2.2. Oluşturulma Biçimleri, Bağımsızlık ve Çoğulculuk Güvenceleri	59
2.3. İşleyiş Yöntemleri	63
2.4. Yarı Yargısal Yetkilere İlişkin Ek İlkeler	65

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI TARİHSEL GELİŞİMİ VE İDARİ
YAPILANMASI SÜRECİ

1. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI TARİHSEL GELİŞİMİ	67
1.1. Gülhane Hattı Hümayunu-1839 (Tanzimat Fermanı)	67
1.2. Islahat Fermanı-1856	68
1.3. Kanun-i Esasi'nin İlanı-1876 (Birinci Meşrutiyet)	69
1.4. II. Meşrutiyet-1909	71
1.5. 1924 Anayasası	72
1.6. 1961 Anayasası	73
1.7. 1982 Anayasası	75
2. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İDARİ YAPILANMASI	80
2.1. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu	81
2.1.1. Komisyonun Oluşumu	83
2.1.2. Komisyonun Görevleri	84
2.1.3. Komisyonun Yetkileri	86
2.1.4. Komisyonun Çalışma Yöntemi	86
2.1.5. İnceleme ve Sonucu Bildirme	88
2.1.6. Genel Değerlendirme	88
2.2. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları	95
2.2.1. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Üye Yapısı	96
2.2.2. Danışma ve Başvuru masaları	100
2.2.3. Komisyonlar	100
2.2.4. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Görevleri	100
2.2.5. Halkla İlişkiler ve İletişim	101
2.2.6. Bilgilendirme, Bilinçlendirme ve Eğitim	102
2.2.7. Araştırma ve İzleme	103
2.2.8. İhlal İddialarını İnceleme ve Karara Bağlama	104
2.2.9. Kurulların Toplantı Esasları	104
2.2.10. Sekreteryaya Hizmetleri	105
2.2.11. Komisyonların Çalışma Usul ve Esasları	105
2.2.12. Başvuruların Alınması	105
2.2.13. Başvuruların Değerlendirilmesi ve Sonuçlanması	106
2.2.14. Raporlama	107
2.2.15. Genel Değerlendirme	107
2.3. İnsan Hakları Başkanlığı	115
2.3.1. Görev ve Yetkileri	115
2.3.2. Genel Değerlendirme	116
2.4. İnsan Hakları Üst Kurulu	116
2.4.1. Görev ve Yetkileri	117
2.5. İnsan Hakları Danışma Kurulu	118
2.5.1. Görev ve Yetkileri	119
2.6. İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri	120

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMU OLARAK TÜRKİYE İNSAN
HAKLARI KURUMU

1. TÜRKİYE İNSAN HAKLARI KURUMU	122
1.1. Kuruluş ve Statüsü	124
1.2. Görev ve Yetkileri	125
1.3. İnsan Hakları Kurulu	125
1.4. Üyelik Teminatı	128
1.5. İnsan Hakları Kurulu'nun Görev ve Yetkileri	129
1.6. İnsan Hakları Kurulu'nun Çalışma Esasları	130
1.7. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Teşkilat Yapısı	131
1.8. Hizmet Birimleri	134
1.9. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na Başvuru Yöntemleri	137
1.9.1. TİHK ve Diğer Hak Arama Yollarının Başvuru ve Sonuçlar Açısından Karşılaştırılması	147
1.9.1.1. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu	147
1.9.1.2. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman)	150
1.9.1.3. TİHK, Bireysel Başvuru ve Kamu Denetçiliği Kurumu Başvuru Usul ve Sonuçları Yönünden Karşılaştırılması	152
1.10. İnceleme, Araştırma ve İzleme Faaliyetleri	155
1.11. Düzenli İstişareler	155
1.12. Personel ve Özlük Haklarına İlişkin Esaslar	156
1.13. Yasaklar ve Yükümlülükler	157
1.14. Kurumun Gelirleri	157
1.15. Geçici ve Son Hükümler	157
1.16. Genel Değerlendirme	158
1.16.1. TİHK'na Başvuru İstatistikleri	158
1.16.2. AB İlerleme Raporları ve Diğer Uluslararası Raporlarda TİHK	163
1.16.3. Anayasal-Yasal Dayanak	166
1.16.4. İdari Bağımsızlık	166
1.16.5. Mali Bağımsızlık	168
1.16.6. Çoğulcu Yapı	169
1.16.7. Görev Teminatı ve Güvencesi	170
1.16.8. Geniş Görev Alanı	172
1.16.9. Ulaşılabilirlik	172
1.16.10. Eğitim ve Bilinçlendirme Görevi	173
1.16.11. Yarı Yargısal Yetkiler	174
1.16.12. Ulusal Önleme Mekanizması Görevi	175
1.16.13. Kanun Değişikliği Tasarı Taslağı	176
SONUÇ	181
KAYNAKÇA	187
ÖZGEÇMİŞ	195

ÖZET

İnsan Hakları, insanlığın doğuşundan itibaren hep gündemde olan ve bu amaçla sürekli mücadeleler verilen bir konu olmuştur. İnsanlığın bugün sahip olduğu hakları elde etmesi çok kolay olmamış, birçok savaş ve mücadeleler verilerek bu haklar elde edilmiştir. İnsan hakları, kavram olarak çok geniş anlam ve önem taşımaya karşın bu hakların ulusal düzeyde anayasalara, uluslararası düzeyde ise hak bildirelerine ve sözleşmelere konu olması nispeten yeni sayılabilecek bir olgudur.

20. yüzyılın ilk yılları ve ortalarında yaşanan iki dünya savaşı, insan hakları konusunu tekrar dünya gündemine getirmiş ve bu hakların sadece iç hukuk kuralları ile korunamayacağı düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Bu amaçla insan haklarının uluslararası düzeyde de koruma altına alınmasına yönelik çalışmalar başlamış ve bu doğrultuda Birleşmiş Milletler ve Avrupa Konseyi bünyesinde evrensel ve bölgesel koruma mekanizmaları oluşturulmuştur. Diğer taraftan ulusal düzeyde “devlet” ve insan hakları alanında faaliyet gösteren “sivil toplum örgütlerinin” dışında, bu iki aktörü bir araya getiren ve “Ulusal İnsan Hakları Kurumları” olarak adlandırılan üçüncü bir aktör daha ortaya çıkmıştır. 1991 yılında Paris’te yapılan atölye çalışmasında alınan kararlar ulusal insan hakları kurumlarına yönelik asgari standartları belirlemesi açısından kriter olarak kabul edilmektedir.

1990 yılı ve sonrasında ülkemizde insan hakları alanında birçok kurum-kurul oluşturulmasına karşılık Paris İlkelerine uygun ulusal insan hakları kurumunun olmaması hem ulusal hem de uluslararası düzeyde eleştiri konusu olmuştur. Bu amaçla 2012 yılında 6332 sayılı yasa ile ulusal kurum statüsünde görev yapmak üzere Türkiye İnsan Hakları Kurumu oluşturulmuştur. Çalışmamızda ülkemizde insan hakları alanında oluşturulan kurum ve kurullara değinilecek ve Paris İlkeleri çerçevesinde incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: İnsan Hakları, Ulusal İnsan Hakları Kurumları, Paris İlkeleri, Türkiye İnsan Hakları Kurumu

ABSTRACT

Human Rights is a subject which has been on the agenda since the beginning of humanity and thus given continuous struggle. The rights of humanity, which we have today, has not been achieved easily, but has been achieved through many battles and struggles. Although Human Rights , conceptually, carries a broad meaning and importance, the subjection of these rights nationally to constitutions and internationally to law declarations and agreements is comparatively considered to be a new fact.

Second World War, happened at the beginning and in middle of the 20th century, reappeared the subject of Human Rights in the world and the idea that these rights cannot be protected just by the internal law has gained importance. With this aim, the studies has started to protect the Human Rights internationally as well and through this way global and regional protection mechanisms have been formed in the structure of United Nations and European Council. On the other hand, except from nationally “government” and “civil society association”, which work on human rights, the third actor which has combined these two actors and has been named as “National Human Rights Institutions” has come up. The decisions which were taken at workshop held in Paris 1991 have been considered as a criterion to determine minimum standards for the National Human Rights Institutions.

Although many institutions and foundations have been created in the fields of human rights in 1990 and beyond, the lack of institutions in accordance with the Paris Principles is criticized at both a national and international level. To this end, The National Human Rights Institution of Turkey was established to serve as a the status of national institutions by law no. 6332 of 2012. In our study, Intuitions and foundations created in the fields of human rights will be dealt with and examined in terms of Paris Principles.

Key Words: Human Rights, National Human Rights Institutions, Paris Principles, Human Rights Institution of Turkey

KISALTMALAR

AB:	Avrupa Birliği
ABD:	Amerika Birleşik Devletleri
AİHM:	Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS:	Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
BM:	Birleşmiş Milletler
C:	Cilt
Çev:	Çeviren
Ed:	Editör
KHK:	Kanun Hükmünde Kararname
KDGM:	Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı
md:	Madde
p:	Paragraf
RG:	Resmi Gazete
s:	Sayfa
S:	Sayı
STK:	Sivil Toplum Kuruluşları
TBMM:	Türkiye Büyük Millet Meclisi
T.C.:	Türkiye Cumhuriyeti
TİHK:	Türkiye İnsan Hakları Kurumu
TODAİE:	Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü
ty:	Tarih yok
vd:	Ve devamı
YÖK:	Yükseköğretim Kurulu

TABLO LİSTESİ

Tablo 1: 12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna yapılan başvuruların konulara göre dağılımı (İlk 5 sıra)	89
Tablo 2: 12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında Komisyona gelen başvuruların, ihlal edildiği iddia edilen hak konusuna göre dağılımı (İlk 5 sıra)	90
Tablo 3: 12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında Komisyona yapılan başvuruların, şikâyet edilen kurum ve kuruluşlara göre dağılımı (İlk 10 Kurum).....	91
Tablo 4: 1 Ekim 2012-16 Eylül 2013 tarihleri arasında TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna yapılan başvuruların konulara göre dağılımı (İlk 5 sıra)	91
Tablo 5: 1 Ekim 2012-16 Eylül 2013 tarihleri arasında Komisyona gelen başvuruların, ihlal edildiği iddia edilen hak konusuna göre dağılımı (İlk 5 sıra)	92
Tablo 6: 2014 Yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan başvuruların ihlal edilen hak konusuna göre dağılımı (İlk 5 sıra)	107
Tablo 7: 2014 Yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan başvuruların şikâyet edilen kurumlara göre dağılımı (İlk 10 Kurum)	109
Tablo 8: 2014 yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan başvuruların illere göre dağılımı (İlk 5 ve son 5 il).....	109
Tablo 9: 2014 Yılı içerisinde Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvuruların ihlal edilen hak konusuna göre dağılımı (İlk 5 sıra)	159
Tablo 10: 2014 Yılı içerisinde Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvuruların şikâyet edilen kurumlara göre dağılımı (İlk 10 Kurum).....	161
Tablo 11: 2014 Yılı içerisinde Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvuruların illere göre dağılımı (İlk 5 ve son 5 il).....	162

GİRİŞ

İnsan hakları basit bir tanımla kişilerin doğuştan sahip olduğu ve kullanılması için dil, din, ırk, cinsiyet gibi herhangi bir kriterin getirilemeyeceği haklar olarak tanımlanabilir. Ancak dil, din, ırk, renk, cinsiyet, sosyal statü gibi ayırım gözetilmeksizin tüm insanların aynı haklara sahip olması kolay gelinen bir süreç olmamıştır. İnsan haklarının bugün ulaştığı noktanın gerisinde asırlar boyunca süren mücadeleler, kanlı savaşlar ve bildiriler olmuştur.

Özellikle 20. yüzyılın ilk yarısında yaşanan iki dünya savaşı, insan hakları konusunu uluslararası alanda da gündeme getirmiş ve bu hakların sadece ülke içerisinde iç hukuk konusu olamayacağı, insan haklarının daha etkin korunması için ulusal korumanın yanı sıra uluslararası alanda da koruma mekanizması oluşturulması fikrini ön plana çıkarmıştır (Eren, 2012: s.1).

İnsan hakları konusunun uluslararası alanda ön plana çıkması 2. Dünya Savaşı sonrası Birleşmiş Milletler (BM) örgütünün kurulması ve bu örgüt tarafından 1948 yılında ilan edilen İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ile olmuştur. Bildirgenin ilanı sonrası insan hakları alanındaki gelişmeler bölgesel düzeyde de kendisini göstermiş ve aynı bölgede yer alan ülkeler kendi arasından insan haklarını korumaya yönelik olarak yeni mekanizmalar geliştirmeye başlamıştır. Bölgesel koruma sistemleri arasında en dikkat çeken ve diğer ülkelere model olan koruma sistemi Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından imzalanan Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS)'dir (Eren, 2007: s.525). Avrupa Konseyi üyesi devletler tarafından 3 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ve 10 devletin onaylanmasından sonra 3 Kasım 1953'de yürürlüğe giren sözleşme onu imzalayan devletlere sözleşmede yer alan hak ve özgürlükleri sağlama ve koruma konusunda hukuki yükümlülükler getirmiştir (Kapani, 1993: s.69). Türkiye, 1954 yılında bu Sözleşmeyi onaylamış, 1987 yılında bireysel başvuru hakkını ve 1989 yılında ise Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'nin yargı yetkisini kabul etmiştir (Uzak ve Altuntaş, 2007: s.10).

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi bakımından her ne kadar evrensel ve bölgesel koruma mekanizmaları öngörülmüş olsa da esas olarak bu hakların

korunması ve denetiminde ulusal koruma öncelikli konumda bulunmaktadır. Ulusal koruma, her bir devletin kendi ulusal hukuk kuralları çerçevesinde sağladığı koruma olarak tanımlanabilir. İnsan haklarının ulusal düzeyde korunmasında ana sorumlu organ ise devlettir (Eren, 2007: s.769). 1982 Anayasasının 5. maddesinde, “...kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmaya, insanın maddi ve manevi varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamaya çalışmak” Devletin temel amaç ve görevleri arasından sayılmış ve bu konuda devlete sorumluluklar yüklemiştir.

Ulusal planda insan haklarının korunmasında devlet dışında olan bir diğer aktör ise insan hakları ile ilgili konularda faaliyet gösteren Sivil Toplum Kuruluşları’dır. STK’ları ifade özgürlüğü, eylemsel esneklik ve sahip olduğu hareket özgürlüğü nedeniyle insan hakları ile ilgili bazı konularda hükümetlerin ya da hükümetler arası örgütlerin üstlenmedikleri veya üstlenmek istemedikleri görevler bu tür sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanına girebilmektedir (BM El Kitabı, 1995: s.3,p.15).

Ulusal düzeyde devlet ve STK’ları dışında yeni bir aktör arayışları ise 1946’lı yıllarda BM bünyesinde başlamıştır. Buna göre oluşturulması düşünülen bu yeni organizasyon hem devlet hem de insan hakları alanında faaliyet gösteren STK’nı bir araya getirecek ayrıca uluslararası insan hakları normlarının ulusal düzeyde uygulanması açısından bir köprü görevi üstlenecektir (Eren, 2012: s.7). BM’e göre uluslararası insan hakları hukukuna uygunluğu ulusal düzeyde sağlamanın en etkili yolu ulusal insan hakları kurumlarının kurulup güçlendirilmesidir (Saygın, 2010: s.47). Ulusal insan hakları kurumları, insan hakları aktörlerinin çabalarını koordine etme, ülkenin insan hakları politikalarının tutarlı olmasını sağlama ve mevcut insan hakları aktörleri arasında iletişimi kolaylaştırma açısından avantajlar sağlayabilir (de Beco, 2007: s.8-9). Paris İlkelerinin çerçevesini sunduğu ulusal kurum tipik bir devlet kurumu olmayıp, hükümete karşı bağımsızlığını koruyabilecek bir yapıda örgütlenmelidir (Altıparmak, 2010: s.5).

Ulusal insan hakları kurumlarının gelişim aşaması 3 döneme ayrılmaktadır. 1946-1978 ve 1978-1990 yıllarını kapsayan ilk iki dönem ulusal kurumların ortaya çıkış ve gelişim dönemi olarak adlandırılır (Eren, 2007: s.800). Ancak ulusal insan hakları kurumları uluslararası örgütlerin tavsiye ve teşvikleri ile 1990 yılından sonra yaygınlaşmaya başlamıştır (Erdem, 2010: s.1). Ulusal insan hakları kurumları açısından esas dönüm noktası ise 7-9 Ekim 1991’ de Paris’te gerçekleştirilen atölye çalışması ile olmuştur. Bu toplantıda alınan kararlar BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1992/54 sayılı karar ile Ulusal Kurumların Statüsüne İlişkin Prensipler (Paris Prensipleri) olarak kabul edilmiş, bu karar ise BM Genel Kurulu tarafından 20 Aralık 1993 tarih ve 48/134 sayılı karar ile onaylanmıştır (BM El Kitabı, 1995: s.5,p.25). BM Genel Kurulu kararı ile kabul edilen ve esasen “tavsiye” niteliğinde olan bu ilkeler (Eren, 2007: s.823) ulusal insan hakları kurumu kurmak isteyen veya mevcut var olan kurumlarını güçlendirmek isteyen ülkeler açısından yol gösterici niteliktedir.

Ulusal insan hakları kurumlarının sahip olması gereken özellikler belirlenirken BM Genel Kurulu’nun 1993 tarih ve 48/134 sayılı kararları yani Paris Prensipleri kriter olarak alınır. Esas itibari ile Paris Prensipleri, BM Genel Kurulu kararına dayandığı için hukuken bağlayıcı değildir. Bu prensipler ile uluslararası alanda sayıları hızla artan ulusal kurumlara yönelik olarak asgari standartlar belirlenmiştir. Paris İlkelerinin kabulü sonrası tüm dünyada bu ilkelere uygun olarak kurulan ulusal kurum sayısında artış olmuştur. Ülkeler ya mevcut olan ulusal kurumlarını bu ilkeler doğrultusunda geliştirmiş ya da bu ilkelere uygun olarak yeni ulusal kurum kurmuştur.

1990 yılı ve sonrasında ülkemizde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile görevli birçok kurum ve kurul oluşturulmuştur. Ancak Paris İlkelerinde sözü edilen asgari standartlara uygun ulusal insan hakları kurumunun olmaması sürekli eleştirilen bir konu olmuştur.

Bu tez dört bölümden oluşmakta olup Birinci bölümde insan haklarının tanımı, çeşitleri ve tarihsel gelişimine değinilmiştir. Tezin ikinci bölümünde ise insan haklarının ulusal düzeyde korunmasında yeni bir aktör olan ulusal insan hakları

kurumlarının ortaya çıkışı, çeşitleri ve bu kurumlara yönelik olarak asgari standartları belirleyen Paris İlkeleri incelenmiştir.

Tezin Üçüncü bölümünde ülkemizde insan hakları alanında meydana gelen gelişmeler tarihsel süreç içerisinde incelendikten sonra özellikle 1990 yılı ve sonrasında ülkemizde oluşturulmaya başlanan insan hakları kurul-kurumlarının görev ve yetkileri mevzuat çerçevesinde incelenmiş ve TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ile İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları Paris İlkeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir. Tezimizin Dördüncü ve son bölümünde ise ülkemizde 2012 yılında ulusal insan hakları kurumu olarak kurulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun görev, yetki, sorumluluk ve etkinliği Paris İlkeleri çerçevesinde değerlendirilmiştir.

Tezin Sonuç bölümünde ise ülkemizdeki mevcut insan hakları idari yapılanmasının son durumu hakkında bilgi verilmiş ve genel değerlendirme yapılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

İNSAN HAKLARI KAVRAMI ve TARİHSEL GELİŞİMİ

1. İNSAN HAKLARI TANIMI ve ÇEŞİTLERİ

1.1. İnsan Hakları Kavramı ve Nitelikleri

Doktrinde herkes tarafından kabul görmüş ortak bir insan hakları tanımı bulunmamaktadır. Bu yüzden yaygın olarak kullanılan bir “insan hakları” tanımı yapmak zordur. Basit bir tanımla İnsan hakları, kişilerin doğuştan sahip olduğu ve kullanılması için dil, din, ırk, cinsiyet gibi herhangi bir kriterin getirilemeyeceği haklar olarak tanımlanabilir.

Bir başka tanıma göre insan hakları; insanı insan yapan ve bu sebeple herhangi bir şarta veya statüye bağlı olmadan kişilerin sahip olduğu dokunulmaz, vazgeçilmez ve üstün nitelikli haklardır (Uzak ve Altuntaş, 2007: s.5). İnsan hakları genel olarak bireylere asgari derecede bir hayat için zorunlu olan şartları sağlamayı amaçlar (Erdoğan, 2012: s.29).

Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 1. maddesinde bütün insanların özgür, onur ve haklar bakımından eşit doğdukları, akıl ve vicdana sahip oldukları ve birbirlerine karşı kardeşlik anlayışıyla davranmaları gerektiği belirtilmiştir. Beyannamenin 2. maddesine göre, herkesin ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal veya başka bir görüş, ulusal veya sosyal köken, mülkiyet, doğuş veya herhangi başka bir ayırım gözetmeksizin bu Bildirge ile ilan olunan bütün haklardan ve bütün özgürlüklerden yararlanabileceği hüküm altına alınmıştır (Bozkurt, 2011: s.2).

İnsan haklarına sahip olmak için insan olarak dünyaya gelmek yeterlidir. Bu haklardan yararlanmak için kişiler arasında ırk, renk, cinsiyet, dil, din, ekonomik veya sosyal statü gibi ayrımlar yapılamaz. İnsan hakları evrensel nitelikte olup kişilere veya kültürlere göre farklılık göstermezler (Tezcan vd. 2011: s.35).

İnsan hakları;

- ✓ Evrenseldir,
- ✓ Doğustandır,
- ✓ Toplum öncesidir,
- ✓ Mutlaktır,
- ✓ Vazgeçilmezdir,
- ✓ Birey haklarıdır,
- ✓ Çoğunlukla özgürlük haklarıdır,
- ✓ Temel haklardır,
- ✓ Esas olarak devlete karşı ileri sürülen iddialardır (T.C.

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı [T.C. Başbakanlık], 2006: s.19).

İnsan haklarının hayata geçebilmesi için, bu hakların kullanılması önünde bulunan her türlü engelin kaldırılması ve bu özgürlüklerin pozitif hukukça tanınıp korunması büyük önem taşımaktadır. İnsan hakları özgür ve mutlu insanı amaçlar. Ancak bu amaç, belli bir coğrafyada yaşayanlara yönelik olarak değil tüm insanlara yönelik olmalıdır (Alan, 2007: s.8).

Günümüzde ülkelerin gelişmişlik düzeyi, o ülkenin sadece ekonomi, eğitim, teknoloji, bilimsel alanlardaki seviyesi gibi kriterler ile ölçülmemekte, ülkenin insan hakları alanında bulunduğu seviyede ülkenin gelişmişliğini göstermesi bakımından önemli bir kriter olarak kabul edilmektedir.

Diğer taraftan insan hakları, bir siyasal rejim olan demokrasinin de düşünsel temelini oluşturmaktadır. Bu açıdan insan hakları ile demokrasi arasında yakın bir bağlantı söz konusudur. Demokrasiler insan haklarının düşünsel temellerinden doğmuş ve zamanla yükselerek çağımızın ileri bir rejimi olmuştur. Demokratik rejimlerde insan hakları tanınıp güvence altına alınmıştır (Çeçen, 1984: s.67).

İnsan hakları kavram olarak çok boyutlu bir yapıya sahip olduğu kadar, anlam ve içerik bakımından da zengindir. Hemen her konunun bir şekilde insan haklarıyla bağlantısının olması, insan hakkı kavramına ayrı bir gizem katmıştır. İnsan

haklarının sayısının belli olmaması ve tarihsel süreç içerisinde meydana gelen olay ve durumlar sonrası yeni bir takım hak ve özgürlüklerin ortaya çıkması da bu hakların önemini arttırmıştır (Çeçen, 1982: s.6).

İnsan hakları konusunda başarıya ulaşmak, büyük ölçüde bu kavramın ve içeriğinin bir bilinç olarak bütün insanlarca benimsenmesine bağlıdır. İnsan hakları bilincinin bütün toplumda yayılması, kişilerin hangi haklara sahip olduklarının farkına varması ve bu haklarına sahip çıkması, insan hakları ihlali sorunlarını büyük ölçüde azaltacaktır. Bu konuda eğitim ve iletişim araçları büyük rol oynamaktadır (Türk, 1999: s.6).

1.2. İnsan Hakları Çeşitleri

“İnsan Hakları” kavramı dinamik bir kavram olup zaman içerisinde değişim göstermektedir. Başlangıçta devlet iktidarının sınırlandırılması ile başlayan gelişme, zaman içerisinde meydana gelen olaylar, yayınlanan bildirimler ve yaşanan savaşlar sonucu sürekli artmış ve çeşitli kategorik haklar ortaya çıkmıştır (Türk, 1999: s.26).

Doktrinde insan hakları tarihsel gelişimi, içerdiği hakların çeşitleri, hakkın öznesi vb gibi kriterlere bağlı olarak çeşitli açılardan ayrıma tabi tutulmuştur. İnsan haklarına yönelik olarak yapılan bu sınıflandırmalar kesin bir sınıflandırma olmayıp, teori ve uygulamadaki kullanımlarına göre yapılan sınıflandırmalardır. İnsan hakları belgelerinde var olan sınıflandırmalar yalnızca kendi içinde geçerlidir. Uluslararası bir belgede yapılan sınıflandırma bir diğer belgede farklılaşabilmektedir (Eren, 2007: s.53).

1.2.1. Birinci, İkinci ve Üçüncü Kuşak Haklar Ayrımı

Bu ayrıma göre insan hakları tarihi gelişimine göre sıralanmış ve 3'e ayrılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde insan hakları statik yani durağan değil, gelişme gösteren ve zamanla gelişen bir olgudur.

Tarihsel süreç içerisinde insan haklarının alanı sürekli genişlemiştir. 18. Yüzyılda ortaya çıkan Birinci kuşak hakları, 19. yüzyılda meydana gelen sanayileşme ile birlikte ekonomik, sosyal ve kültürel haklar olarak da adlandırılan İkinci kuşak haklar izlemiş, son yüzyılda meydana gelen küreselleşme, teknolojik gelişmeler ve bilgi çağının etkisiyle yeni haklar olarak nitelendirilebilecek Üçüncü kuşak haklar ortaya çıkmıştır (T.C. Başbakanlık, 2006: s.7). Geçmişten günümüze kadar meydana gelen olaylar ve gelişmeler insan haklarını kavramını etkilemiş ve süreç içerisinde yeni haklar insan hakları olarak kabul edilmeye başlanmıştır.

1.2.1.1. Birinci Kuşak Haklar

Birinci kuşak insan hakları, tarihsel gelişim içerisinde insanların kazandığı ilk haklar olup BM İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin 2-21. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Birinci kuşak haklar özellikle Fransız İhtilali döneminde aristokrasi ile burjuvazi arasındaki çatışma sonucu ortaya çıkmış haklardır (Tezcan vd. 2011: s.77). Klasik haklar olarak da adlandırılan Birinci Kuşak Haklar, 17. ve 18. Yüzyıl düşünürleri tarafından dile getirilmiş, Amerikan ve Fransız Devrimleri ile büyük ölçüde hayata geçirilmiştir (Uygun, 2000: s.21).

John Locke, birinci kuşak hakları hayat, özgürlük ve mülkiyet olarak saymış, Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi'nin yazarlarından Thomas Jefferson bu haklara mutluluğu arama hakkını eklemiş, Fransız Devrimi ile ilan edilen İnsan ve Yurttaşlık Hakları Bildirgesinde ise özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya direnme hakları olarak kısa bir liste sunulmuştur (Uygun, 2000: s.22).

Genel olarak Birinci Kuşak İnsan Haklar, kişisel ve siyasal haklar olarak tanımlanırlar. Kişi dokunulmazlığı, can ve mal güvenliği, konut dokunulmazlığı, mülkiyet hakkı, dernek kurma hakkı, eşitlik hakkı, din ve vicdan özgürlüğü ve siyasal haklar gibi haklar birinci kuşak haklara örnek olarak verilebilir. Birinci kuşak olarak tanımlanan haklara devletin veya üçüncü kişilerin müdahale etmemesi esastır. Bu haklar bireyi devlete ve üçüncü kişilere karşı korumaktadır.

1.2.1.2. İkinci Kuşak Haklar

Klasik haklar birçok Avrupa ülkesinde Anayasalar ile güvence altına alınmasına karşın, yoksulluk ve geçim sıkıntısı gibi sebepler dolayısıyla 18. ve 19. yüzyılda insanların büyük bir çoğunluğu bu haklardan yararlanamamıştır. Parlak cümleler ve görkemli törenler ile ilan edilen bu hak ve özgürlüklerden, maddi bakımdan varlıklı küçük bir kesim dışında kimse yararlanamıyordu. Zaman içerisinde insan haklarından yararlanabilmek için insanların özgür ve serbest olmasının yeterli olmadığı anlaşıldı. 19. yüzyıldan başlayarak insan hakları düşüncesinde önemli bir değişim olmuş ve insan haklarının yalnızca bir serbesti ve özgürlük değil aynı zamanda devletten bir hizmet isteme yetkisi veren haklar olarak düşünölmeye başlanmıştır (Uygun, 2000: s.23).

İkinci kuşak haklar Sanayi Devrimi sonrası 19. yüzyılda ortaya çıkmış olup bireyin sosyal alanda var olabilmesine imkân sağlayan haklardır. Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar, İkinci kuşak haklar olarak da adlandırılabilir (Eren, 2007: s.47). Sosyal adaleti sağlama, sosyal güvenlik, çalışma hakkı, sağlık hakkı, dinlenme hakkı, sendikal haklar, eğitim hakkı, sanat hakkı gibi haklar ikinci kuşak haklara örnek olarak verilebilir (Tezcan vd. 2011: s.77).

1.2.1.3. Üçüncü Kuşak Haklar

Özellikle İkinci Dünya Savaşından sonra yeni kurulan devletlerin talepleri sonucu ortaya çıkan bu haklar ilk kez Karel Varsak tarafından ortaya atılmıştır. Buna göre okyanus dipleri, ay, uzay, Antartika'dan elde edilecek gelirlerin paylaşılması gibi hususların insan hakları olduğu iddia edilmiştir (Tezcan vd. 2011: s.77).

Değişen dünya düzeni ile birlikte insan yaşamına yönelik tehditler artmış ve yeni bir takım haklar ortaya çıkmıştır. Üçüncü kuşak olarak adlandırılan bu haklara Dayanışma Hakları da denilmektedir. Gelişmemiş devletlerin, gelişmiş birinci sınıf devletlerden talepte bulunduğu bu haklar son dönemde uluslararası antlaşmalarla güvence altına alınmaya çalışılmıştır (Güzel, 2006: s.135).

Barış hakkı, silahsızlandırılmış bir dünyada yaşama hakkı, çevre hakkı, ekonomik ve sosyal açıdan gelişme hakkı gibi haklar Üçünü kuşak haklar olarak adlandırılabilir (Kalabalık, 2013: s.68).

1.2.2. Koruyucu Haklar, İsteme Hakları, Katılma Hakları Ayrımı

1.2.2.1. Koruyucu Haklar

Koruyucu Haklar, genel olarak bireyi devlete karşı koruyan ve devlete, bu haklara karışmama yükümlülüğü getiren haklardır. Bu haklara Negatif Haklar da denilmektedir. 1982 Anayasa'mızın "Kişinin Hak ve Ödevleri" bölümünde düzenlenen haklar Koruyucu Hakları oluşturmaktadır.

Kişi dokunulmazlığı, yaşama hakkı, zorla çalıştırma yasağı, özel hayatın gizliliği, yerleşme ve seyahat özgürlüğü, din ve vicdan hürriyeti gibi haklar koruyucu haklara örnek olarak verilebilir.

1.2.2.2. İsteme Hakları

İsteme Hakları ise, kişinin toplumdan ve devletten birtakım istemlerde bulunmasını sağlayan haklardır. Bu hakların gerçekleşmesi için devlete edim anlamında birtakım sorumluluklar yüklenmiştir. Anayasa'nın "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" bölümünde düzenlenen haklar İsteme Hakları olup, bu hakların bir diğer adı da Pozitif Haklardır.

Bu hakların büyük bir çoğunluğu, klasik haklardan farklı olarak devlete bir hizmet sunma görevi veren, bunun için devletin aktif müdahalesini gerektiren ve gerçekleştirilmesi büyük ölçüde devletin mali kaynaklarına bağlı olan haklardır (Uzak ve Altuntaş, 2007: s.6).

Eğitim-öğretim hakkı, çalışma hakkı, dinlenme hakkı, sendika kurma hakkı, toplu iş sözleşmesi hakkı, grev hakkı, sağlık hakkı gibi haklar isteme haklarına örnek olarak verilebilir.

1.2.2.3. Katılma Hakları

Katılma Hakları ise, Aktif Statü Hakları olarak da adlandırılmış olup kişilerin devlet yönetimine katılmalarını sağlayan haklardır. Anayasa'nın "Siyasi Hak ve Ödevler" başlığı altında düzenlenen haklar katılma haklarını oluşturmaktadır.

Seçme-seçilme hakkı, kamu hizmetine girme hakkı, dilekçe hakkı, vatandaşlık hakkı, vatan hizmeti hakkı ve vergi ödevi gibi haklar katılma haklarına örnek olarak verilebilir.

1.2.3. Bireysel Haklar-Kolektif Haklar Ayrımı

Bireysel haklar, her bir birey tarafından başkasının katılmasına gerek kalmadan bireysel olarak kullanılan haklardır. Kolektif Haklar ise bireysel olarak değil, ancak topluluk halinde kullanılabilen haklardır. Kolektif haklarda da birey hakkın bizzat sahibidir, ancak bu hakları birey tek başına değil ancak bir grup içerisinde ve grup halinde kullanabilecektir (Kalabalık, 2013: s.57).

Günümüzde belli kişi topluluklarına yönelik olarak özel insan hakları belgeleri de her geçen gün artmaktadır. Çocuk hakları, kadın hakları, engellilerin hakları gibi haklar bireysel hak olmaktan çıkmıştır. Bu haklara yönelik olan belgeler, bu hakların ihlal edilmesi halinde kişilerin bir araya gelerek kolektif kişi grubu olarak haklarını arayabilecekleri kabul edilmektedir (Eren, 2007: s.48).

1.2.4. Kişisel, Siyasal, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar

Bu ayırmda, İnsan hakları 3'lü bir ayırma tabii tutulmuş olup anayasalarda en çok yapılan ayırım türüdür. Bu hak kategorisi ayırımına göre kişinin dokunulmazlığı, zorla çalıştırma yasağı, konut dokunulmazlığı, din ve vicdan hürriyeti, mülkiyet hakkı gibi haklar Kişisel Haklar kategorisine, ailenin korunması ve çocuk hakları, eğitim hakkı, toprak mülkiyeti, çalışma hakkı, sendika kurma hakkı, grev ve lokavt hakkı, tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması gibi haklar Ekonomik, Sosyal ve

Kültürel Haklar kategorisine, seçme ve seçilme hakları, vatan hizmeti, kamu hizmetlerine girme hakkı, vergi ödevi gibi haklar da Siyasal Haklar Kategorisine örnek olarak verilebilir.

2. TARİHSEL SÜREÇ İÇERİSİNDE İNSAN HAKLARININ GELİŞİMİ

İnsan hakları kavramı tarihsel süreç içerisinde değerlendirildiğinde, Antik Çağ'dan itibaren her toplum kendine özgü yapısı ve değer yargıları çerçevesinde insan hakları düşüncesinin gelişmesine ve temel ilkelerin oluşturulmasına katkıda bulunmuştur (Sanioğlu, 2008: s.78).

Bu açıdan insan haklarının gelişimi eski Yunan uygarlığına kadar giden bir süreçtir. Eski Yunan düşünürlerinden Sofistler bu dönemde insan hakları üzerinde durmuş ve insanların daha rahat ve özgür yaşamaları için yeteneklerinin geliştirilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir (Konan, 2011: s.255).

İnsan hakları ile ilgili düşüncelerin ilk olarak Eski Yunan ve Roma'da gündeme gelmesine ve o dönemin düşünürleri tarafından ele alınmasında karşın, bu hakların gereklerinin o dönemde gerçekleştiğini söylemek mümkün değildir (Çeçen, 1982: s.19). İnsan haklarının tarihsel geçmişine bakıldığı zaman genel olarak Orta Çağ'da 1215 yılına Magna Carta'ya kadar gidilmektedir.

2.1. Orta Çağ'da İnsan Hakları

Orta Çağ siyasi yapısını feodal düzen oluşturmuştur. Bu dönem siyasi düşünce ve uygulamalarında temel insan hakkı ve özgürlüklerinden bahsetmek mümkün olmayıp, yönetilenler yöneticilerine karşı hizmet ve sadakate yükümlü, bunun karşılığında ise yöneticiler de kendi maiyeti altındaki halkın can ve mal güvenliğini sağlamakla yükümlüydüler (Ünal, 1994: s.47).

İnsan hakları doğuşu çok eskilere dayanmasına rağmen, insan hakları düşüncesinin 1215 yılında İngiltere’de ilan edilen Büyük İngiliz Şartı yani Magna Charta Libertatum ile başladığı kabul edilmektedir (Uzak ve Altuntaş, 2007: s.7).

Magna Carta bir hak bildirgesi veya bir anayasa olmayıp, feodal beylerin İngiltere’de krala imzalatıp bazı ayrıcalıklar kazanmasıdır. İngiliz kralı Yurtsuz Jean, içeride Papa’ya karşı girdiği mücadelede güç kaybına uğramış, dışarıda ise Fransa Kralı’na karşı yaptığı seferlerde başarılı olamayınca, tüm bu seferlerin ekonomik yükünü taşıyan feodal beyler krala başkaldırmıştır. Feodal beyler, haklarının güvence altına alınıncaya kadar mücadele edeceklerini açıklamışlardır. Tüm bu gelişmeler sonucu imzalanan Magna Carta ile birlikte kralın gücünün zayıfladığı bir anlamda tasdik edilmiş olmuştur (Engin, 2013: s.50).

Toplam 63 maddeden oluşan düzenlemenin 9 maddesi özgürlüklere ilişkin olup bu düzenlemede kralın özellikle vergi alma yetkileri sınırlanmış ve koruma getirdiği kişilere güvenlik sağlanmıştır. Bunun yanı sıra cezanın işlenen suça uygun olması, müsaderenin kaldırılması ve yargıcın bakması gereken anlaşmazlıklara başka kimsenin bakmaması Magna Carta ile verilen diğer haklardır (Akıllıoğlu, 1995: s.122).

Aslında Magna Carta, halka belirli hürriyetler tanıyan bir belge olmaktan çok kralın yetki ve otoritesini bir ölçüde sınırlayan ve buna karşılık baronlara bazı haklar tanıyan feodal bir berat olarak da tanımlanabilir (Kapani, 1993: s.41).

Magna Carta’dan sonra İngiltere’de sırasıyla 1628 yılında “Petition of Rights”, 1679 yılında “Habeas Corpus Act”, 1689 yılında “Bill of Rights” ve 1701 yılında ise “Act of Settlement” imzalanmış, hak ve özgürlüklerin kapsamı sürekli genişlemiştir (Sanioglu, 2008: s.78).

İngiliz belgelerinde önce belirli sınıflara verilen ayrıcalıklar zaman geçtikçe tüm İngiliz’lere yönelik hak düzenlemelerine doğru gelişmiştir. Magna Carta’da sadece belirli bir sınıfa yönelik düzenleme yapılmışken, Petition of Rights ve Habeas Corpus Act ile keyfi tutuklamalara karşı güvenceler getirilmiş, yargı güvencelerini

içeren Bill of Rights ile de kralın keyfi yetkileri kaldırılıp, halkın tümüne özgürlük ve seçim hakları garanti edilmiş ve jüri önünde yargılama hakkı gibi birtakım haklar düzenlenmiştir (Kuyaksil, 2002(a): s.437).

Bir bütün olarak İngiliz belgelerine bakıldığı zaman görülen şey felsefi bakış açısının olmamasıdır. Belgelere göre önce kraldan birtakım tavizler alan soylulara yönelik düzenlemeler yapılmış, daha sonra ise yine kendi yurttaşlarına yönelik olarak bir takım hak talepleri dile getirilip düzenlemeler yapılmıştır. Bu açıdan değerlendirildiğinde İngiliz belgelerinde tüm insanlığa yönelik olarak hak talepleri bulunmamış olup evrensellik savı yoktur. Maddeler “herkes” veya “hiçbir insan” gibi tüm insanlığa yönelik bir ifadeyle başlamamıştır (Güzel, 2006: s.137).

2.2. Yeni Çağ’da İnsan Hakları

İnsan hakları düşüncesi, felsefi kökleri her ne kadar çok eskilere dayansa da, esas olarak 17. ve 18. yüzyıllar içerisinde gelişen ve yaygınlaşan bir doktrin haline gelmiştir. Bu düşünce akımına göre, insanlar sırf insan olması sebebiyle doğuştan itibaren birtakım dokunulmaz, devredilmez ve vazgeçilmez haklara sahiptir. O zamana kadar kendi sınırları içerisinde yaşayan insanlar üzerinde sınırsız bir güce sahip olan devletin gücü sınırlandırılmalı ve devlet insanların doğal hukuktan kaynaklanan haklarına saygı göstermeliydi (Kapani, 1996: s.19).

İnsan hakları kavramının bugünkü kullanılan anlamda yorumlanması ve her bireyin doğumundan itibaren eşit ve devredilmez haklara sahip olduğu ve bu yaklaşımında anayasa ve hukuk düzenince de tanınmaya başlandığı dönem 17. ve 18. yüzyıllarda olmuştur (Sanioglu, 2008: s.79). İnsan hakları düşüncesi bu dönemde “doğal haklar” adı altında ilk kez İngiliz filozof John Locke tarafından dile getirilmiştir (T.C. Başbakanlık, 2006: s.26). İnsan Hakları’nda doğal hukuk yaklaşımı, ilerleyen süreç içerisinde kabul edilen bildirgeler, uluslararası antlaşmalar ve anayasalar tarafından da benimsenmiştir (Akıllıoğlu, 1995: s.1).

Doğal Haklar kavramını savunanlara göre insanlar, doğuştan gelen hak ve özgürlüklere sahip olup bu hak ve özgürlükler hiçbir şekilde sınırlanamaz ve baskı

altında tutulamaz. Bu düşünceye göre, doğal haklar en üstün haklar olup, insan olmanın en üstün ve vazgeçilmez özelliğidir. Doğal haklar düşüncesinin insan hakları kavramının doğumuna ve gelişimine büyük katkısı olmuştur. Otoriter yönetimin sınırlandırılmasında ve baskıcı eğilimlere karşı insan hakları kavramının savunulmasında doğal haklar akımı uzun süre işlev görmüştür (Çeçen, 1982: s.22-23).

Rönesans ile başlayan hümanizm akımı ile birlikte birey ön plana çıkmıştır. Bu durum bireyin devletten beklentilerini de değiştirmiştir. Devlet, hâkim ve hükmeden bir konumdan, bireylerin hizmetinde ve onu koruyan, güvence altına alan bir kurum noktasına gelmiştir (Ünal, 1994: s.48). Bu dönemin insan hakları anlayışında mutlak egemen devlet anlayışı zayıflamış, kişiler ile sınıflar arasındaki eşitsizlikler giderilmeye çalışılmıştır. İnsan haklarının anayasalarda yer almaya başlamasıyla bu haklar hukuk düzenine konu olmuştur (Kalabalık, 2013: s.51).

Yeni Çağ'ın başlaması ile birlikte insan hakları konusu, 16. yüzyıldaki reform hareketleri ve siyasi düşünce tarihini ilgilendiren bir konu olmaktan çıkmış, devletin anayasal hukuk düzenini ilgilendiren siyasal bir mücadele konusu olmuştur. Bu açıdan temel hakların topluca ve Anayasalarda yer almak suretiyle pozitif hukukun alanına girmesi 1776 Virginia Haklar Bildirgesi ile olmuştur (Kuyaksil, 2002(a): s.235-236).

İngiltere'de ilan edilen Bill of Rights (Haklar Bildirgesi) ve onu izleyen süreçte Locke tarafından savunulan "Doğal Haklar Teorisi" Batı dünyasında büyük etki yaratmış ve bu etki kendisini önce Amerika kıtasında göstermiştir. Haziran 1776'da Virginia Temsilciler Meclisi tarafından esas itibariyle Lock'un doğal haklar anlayışıyla paralel olan bir başka insan hakları bildirgesini ilan edilmiştir (T.C. Başbakanlık, 2006: s.26).

O dönemde İngiltere ile savaş halinde olan 13 Amerikan kolonisi bir araya gelerek kongre yapmış ve sonucunda kendilerine ait bir anayasa yapmayı kararlaştırmışlardır. Anayasanın başına önsöz olarak bir "Haklar Bildirgesi" eklenmesi kararı alınmıştır. Virginia Haklar Bildirgesi olarak da adlandırılan bu

bildirge ile insanların doğuştan eşit ve özgür oldukları ve doğuştan doğal haklara sahip oldukları açıkça ifade edilmiştir (Gülmez, 2000: s.25).

18. yüzyılın son dönemlerinde Amerika kıtasında yaşanan gelişmeler insan hakları açısından büyük önem taşımaktadır. Amerikan Devrimi, ulusların özgür yaşama ve kendi kaderlerini tayin haklarını belirleme ile kalmamış, temel hak ve özgürlükleri tanıyıp güvence altına alan ilk yazılı anayasanın kaynağı olmuştur (Sencer, 1987: s.85).

16 maddeden oluşan Virginia İnsan Hakları Bildirgesi'nin ilk maddesinde tüm insanların doğuştan eşit derecede özgür ve bağımsız oldukları belirtilmiştir. Buna göre insanların doğar doğmaz edindikleri belli bazı hakları bulunmaktadır. Siyasal bir topluluk kurulması durumunda hiçbir antlaşma ile gelecek nesillerin bu haklardan yoksun bırakılmayacağı, bu haklardan vazgeçmeleri için zorlamayacakları ilk madde içerisinde yer almıştır. Yaşama ve özgürlük hakkı, mülk edinme ve sahip olma hakkı, mutluluk ve güvenlik hakları gibi haklar devredilemez ve vazgeçilemez haklar arasında sayılmıştır (Bozkurt, 2011: s.16). Bunun yanı sıra bildirgede yer alan diğer maddelerde, güçler ayrılığı ilkesi ilk kez belirtilmiş, yasama ve yürütme güçlerinin yargı gücünden ayrı ve bağımsız olması gerektiği belirtilmiştir. Bunlara ek olarak yine bildirgede kişi dokunulmazlığı, basın özgürlüğü, halkın güvenini yitirmiş bir yönetimi değiştirme yetkisi, jüri önünde yargılanma hakkı gibi haklar bildirgede yer almıştır (Sencer, 1987: s.95-96).

Virginia İnsan Hakları Bildirgesi'nin bir diğer önemli özelliği ise, belgede yer alan hakların sadece Virginia halkı için değil bütün insanlığa ilişkin hak taleplerini dile getirmesidir. Yaşam hakkı, özgürlük hakkı gibi hakların tüm insanlar için doğuştan sahip olduğunun savunulması bakımından evrensel nitelikte bir belgedir (Güzel, 2006: s.137).

Virginia Bildirgesi sonrası 13 Amerika devleti tarafında Temmuz 1776'da Amerikan Bağımsızlık Bildirgesi hazırlanmış ve bu bildiride esas olarak aynı anlayışla kaleme alınmıştır (Erdoğan, 2012: s.129).

İnsan hakları ile ilgili olarak Yeni Çağ'da meydana gelen ve kendisinden sonraki süreçte ilan edilecek birçok uluslararası bildirgeyi ve anayasaları etkileyen önemli bir dönüm noktası ise, 26 Ağustos 1789 tarihinde ilan edilen Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi olmuştur.

1789 Bildirgesi evrensellik savı, iyi kaleme alınması ve hakların daha bütüncül bir şekilde dile getirmesi yönünden önem taşımaktadır. 1789 Bildirgesi ve ardından ilan edilen 1793 tarihli ikinci bildirge, feodal beyler ile burjuvazi arasındaki gerginliğin bir ürünü olarak ortaya çıkmış, temel hakların yanı sıra sosyal ve ekonomik hakları da gündeme getirmiştir. Bu açıdan Fransız Bildirgeleri sosyal devlet anlayışının gündeme gelmesi ve gelişmesine de katkıda bulunmuştur (Güzel, 2006: s.138).

17 maddeden oluşan Fransız Bildirgesinin içeriği incelendiği zaman, mahiyeti itibari ile iki kategoriye ayrıldığı görülmektedir. Bildirgede belirli birtakım insan ve vatandaş haklarını sayan ve bunların özünü tespit eden maddelerin yanı sıra bazı siyasal ilkeler ve anayasal esaslarda yer almıştır (Kapani, 1993: s.46).

Bildirinin 1. maddesine göre, insanların haklar bakımından özgür ve eşit doğup yaşayacakları belirtilmiş ve sosyal farklılıkların ancak ortak yarara dayanacağı ifade edilmiştir. 2. maddeye göre ise, her siyasi toplumun amacı doğal ve zamanaşımına ile kaybedilmeyen haklar olan özgürlük, mülkiyet, güvenlik ve baskıya karşı direnme haklarını korumaktır. 3. madde de egemenliğin özünün esas olarak ulusta olduğu belirtilmiştir. Buna göre hiçbir kuruluş ve hiçbir kimse açıkça ulustan kaynaklanmayan bir iktidarı kullanamaz. Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi'nin 4. maddesinde ise, kendinden sonra gelecek birçok anayasada da tanımı aynen alıntılanacak olan özgürlük hakkı tanımlanmıştır. Buna göre özgürlük, başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmektir. Bildirgenin diğer maddelerinde ise, yasa ile ilgili hükümler, vergi ile ilgili temel ilkeler, kamu görevlilerinden hesap sorma hakkı, kuvvetler ayrılığı konusu ve mülkiyet dokunulmazlığı gibi konularında düzenlemeler bulunmaktadır (Bozkurt, 2011: s.12).

Fransız Bildirgesine kadar gelen süreç içerisinde insan haklarının önemi bir daha anlaşılmış ve bu durum 1791 tarihli Fransız Anayasası'nda kendini göstermiştir. 1791 Fransız Anayasası'nın başlangıç kısmına 1789 Fransız İnsan ve Yurttaş Hakları Bildirisi de eklenmiştir. Bildirinin başlangıç kısmında toplumların uğradıkları felaketlerin ve yönetimlerin bozulmasının yegâne nedeninin insan haklarının bilinmemesi, unutulmuş olması ya da hor görülüp dikkate alınmamasına bağlı olmasından hareketle insanların doğal, devredilemez ve kutsal haklarının resmi bir bildiri içinde açıklamaya karar verdikleri ifade edilmiştir (Bozkurt, 2011: s.12). Fransız İhtilali sonrası yayınlanan Bildirge'de "özgürlük, eşitlik ve kardeşlik (liberte, egalite, fraternite) " parolasıyla bütün dünyaya hitap edilmiş ve hak ve özgürlüklerin tüm insanlığa yönelik olduğu belirtilmiştir (Ünal, 1994: s.52).

Fransız Bildirgesi yayımından sonra yürürlüğe giren birçok anayasaya ilham kaynağı olmuş ve birçok ülke anayasasının önsözlerinde bu Bildirgeye atıflarda bulunulmuştur. Hukuki açıdan bağlayıcılığı olmayan bir bildirge niteliğinde olmasına karşın, Fransa'da Anayasa Konseyi'nce 1971 yılından itibaren yasaların anayasaya uygunluğunun denetiminde Bildirge, anayasal değerler düzeni içinde kabul edilmiştir (Morange, 1990: s.186).

İçerdiği haklar ve bu hakların sahipliğine yönelik karşılaştırma yapıldığında, Amerikan ve Fransız bildirgeleri, İngiliz Bildirgelerinden farklılaşmaktadır.

İngiliz insan hakları belgeleri evrensel olarak tüm insanlığa yönelik bir bildirge niteliğinde olmayıp daha çok yürürlüğe girdiği dönemdeki İngilizlerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik düzenlemeler içermektedir. Buna karşılık Amerikan ve Fransız İnsan Hakları Bildirgeleri ise tüm insanlara yönelik olarak evrensel bir nitelik taşımakta ve bireylerin hak ve özgürlüklerini bütün olarak ilan eden ilk resmi belge özelliğindedir (Sanioglu, 2008: s.79).

Bunun yanı sıra İngiliz bildirgelerinde yalnızca hükümdarın yetkileri sınırlandırılarak vatandaşlara karşı keyfi davranışların önüne geçilmek istenmiş fakat yasama organının yetkilerini sınırlandırma yoluna gidilmemiştir. Buna karşılık

Amerikan ve Fransız bildirgelerinde ise yasama organını da bağlayıcı esaslar bulunmaktadır (Kapani, 1993: s.42).

Tarihsel süreç içerisinde İngiltere, Amerika ve Fransa’da ilan edilen bildirgelere bakıldığında zaman, insan haklarının alanı sürekli genişlemiş ve sonunda tüm insanların bu haklara sahip olduğu noktasına gelinmiştir.

İngiliz, Amerikan ve Fransız insan hakları bildirgeleri başta olmak üzere tarih boyunca ortaya konulmuş tüm hak bildirgelerine bakıldığında, öncelikle tek bir kişinin yani kralın hakkı olduğu yönündeki düşünceye karşı çıkmış ve değiştirilmesi talep edilmiştir. Bu aşamada yapılan anlaşmalar ile kralın dışında başka birtakım kişilerin ve soylularında haklarının olduğu öne sürülmüş ve bu kesimlere yönelik haklar verilmiştir. Sonraki aşamada bu kesimlerin yanı sıra devletin yurttaşlarının da haklarının olduğu düşüncesidir. Tüm bu gelişmelerden sonra gelen son nokta ise, hak ve özgürlüklerin her insanın hakkı olduğu düşüncesi olmuştur (Güzel, 2006: s.136).

2.3. Yakın Çağ’da İnsan Hakları

İngiliz, Amerikan ve Fransız bildirgelerini büyük oranda etkileyen ve şekillendiren Doğal Haklar anlayışı Aydınlanma Çağı’nda yaygın bir etkiye sahip olmuş, ancak bu durum 1815’lerden başlayarak etkisini yitirmiştir. Doğal haklar düşüncesindeki bu gerileme 1930’lara kadar sürmüştür (Kalabalık, 2013: s.55). Sanayileşme ile birlikte insanoğlunun kendi türüne karşı verdiği mücadele ve bu mücadele sonucunda yeni silahları ortaya çıkması dünya üzerinde iki büyük savaşın yaşanmasına sebep olmuştur. Sadece 20. yüzyıl da meydana gelen iki dünya savaşında 70 milyon insan ölmüş ve bir o kadar insan da sakat kalmıştır. Tüm bu gelişmeler dünya da insan hakları konusunu tekrar gündeme getirmiştir (Özer, 2011: s.44).

II. Dünya Savaşı’na kadar insan hakları veya temel haklar sadece ülkelerin bir iç sorunu olarak görülmüştür. İnsanı devlete bağımlı olarak gören bu anlayış II. Dünya Savaşına kadar sürmüştür (Kuyaksil, 2002(a): s.236). II. Dünya Savaşına

kadar olan süre içerisinde insan haklarının sadece iç sorun olarak ele alınmasının nedeni, uluslararası hukukta bireyin uzun bir süre boyunca suje (özne) olarak görülmemesidir. Bütün insanların ayırım yapılmaksızın özgür ve haklar bakımından eşit kabul edilmesi ve hakkın konusu değil de bizzat hakkın sahibi olarak görülmesi asırlar süren gelişmelerin sonucudur (Tezcan vd. 2011: s.37).

Bu döneme kadar uluslararası hukukun konusunu yalnızca devletler oluşturmaktaydı. Devletlerin kendi sınırları içerisinde yaşayan kişilerin hakları, o devletlerin iç sorunu olarak görülmekteydi. Bir başka devler tarafından kendi uyruklarına yapılan saldırı, devletlerin saygınlığına ve maddi çıkarlarına aykırı sayılmış, çıkarı zedelene devlet lehine tazminat hakkı dışında başka bir yaptırıma bağlanmamıştır. İnsanı devlete bağımlı kılan bu anlayış II. Dünya Savaşı'na kadar etkinliğini sürdürmüştür (Kuyaksil, 2002(b): s.14). Ancak II. Dünya Savaşı sırası ve sonrasında yaşananlar dünya kamuoyunun büyük tepkisini çekmiş, insan haklarının uluslararası alanda da korunması için önlemler alınmasını zorunlu kılmıştır.

Dünya tarihinde kısa süre içerisinde yaşanan ve insanlığa büyük acılar veren iki dünya savaşı sonrasında dünyanın benzer durumlara düşmesini önlemek ve aynı durumlara düşmeme amacıyla çeşitli uluslararası sözleşme ve hukuksal belge geliştirilmiştir. Yaşanan bu olumsuzluklar sonrası devlet ve egemenlik anlayışı ulusal ve uluslararası boyutta sarsıntı geçirmiş ve asırlar boyunca geçerli olan devletin en yüksek değer olduğu inancı dönüşüme uğramıştır. Bu gelişmeler sonucu, insan haklarının ortak bir teminata kavuşturulması suretiyle devletin bu alanda vatandaşları üzerinde tek yetkili olmasına son verilmiştir (Gezer, 2007: s.3).

Günümüzde insan haklarının tanınması, korunması ve geliştirilmesi iç hukuk boyutunu aşarak evrensel bir boyut kazanmıştır. Nitekim başta Birleşmiş Milletler Teşkilatı ve Avrupa Konseyi olmak üzere kurulan evrensel ve bölgesel kuruluşların kuruluş nedeni ve bu örgütler tarafından kabul edilen insan haklarına ilişkin bildiri, sözleşme ve diğer belgelerin amacı insan haklarını ulusal üstü koruma altına alma ve bu haklara ilişkin evrensel standartları belirlemektir. Ancak uluslararası korumadan ziyade, insan haklarının asıl ve öncelikli korunması ulusal hukuk düzeninin işidir.

Uluslararası koruma, ulusal korumayı tamamlayan ikincil ve yedek niteliktedir (Yüzbaşıoğlu, 2000: s.397).

Kısaca, insan haklarının insanlığın geçmişten günümüze uzun mücadeleler vererek ulaştığı çağdaş insanlık anlayışını yansıtmaktadır denilebilir. Bu haklar önce BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi ve Avrupa İnsan Haklarını ve Temel Hürriyetleri Koruma Sözleşmesi (diğer adıyla Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi-AİHS) ile önce uluslararası belgelere girmiştir. Bu iki belgenin ardından belirli insan haklarının korunmasına yönelik olarak bir takım insan hakları sözleşmeleri de imzalanmıştır. Kadınlara Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi, Çocuk Hakları Sözleşmesi, İşkence, Gayri İnsani ve Küçük Düşürücü Muamelenin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler ve Avrupa Sözleşmeleri belirli insan haklarını korumaya yönelik sözleşmelere örnek olarak verilebilir (Türk, 1999: s.51).

2.3.1. Birleşmiş Milletler Evrensel İnsan Hakları Belgesi

İkinci Dünya Savaşı daha başlangıcından itibaren demokrasi ve insan hakları gibi kavramları temelden reddeden sağcı totaliter rejimlere karşı girişilen bir ideoloji savaşı niteliğini almıştır. Savaş süresince faşist ve Nazi rejimleri tarafından insan haklarının açıktan açığa çiğnenmesi ve sonrasında ortaya çıkan görüntüler tüm dünya ülkelerinde şok etkisi yaratmıştır (Kapani, 1996: s.20). İnsan hakları konusunda herhangi bir endişe taşımayan faşist ve nasyonal sosyalist anlayışa sahip devletler hem kendi vatandaşlarına yoğun bir şekilde şiddet ve terör uygulamış, hem de kendi emperyal amaçlarını gerçekleştirme adına çıkarttıkları 2. Dünya Savaşı ile bütün dünyada büyük bir tahribata ve yıkıma neden olmuşlardır. Milyonlarca insanın çok feci koşullarda hayatını kaybettiği bu savaş insan hakları doktrini açısından bir dönüm noktası olmuş ve 2. Dünya Savaşı boyunca yaşanan bu olaylar sonrasında insan hakları uluslararası düzeyde gündem olmaya başlamıştır (Coşkun, 2003).

II. Dünya Savaşında yaşananlar sonrası insan hakları konusu bir anda uluslararası bir mesele haline gelmiş ve bu konuda çalışmalar yapılma başlanmıştır. Bu konuda ilk adım ABD Devlet Başkanı Franklin Roosevelt tarafından 6 Ocak 1941 tarihinde Kongreye sunulan ünlü “4 özgürlük” konusudur. Roosevelt 4 özgürlük

(İlkiz, 2009) olan “konuşma ve ifade özgürlüğü”, “tapınma özgürlüğü”, “yoksulluktan kurtulma özgürlüğü” ve “korkudan kurtulma özgürlüğü” nün sağlanması için çalışmayı istemiştir. Bu esaslar üzerine çalışan Roosevelt, 14 Ağustos 1941 tarihinde İngiliz Başbakanı Winston Churchill ile Atlantik’te bir gemide buluşarak “Atlantik Bildirisi”ni yayımlamışlardır. Bu Bildiriye göre uluslar barış içerisinde ve eşitlikçi bir ortamda kendi isteklerince davranmalı ancak diğerlerinde haklarına saygı gösterip zora başvurmadan yaşamalıdır. Buna göre bu yaşama düzeninde sürekli barış egemen olmalı, insanlar sosyal güvenlik içerisinde yoksulluktan ve korkudan uzak bir şekilde varlıklarını geliştirmelidirler. Bu açıdan Atlantik Bildirisi hem uluslararası eşitlik hem de kişilerin sosyal hakları açısından önemli bir gelişmeye işaret etmektedir. Atlantik Bildirisi’nin ardından 1 Ocak 1942’de “Birleşmiş Milletler Paketi” adı verilen antlaşma imzalanmıştır. Bu gelişmeler sonrasında daha savaş sürerken kuruluş hazırlıklarına başlanan Birleşmiş Milletler (BM) örgütü 25 Nisan 1945 tarihinde başlayan ünlü San Francisco Konferansı sırasında doğdu (Mumcu ve Küzeci, 2007: s.94-96). 26 Haziran 1945’da San Francisco’da imzalanan BM Antlaşması, 5 daimi üye olan Çin Cumhuriyeti, Fransa, Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği, Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Krallığı ve Amerika Birleşik Devletleri ile imzacı diğer devletlerin çoğunluğunun onayı sonrası 24 Ekim 1945’de yürürlüğe girmiştir (Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü, 1945: s.2).

24 Ekim 1945’de yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın önsözünde temel insan haklarına, kişinin onur ve değerine saygı inancı dile getirilirken, ırk, renk, cinsiyet, din ya da dil ayrımı gözetmeksizin insan haklarına ve temel özgürlüklerine saygının geliştirilip güçlendirilmesi yer almış ve bu hususlar Birleşmiş Milletlerin temel amaçları arasında sayılmıştır. Yine antlaşmanın 13(1b) maddesi ile örgütün ana organı olan Genel Kurul’a, insan haklarının ve temel özgürlüklerin gerçekleştirilmesine yardımcı olmak üzere incelemeler yapmak ve tavsiyelerde bulunma görevi verilmiştir (Kuyaksil, 2002(a): s.238-239).

Birleşmiş Milletler teşkilatının başlıca kuruluş amaçlarından birisi de, “insan haklarına ve temel hürriyetlere saygıyı sağlamak ve geliştirmek” tir. Bu amacı sağlamaya yönelik olarak 1946 yılında yine BM’e bağlı olarak İnsan Hakları

Komisyonu kurulmuş ve bu komisyon tarafından insan haklarının korunmasına yönelik olarak çalışmalara başlanmıştır (Kapani, 1979: s.66).

26 Haziran 1945 tarihinde kabul edilen BM Antlaşmasında 7 kez insan haklarından bahsedilmesine karşın, bu hakların neler olduğu ve çeşitleri konusunda bir ibare bulunmamıştır (Gülmez, 2000: s.17). Antlaşmanın hazırlanması esnasında Anayasalarda olduğu gibi temel hak ve özgürlüklerin ayrı bir bölümde belgeye eklenmesi önerisi getirilmiştir. Ancak BM çatısı altında klasik demokrasinin özgürlük anlayışını savunan ülkelerin yanı sıra Marksizm'in düşüncesine sahip ülkelerinde bulunması ve bu iki tarafın üzerinde anlaşacağı ortak bir metnin kısa sürede hazırlanmasının zor olacağı düşüncesi ile öneri kabul edilmemiştir (Kapani, 1996: s.23).

Bunun üzerine insan haklarının neler olduğunu saptama amacıyla kurulan İnsan Hakları Komisyonu çalışmalara başlamış ve 18 ay gibi pek uzun sayılmayacak bir çalışma döneminden sonra değişik görüş ve önerileri büyük ölçüde uzlaştırarak hazırladığı tasarımı BM Genel Kurulu'na sunmuştur (Kapani, 1996: s.24).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, BM Genel Kurulu tarafından 10 Aralık 1948 tarihli toplantıda imzaya açılmış ve insan haklarının evrensel düzeyde tanınması yönünde ilk resmi çağrı yapılmıştır (Eren, 2007: s.85). Türkiye'nin de arasında bulunduğu 48 ülke tarafından Evrensel Bildirge'ye "olumlu" oy verilirken, 8 ülke Bildirge'ye "çekimser" oy kullanmıştır. Bildiriye çekimser oy veren ülkeler Sovyetler Birliği, Beyaz Rusya, Ukrayna, Polonya, Çekoslovakya, Yugoslavya, Güney Afrika Birliği ve Suudi Arabistan olmuştur. Bildiriye çekimser oy veren ülkelerden Güney Afrika Birliği; sosyal ve ekonomik hakların bu bildiride yer almaması görüşünde olması, Suudi Arabistan; bildiride benimsenen bazı ilkelerin İslam ve şeriat kuralları ile bağdaşmadığı düşüncesinde olması ve Sovyetler Birliği ve diğer beş sosyalist ülke ise soyut bir takım özgürlüklere yer vermesi ve kişinin devlet karşısındaki ödevlerini tam olarak belirtmemesi sebebiyle bildiriye gerçekçi bulmadıklarından dolayı Evrensel Bildirgeye çekimser oy kullandıklarını açıklamışlardır (Kapani, 1996: s.24).

Bu açıdan bakıldığında, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, insan hakları gibi tüm toplumları ve insanlığı ilgilendiren bir konuda, bazı ülkelerin çekincelerine rağmen, “karşı oy” olmaksızın üzerinde anlaştığı ve ittifak ettikleri ilk belgelerden birisi olmuştur.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi toplam 30 maddeden oluşmakta olup, 1. maddede bütün insanların hür, haysiyet ve haklar bakımından eşit doğduğu belirtilmiştir. Bildirgenin 2. maddesinde ise, herkesin ırk, renk, cins, dil, din, siyasi veya diğer herhangi bir akide, milli veya içtimai menşe, servet, doğuş veya herhangi diğer bir fark gözetilmeksizin bu bildirmede ilan edilen tüm haklardan ve bütün hürriyetlerden istifade edebileceği kayıt altına alınmıştır.

Beyannamenin 3-21. maddelerinde klasik temel hak ve özgürlükler ile siyasi hak ve özgürlükler düzenlenmiştir. 22 ile 27. maddeleri arasında ise sosyal, ekonomik ve kültürel haklar sayılmıştır. Beyannamenin son iki maddesinde ise bu hakların kullanılması ve kişilere ve devlete ait sorumluluklar düzenlenmiştir.

İçerdikleri hakların niteliği olarak Evrensel beyanname, temel haklar ile sosyal hakların sentezi olarak görülebilir (Güzel, 2006: s.139). Ancak günümüz modern insan hakları belgelerinin birçoğunda yer alan ve koruma sağlanan azınlıklar, etnik gruplar, engelliler, kadınlar, çocuklar, yaşlılar vb toplum kesimlerinin hakları ile üçüncü kuşak haklar olarak adlandırılan çevre hakkı, barış hakkı gibi haklara Evrensel Bildirmede yer verilmemiştir (Kuyaksil, 2002(a): s.243).

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, adı üzerinde olduğu üzere bir “bildirge” niteliğinde olup hukuken bağlayıcı özelliği yoktur. Buna göre, bu bildirgeyi imzalayan ülkeler açısından bu bildirgenin hukuki açıdan bir bağlayıcılığı bulunmaktadır. Ancak bu eksikliğine karşın Bildirgenin tüm dünya ülkeleri açısından ahlaki yönden bağlayıcı özelliği vardır. Bildirge, yayımından sonra ortaya çıkan birçok uluslararası sözleşmeye ilham kaynağı olmuş, diğer taraftan ülkelerin anayasalarını da etkilemiştir. İlerleyen süreçte birçok ülkenin anayasalarının başlangıcında Evrensel Bildirmeye atıflarda bulunulmuş ve bildirmede yer alan hak ve özgürlükler anayasalara eklenmiştir.

İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi, hukuki yönden bağlayıcılığının bulunmaması ve bildirmede yer verilen hakların koruma mekanizmasını öngörmemesi açısından eksiklikleri bulunmasına karşın, o döneme kadar geçen süre içerisinde insan haklarını somut anlamda ve geniş çerçevede ele alması ve kendinden sonra ki pek çok belgeye ilhan kaynağı olması bakımından büyük önem taşımaktadır (Sanioglu, 2008: s.80).

BM Evrensel Bildirgesi'nin imzalanmasının ardından, bu bildirmede yer alan hak ve özgürlükler ile ilgili olarak imzalayan devletlere hukuki yükümlülükler yükleyen ve bu haklara saygı gösterip gösterilmediğini denetleyecek bir mekanizma ihtiyacı doğmuştur. BM bünyesinde buna yönelik çalışmaların tamamlanması yaklaşık 20 yıl sürmüştür. Çalışmanın başında İnsan Hakları Komisyonu'nun karşılaştığı sorun, Bildirge de yer alan kişisel-siyasal haklar ile sosyal-ekonomik ve kültürel hakların tek bir metin içerisinde tek sözleşme ile veya iki ayrı hak kategorisi biçiminde iki ayrı sözleşme ile düzenlenmesi konusudur. Burada ikinci seçenek tercih edilmiş "BM Kişisel ve Siyasal Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" ve "BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklara İlişkin Uluslararası Sözleşme" olmak üzere iki ayrı sözleşme hazırlanmıştır. "İkiz Sözleşmeler" olarak da adlandırılan bu sözleşmeler BM Genel Kurulu'nun 16 Aralık 1966 tarihli toplantısında kabul edilmiştir. Ancak bu sözleşmelerin yürürlüğe girmesi için en az 35 devletin Sözleşmeleri onaylayıp katılma belgelerini Genel Sekreterliğe vermesi şartı bulunmaktaydı. Bu şart Ocak ve Mart 1976 tarihlerinde yerine getirilmiş ve sözleşmeler imzalanmasından 10 yıl sonra yürürlüğe girmiştir (Kapani, 1996: s.31-32).

2.3.2. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinin kabulü sonrası insan hakları ile ilgili gelişmeler bölgesel düzeyde de kendisini göstermiştir. Dünyanın birçok bölgesinde insan haklarına yönelik olarak uluslararası sözleşmeler imzalanmış ve bu sözleşmelerde yer alan hakların ihlaline karşı koruma mekanizmaları oluşturulmuştur.

Birleşmiş Milletler örgütünün hem birçok farklı dil, din, kültür ve ideolojiye sahip ülkelerden oluşması hem de çok geniş bir coğrafi bölgeye hitap etmesi, Bildirge’de yer alan insan haklarının korunmasına yönelik olarak ortak bir koruma rejiminin kurulmasını zorlaştırmıştır. Bu durum ise ortak değerleri paylaşan bölge ülkelerinden oluşan bölgesel düzeyli bir koruma mekanizmasının kurulması fikrini öne çıkarmıştır. Bölgesel korumada temel amaç, hakların daha etkin ve daha hızlı bir şekilde korunmasıdır (Eren, 2007: s.86).

Bölgesel insan hakları sözleşmelerine ve sözleşmede yer alan hakların koruma sistemine yönelik olan ilk önemli adım Avrupa Konseyi üyesi ülkeler tarafından Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin (AİHS) imzalanmasıyla atılmıştır.

Avrupa Konseyi, “demokrasi”, “insan hakları” ve “hukukun üstünlüğü” gibi evrensel temel değerler olarak kabul edilen ilkelerin Avrupa ülkeleri arasında bölgesel bir düzeyde daha güçlü bir hale gelmesi amacıyla 5 Mayıs 1949 tarihinde oluşturulan Avrupa’nın ilk siyasal örgütlü yapısıdır (Demir, 2006: s.157).

II. Dünya Savaşı sürecinde yaşanan acı olayların ve yıkımların Avrupa bölgesinde bir daha tekrar yaşanmaması amacıyla Avrupa ülkelerinin bir araya gelerek sosyal, ekonomik ve kültürel bağlarını güçlendirmeye yönelik yeni adımlar atılması fikri öne çıkmıştır. Bu amaç doğrultusunda insan hakları, medya, hukuksal alanda işbirliği, sosyal dayanışma, sağlık, eğitim, kültür, yerel demokrasi gibi alanlarda çalışacak bir birlik oluşturma düşüncesiyle hareket edilmiştir (Uluseller ve Ulusoy, ty: s.1).

Winston Churchill’in 1946’da Zürich’te yaptığı konuşmada Avrupa devletlerinin bir araya gelerek oluşturacağı “Avrupa Birleşik Devletleri”nden bahsetmiş ve bunun ilk adımı olarak “Avrupa Konseyi”ni önermiştir (Avrupa Konseyi-<http://www.dispolitika.org.tr/akk/index.html>). Churchill’in 1946’da yaptığı bu çağrıdan iki yıl sonra Hollanda’nın Lahey kentinde Mayıs 1948’de on altı Avrupa ülkesinden gelen yedi yüz delegenin katılımıyla Avrupa Kongresi yapılmış ve bu Kongre’de bir “Avrupa Birliği” kurulması çağrısında bulunulmuştur. Delegeler Kongre’de insan hakları temel yasasının kaleme alınması ve bu yasanın

uygulanmasını sağlayacak bir mekanizmanın geliştirilmesini gündeme getirmişlerdir. Kongre sonrasında ortaya çıkan Avrupa Hareketi Örgütü, Şubat 1949'da Avrupa Birliği İlkeleri Bildirgesi'ni yayınlamış ve devamında yaşanan bu süreçlerden sonra 5 Mayıs 1949 tarihinde Londra'da toplanan 10 Batı Avrupa ülkesi Avrupa Konseyi Statüsü'nü imzalayarak Avrupa Konseyi'ni kurmuştur (Uluseller ve Ulusoy, ty: s.1).

Avrupa Konseyi Şartı'na göre, Konsey'in kuruluş amacı, demokrasi, insan hakları ve hukukun üstünlüğü gibi Avrupa'nın ortak mirası ilkeler ile ideallerin gerçekleştirilmesi ve korunması suretiyle üyeler arasında birliktelik sağlamaktır. Avrupa Konseyi, AİHS ve protokolleri ile Avrupa Sosyal Şartı ve protokollerinden oluşan en etkili ve ileri bölgesel insan hakları koruma sistemini geliştirmiştir (Saygın, 2010: s.51).

Avrupa Konseyi, bölgesel düzeyde insan haklarının korunmasında en etkili örgüt olarak kabul edilmektedir. Konsey, hazırlamış olduğu sözleşmenin yanı sıra oluşturduğu etkin denetim mekanizması ile insan haklarının bölgesel düzeyde korunması konusunda diğer bölgelere de örnek olmuştur (Eren, 2007: s.525).

Konsey üyesi devletlerin Dışişleri Bakanlarınca 3 Kasım 1950'de Roma'da imzalanan ve 10 devletin onaylanmasından sonra 3 Kasım 1953'de yürürlüğe giren AİHS (tam adı: İnsan Haklarının ve Temel Hürriyetlerinin Korunmasına İlişkin Avrupa Sözleşmesi), onu imzalayan devletlere sözleşmede yer alan hak ve özgürlükleri sağlama ve koruma konusunda hukuki yükümlülükler getirmiştir (Kapani, 1993: s.69). Türkiye, 1954 yılında bu Sözleşmeyi onaylamış, 1987 yılında bireysel başvuru hakkını ve 1989 yılında ise AİHM'nin yargı yetkisini kabul etmiştir (Uzak ve Altuntaş, 2007: s.10).

AİHS, Evrensel Bildirge'den birkaç noktada ayrılmaktadır. Öncelikle AİHS'nde, BM Evrensel Bildirgesi'ne benzer şekilde hak ve özgürlükler genel ilkeler yoluyla sayılmamış, bu hak ve özgürlükler mümkün olduğunca somut ve ayrıntılı bir biçimde sayılarak hangi hallerde sınırlama yapılabileceği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra yine BM Bildirgesi'nden farklı olarak AİHS'nde etkin bir koruma mekanizması öngörülmüştür (Sanioğlu, 2008: s.80). Ayrıca, BM Evrensel

Bildirgesi'nde ekonomik, sosyal ve kültürel haklara yer verilirken, AİHS'nde bu haklara yer verilmemiştir (Kuyaksil, 2002(a): s.246).

AİHS'nin Evrensel Bildirge'den daha etkin olmasının sebebi, sözleşmenin "evrensel" değil "bölgesel" olması ve üyelerin genel itibariyle aynı toplumsal değeri paylaşan, siyasal sistem olarak da çoğulcu demokrasiyi benimseyen ülkelerden oluşmasıdır (Kapani, 1979: s.74).

İKİNCİ BÖLÜM

ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMLARI ve PARİS PRENSİPLERİ

1. ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMLARI

1.1. Genel Bilgi ve Tanımı

Devlet karşısında bireylerin haklarının olduğu ve bu hakların korunması düşüncesi hak bildireleri ile 17. yüzyılda ulusal düzeyde başlamıştır. Bu korumanın anayasal düzeyde normatif korumaya kavuşması ise 18. yüzyılda olmuştur. 19. yüzyılda yaşanan gelişmeler ile korumanın içeriği artmış, temel hak ve özgürlüklere sosyal ve ekonomik haklarda eklenmiştir. Ancak 20. yüzyılda yaşanan iki büyük savaş, insan haklarının sadece ulusal düzeyde korumayla olmayacağı, uluslararası korumanında gerektiği fikrini doğurmuştur (Eren, 2012: s.1).

Geçmişten günümüze kadar gelinen süreçler ve bu süreçlerde yayınlanan bildireler, yapılan antlaşmalar ve kurulan denetim mekanizmaları göz önüne alındığında, insan haklarının korunmasının uluslararası koruma, bölgesel koruma ve ulusal koruma olmak üzere genelde 3 düzeyde olduğu görülmektedir (Eren, 2007: s.3-5)

Evrensel düzeyde olup hukuken bağlayıcılığı olmayan ancak tüm dünya ülkelerinin onaylaması sebebiyle ahlaki yönden bağlayıcılığı olan bildireler, insan haklarının korunmasında evrensel ve tüm insanlara yönelik olması bakımından önemlidir. İnsan haklarının uluslararası alanda korunmasına yönelik olarak evrensel düzeyde BM İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi yayınlanmıştır.

İnsan haklarının korunmasında yararlanılan ikinci mekanizma ise bölgesel korumadır. Bildirgenin yayımını izleyen yıllarda insan haklarının Avrupa düzeyinde bölgesel korunması amacıyla AİHS imzalanmış ve bu sözleşmede yer alan hak ve özgürlüklerin ihlalinin denetimini yapmak üzere AİHM denetim organı olarak kurulmuştur.

İnsan hakları ile ilgili konuların her bölgenin kendine özgü farklı siyasi, sosyal ve tarihi koşullar altında nasıl ele alınacağını gösteren bölgesel insan hakları sistemleri, uluslararası insan hakları standartlarının güçlenmesinde tamamlayıcı rol üstlenmişlerdir (BM El Kitabı¹, 1995: s.2-p.14).

İnsan haklarının korunmasında yararlanılan ve esasen diğerlerinden daha önem taşıyan mekanizma ise, ulusal korumadır. Ulusal koruma, her bir devletin kendi egemenlik alanı içerisinde ve ulusal hukuk kuralları çerçevesinde sağlanan korumadır. İnsan haklarının ulusal korumasından sorumlu temel yapı ise “devlet” örgütüdür (Eren, 2007: s.769).

İnsan hakları genel olarak bireyler arasındaki ilişkiler ile bireyler ile devlet arasındaki ilişkileri kapsamaktadır. Dolayısıyla insan hakları öncelikli olarak ulusal düzeyde ve devletlerin sorumluluğunda olan bir görevdir. İnsan haklarının ulusal düzeyde korunmasında; gerekli mevzuatın hazırlanması, bağımsız yargı, bireysel koruma ve hak talebinde bulunmak için gerekli kanunların geçirilmesi ve buna yönelik olarak demokratik kurumların oluşturulması ve güçlendirilmesi ile olacaktır (BM El Kitabı, 1995: s.3-p.16).

Devlet dediğimiz aygıt, gerek anayasada gerekse de uluslar arası sözleşmelerde yer alan haklara riayet yükümlülüğü altındadır. Bu yükümlülük, devlet aygıtını oluşturan yasama, yürütme ve yargı organları içinde geçerlidir. Bunun yanı sıra devlet, kendi organları tarafından gerçekleştirilen her insan hakları ihlalden de sorumludur (Tezcan vd. 2011: s.81). Esasen insan hakları ile kamu yönetimi arasındaki ilişki çelişki taşıyan bir ilişkidir. Yürütme bu ilişkide genel olarak insan hakları ihlallerinin aktif öznesidir. Ancak hem ahlaki hem de hukuksal açıdan bakıldığında, insan haklarını korumak ve geliştirmek de yönetimin asli ve en önemli vazifelerinden birisidir (Altıparmak, 2007: s.54).

¹ “National Human Rights Institutions, A Handbook on the Establishment and Strengthening of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights” Birleşmiş Milletler İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması için Ulusal Kurumların Kurulması ve Güçlendirilmesi El Kitabı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi Yayını (BM El Kitabı), http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/NRHI_ceviri.doc Çeviren: Veysel EŞSİZ, Erişim Tarihi: 16.01.2015

İnsan haklarının ulusal korumasında yararlanılan bir başka organizasyon ise, Sivil Toplum Örgütleri (STK) olarak da adlandırabileceğimiz Hükümet Dışı Örgütlerdir. Hükümet dışı örgütler, devlet otoritesine bağlı olmaksızın faaliyet gösteren organizasyonlardır. Ülkelerde insan haklarının durumuna ilişkin bilgi toplama ve kamuoyuyla paylaşma, devlet ve uluslararası örgütler ile birlikte faaliyet yapma, eğitim, seminer ve konferans gibi etkinlikler ile insan hakları bilincinin geliştirilmesine katkıda bulunma bu örgütlerin başlıca işlevleri arasındadır (Eren, 2007: s.793-794).

Dünya üzerinden evrensel bir insan hakları kültürünün oluşmasında ilgili sivil toplum kuruluşlarının büyük önemi bulunmaktadır. Bu kuruluşlar ifade özgürlüğü, eylemsel esneklik ve hareket özgürlüğüne sahiptirler. Bu sebeple insan hakları ile ilgili bazı konularda hükümetlerin ya da hükümetler arası örgütlerin üstlenmedikleri veya üstlenmek istemedikleri görevler bu tür sivil toplum kuruluşlarının faaliyet alanına girebilmektedir (BM El Kitabı, 1995: s.3,p.15).

Uluslararası insan hakları standartlarının ulusal planda uygulamaya geçirilmesinde resmi hükümet makamları (devlet) ve hükümet dışı örgütlerin dışında üçüncü ve yeni bir aktör arayışı 1946 yılı sonrasında BM bünyesinde tartışılmaya başlanmıştır. Oluşturulması gündeme gelen bu yeni aktör, resmi ve sivil kanat olan hükümet örgütü ile hükümet dışı sivil toplum örgütlerini ulusal planda buluşturan ve hükümetlerin uluslararası alanda hesap verebilmesini sağlamada uluslararası örgütlerle işbirliğinin bir aracı olarak düşünülmüştür (Eren, 2012: s.7). BM'e göre uluslararası insan hakları hukukuna uygunluğu ulusal düzeyde sağlamanın en etkili yolu ulusal insan hakları kurumlarının kurulup güçlendirilmesidir (Saygın, 2010: s.47-48).

Ulusal insan hakları kurumları, insan hakları aktörlerinin çabalarını koordine etme, ülkenin insan hakları politikalarının tutarlı olmasını sağlama ve mevcut insan hakları aktörleri arasında iletişimi kolaylaştırma açısından avantajlar sağlayabilir (de Beco, 2007: s.8-9). Uluslararası insan hakları standartlarının ulusal düzeyde de etkin olarak hayata geçirilmesi ve bu hakların korunmasında, insan haklarına ilişkin

toplumdaki duyarlılığı arttırmada ulusal kurumların çok etkin bir rol oynayabileceği kabul edilmektedir (Eren, 2007: s.823).

Ulusal insan hakları kurumlarının kurulması basit bir çelişkiden doğmaktadır. İnsan hakları konusunda ihlaleci durumda devlet, hem uluslararası hem de ulusal hukuk kurallarına göre aynı zamanda ihlallere karşı koruyucu önlem almakla da yükümlüdür. Çoğu zaman ihlaleci durumda olan Devlet'in aynı zamanda koruyucu olması da mümkün değildir. İşte bu çelişkiyi aşmak amacıyla devlet hiyerarşisinden bağımsız ve onu dışarıdan gözlemleyebilen bir örgütlenme modeli oluşturulmalıdır (Altıparmak, 2010: s.16).

Ulusal insan hakları kurumlarının genelde 3 sebepten dolayı kuruldukları ileri sürülmektedir. Birinci tip ulusal kurumlar, genelde çatışma sonrası geçiş dönemlerinde normale dönüş için bir araç olarak kullanılırlar. İkinci tip kurumlar ise, göreceli olarak insan hakları alanında iyi sicile sahip olan ülkelerde, uluslararası örgütler ile işbirliğini sağlamada ve başta ayrımcılık olmak üzere kimi sorunlara çözüm bulma amacıyla kurulurlar. Üçüncü tip kurumlar ise, insan hakları alanında kötü durumda olan ve bu sebeple uluslararası alanda sıkça eleştirilen ülkeler tarafından bu alanda çaba harcandığını göstermek amacıyla kurulurlar (Altıparmak, 2010: s.2).

1.2. Ulusal İnsan Hakları Kurumları'nın Tarihsel Gelişim Süreci

Ulusal kurumların tarihsel gelişim süreci üç aşamada ele alınmaktadır. 1946-1978 yılları arası ulusal insan hakları kurumlarının tartışılmaya başlandığı “doğuş aşaması”, 1978-1990 arası yıllar bu kurumları geliştirme yolunda çabaların arttığı “gelişim aşaması” ve 1990 yılı sonrası ise ulusal insan hakları kurumlarına yönelik standartların belirlendiği Paris Prensipleri ile beraber “yaygınlaşma aşaması” olarak kabul edilir (Eren, 2007: s.800).

Başta hükümetler olmak üzere kamu otoritelerine insan hakları ile ilgili görüş ve öneriler sunmak, kamuyu bilgilendirmek ve bilinçlendirmek ve bireysel şikâyetleri incelemek suretiyle insan haklarını korumak ve geliştirmek amacıyla

kurulan ulusal insan hakları kurumları, uluslararası örgütlerinde tavsiye ve teşvikleri ile 1990'dan itibaren yaygınlaşmaya başlamışlardır (Erdem, 2010: s.1).

1.2.1. Ortaya Çıkışı

Başta BM Genel Kurulu olmak üzere, Ekonomik ve Sosyal Konsey, İnsan Hakları Komisyonu gibi BM kurumları ile BM sözleşme organları, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi için ulusal kurumların kurulması fikri ile uzun bir süre ilgilenmişlerdir (Saygın, 2010: s.48).

25 Haziran 1945 tarihli Birleşmiş Milletler Antlaşması'nın Birleşmiş Milletlerin Amaçları başlıklı 1. maddesinde insan haklarının geliştirip güçlendirilmesinde "uluslararası işbirliği" ne vurgu yapılmış ve bu işbirliğini sağlamak üzere 1946 yılında "BM İnsan Hakları Komisyonu" kurulmuştur (Eren, 2012: s.19).

BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi, 1946 yılındaki ikinci oturumunda İnsan Hakları Komisyonu ile işbirliği yapmak üzere üye devletleri "bilgi edinme grupları" ya da "yerel insan hakları komiteleri" kurmaları yönünde değerlendirmeye davet etmiştir (BM El Kitabı, 1995: s.3,p.21).

İnsan hakları ile ilgili konularda devlete bağlı olarak faaliyet gösteren klasik devlet organları dışında bir başka aktör olarak "bilgi edinme grupları" veya "ulusal komiteler" eliyle uluslararası organlara bilgi aktarımı, o dönemin ulusal egemenlik anlayışı ile çok da bağdaşan bir konu değildir. Devletler bu dönemde insan haklarını koruma konusunu bir iç hukuk sorunu olarak görme eğiliminde olmuş ve bu sebepten dolayı konuya isteksiz yaklaşmıştır (Eren, 2007: s.804).

1960'larda insan hakları standartlarını geliştirmeye yönelik çabaların bir sonucu olarak ulusal insan hakları kurumları ile ilgili tartışmalar, bu kurumların uluslararası insan hakları normlarının etkin bir şekilde uygulanmasına nasıl yardımcı olabileceği konusuna yoğunlaşmıştır (Saygın, 2010: s.48).

1960 yılında yapılan BM Ekonomik ve Sosyal Konsey toplantısında konu tekrar ele alınmış ve ulusal kurumların insan haklarının korunması ve desteklenmesi konusunda önemli bir rol oynayabileceği kabul edilmiştir. Toplantı da ayrıca hükümetler; ulusal kurumların oluşumunu teşvik etmeye ve mevcut kurumların sürekliliğini sağlamaya ve bu konuyla ilgili tüm bilgileri Genel Sekretere aktarmaya davet edilmiştir (BM El Kitabı, 1995: s.3,p.21).

1946 yılı ve sonrası ilk dönemde ulusal insan hakları kurumlarına olan ilginin hızlı bir ivme kazandığını iddia etmek zordur. Bu dönem atılan adımlar genel olarak, 1955 yılında BM bünyesinde ulusal kurumları teşvik etmek amacıyla “İnsan Hakları Alanında Danışmanlık Hizmetleri ve Teknik İşbirliği Programı” faaliyeti başlamıştır. 1966 yılında kabul edilen BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi ile BM Medeni ve Siyasal Hakları Sözleşmesi ile insan hakları alanında standart belirleme çabaları hız kazanmıştır. 21 Aralık 1965 tarihinde kabul edilen ve 4 Ocak 1969 tarihinde yürürlüğe giren Her Türlü Irk Ayrımcılığının Tasfiye Edilmesine İlişkin Uluslararası Sözleşmenin 14. maddesinde insan hakları ulusal kurumlarını çağrıştıracak yapıların kurulabileceği ibaresi eklenmiştir (Eşsiz, 2010: s.5).

1946-1970’li yıllar arasında ulusal kurum oluşturma yönündeki çabalar sınırlı kalmıştır. Bu dönemde daha çok insan hakları standartlarını belirleme çabaları ön plana çıkmış ve bunun en önemli kazanımı olarak ulusal kurumların kurulması fikri BM üyesi ülkelerde kabul görmeye başlamıştır (Eren, 2012: s.25).

1.2.2. Gelişim Aşaması

İnsan haklarının korunmasına yönelik olarak kurulan ulusal kurumların gelişiminde 1978 yılında yapılan toplantı büyük önem taşımaktadır.

İnsan Hakları Komisyonu 1978 yılında ulusal kurumların yapı ve işleyişine dair ilkeleri tartışmaya açmak üzere diğer çalışmalara ilaveten bir seminer yapma kararı almış ve bu amaçla 1978 yılı Eylül ayında Cenevre’de “İnsan Haklarının Desteklenmesi ve Korunması için Ulusal ve Yerel Kurumlar Semineri” yapılmıştır.

Bu seminerde ulusal kurumların görev ve yapısına yönelik olarak aşağıdaki ilkeler önerilmiştir (BM El Kitabı, 1995: s.4,p.22).

Ulusal kurumların görevlerine dair öneriler:

- a) Hükümet ve ülkenin vatandaşları için insan hakları konusunda bir bilgi kaynağı olmak
- b) Kamuoyu oluşturmada, insan hakları bilincinin ve insan haklarına saygının oluşturulmasında yardımcı olmak
- c) Ulusal düzeyde meydana gelen ve Hükümetin üzerinde durabileceği gelişmeleri dikkatlice değerlendirmek ve bu konularda önerilerde bulunmak
- d) İnsan hakları ile ilgili Hükümet tarafından kendilerine yöneltilen sorular üzerinde fikir yürütmek
- e) İnsan haklarının desteklenmesi için çıkarılan yasaların, verilen hukuki kararların ve idari düzenlemelerin içeriğini araştırmak ve takip etmek; bunlarla ilgili olarak sorumlu yetkililere rapor hazırlamak ve sunmak
- f) Devletin insan hakları konusunda taraf olduğu uluslararası antlaşmalar gereği ortaya çıkan sorumluluğu çerçevesinde Hükümet tarafından verilen görevleri yerine getirmek

Ulusal kurumların yapısına dair öneriler de şu şekilde sıralanmıştır:

- a) Kurumu oluşturan kişiler ulusun her kesiminden gelmeli, böylelikle nüfusun bütün parçaları insan haklarına dair karar alma süreçlerine dahil edilmeli
- b) Düzenli bir şekilde çalışmalı, halk ya da kamu yetkilileri tarafından ulaşılabilir olmalı
- c) Uygun olduğu durumlarda, yerel veya bölgesel danışma organları oluşturmak ve bu organların görevlerini yerine getirmelerine yardımcı olmak.

Bu ilkeler göz önüne alındığında, ulusal insan hakları kurumlarının iki temel işlevinin ön plana çıktığı görülür. Hükümetlerin uluslararası insan hakları normlarına uyumunu izlemek ve bu normları yaygınlaştırmak görevi, ulusal kurumların öne çıkan iki temel işlevi olmuştur. Yine bu toplantıda ulusal insan hakları kurumlarına

“insan haklarının korunması ve yaygınlaştırılması için ulusal kurumlar” resmi adı verilmiştir (de Beco, 2007: s.3).

Cenevre’de yapılan seminer de kabul edilen bu ilkeler, seminer sonrası İnsan Hakları Komisyonu ve Genel Kurul tarafından onaylandı. Genel Kurul ayrıca, ulusal kurumlara sahip olmayan ülkeleri, insan haklarının desteklenmesi ve korunması için gerekli kurumları oluşturma yönünde adım atmaya çağırılmış ve Genel Sekreter’den mevcut ulusal kurumlar üzerine ayrıntılı rapor hazırlamasını rica etmiştir. 1980’li yıllar boyunca BM konuyla aktif olarak ilgilenmiş ve Genel Sekreter tarafından Genel Kurul’a birçok rapor sunulmuştur. Yine bu dönemde birçoğu BM İnsan Hakları Merkezi’nin desteğiyle olmak üzere çok sayıda ulusal kurum kurulmuştur (BM El Kitabı, 1995: s.4,p.23-24).

1.2.3. Yaygınlaşması

Ulusal insan hakları kurumlarının yaygınlaşması yolunda en önemli dönüm noktası 7-9 Ekim 1991’ de Paris’te gerçekleştirilen atölye çalışması ile olmuştur.

Bu çalışma 1990 yılında İnsan Hakları Komisyonu tarafından talep edilmiştir. Çalışmanın amacı, insan haklarının korunması ile ilgili olarak kurulan ulusal kurumlar ile uluslararası örgütler arasındaki işbirliğinin ne düzeyde olduğunu gözden geçirmek ve ulusal kurumların etkinliklerini arttırmanın yollarını araştırmaktır. Bu amaçla, İnsan Haklarının Desteklenmesi ve Korunması Konusunda Çalışan Ulusal Kurumlarla ilgili olarak ilk atölye çalışması 7-9 Ekim 1991 tarihleri arasında Paris’te düzenlenmiştir (BM El Kitabı, 1995: s.5,p.25).

Paris’te düzenlenen bu toplantı, Fransız hükümetinin mali desteği ve BM Genel Sekreterliği İnsan Hakları Merkezi ile Fransız Ulusal İnsan Hakları Danışma Merkezi’nin işbirliği ile gerçekleştirilmiştir. Toplantıya hükümet temsilcilerinin yanı sıra dünyanın farklı yerlerinden çeşitli tiplerde insan hakları kurumları, hükümetler arası ve hükümet dışı örgütler ile uzmanlar katılmıştır (Eren, 2007: s.809).

Atölye çalışması sonucu alınan bu kararlar İnsan Hakları Komisyonu tarafından 1992/54 sayılı karar ile Ulusal Kurumların Statüsüne İlişkin Prensipler (Paris Prensipleri) olarak kabul edilmiş, bu karar ise BM Genel Kurulu tarafından 20 Aralık 1993 tarih ve 48/134 sayılı karar ile onaylanmıştır (BM El Kitabı, 1995: s.5,p.25) (Ulusal insan hakları kurumlarına yönelik olarak asgari standartları belirleyen Paris İlkelerine çalışmamızın ilerleyen kısmında ayrı bir başlık altında detaylı olarak değinilecektir).

Ulusal insan hakları kurumlarının yaygınlaşması sürecinde BM tarafından yapılan çalışmalar, 1991 yılında kabul edilen ulusal kurumların statülerine ve işleyişine ilişkin Paris Prensipleri sonrasında da devam etmiştir. BM tarafından ulusal insan hakları kurumlarına yönelik olarak gerçekleştirilen bir diğer önemli toplantı ise 1993 yılında yapılan İnsan Hakları Dünya Konferansıdır.

1993 Dünya İnsan Hakları Konferansı'nın yapılmasına yönelik hazırlıklar sürerken, Konferans'a paralel olarak ulusal kurumlarla bir toplantı yapılması kararı alındı. Bu toplantıda insan haklarının korunmasında büyük önem sahibi olan ulusal kurumların amaçları, bu kurumların yeterli ve etkili çalışma için gereken şartlar, temsil yapısı ve kurumlara ulaşılabilirlik konularına yönelik olarak bir dizi kararlar alınmıştır. Dünya Konferansında benimsenen Viyana Bildirisi ve Eylem Planı ile insan haklarının geliştirilmesi yönünde önemli kararlar alınmıştır. 1993 Dünya Konferansı'nda aşağıdaki hususlara değinilmiştir (Eren, 2007: s.810).

- a) İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinde ulusal kurumların yapıcı rolü, özellikle yetkili makamlara danışmanlık, insan hakları ihlallerine çareler bulma, insan hakları bilgisinin yayılması ve insan hakları eğitiminde rollerin desteklenmesi
- b) Paris prensiplerine uygun olarak ulusal insan hakları kurumlarının kurulması ve geliştirilmesinin teşviki
- c) Her devletin kendi tarihi, sosyal yapısı ve idari işleyişine bağlı olarak kendi ihtiyacına uygun ulusal kurumlardan en uygununu seçme hakkının tanınması.

Viyana Bildirisi ve Eylem Planı, 1993 Dünya Konferansı'nda 171 devletin onayı ile benimsenmiş ve insan haklarının geliştirilmesi yönünde önemli bir destek sağlanmıştır (Eren, 2012: s.31).

Viyana Bildirisi ve Eylem Planı'nda dikkat çeken en önemli noktalar, ulusal insan hakları kurumlarının kurulması konusunda Paris İlkeleri'nin temel ölçü olarak gösterilmesi ve bu kurumlara yönelik olarak tek bir tipte kurum dayatması yapılmayıp her ülkenin kendi ihtiyacına uygun ulusal kurumu seçme hakkının tanınmasıdır (Eren, 2007: s.810).

1991 yılında Paris'te yapılan ilk atölye çalışması sonrasında İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunmasında Ulusal Kurumlara İlişkin İkinci Uluslararası Atölye Çalışması 13-17 Aralık 1993 tarihlerinde Tunus'ta yapılmış olup bu toplantıya dünyanın çeşitli ülkelerinden 28'in üstünde ulusal kurum katılmıştır. Devlet ve ulusal kurumlar arasındaki ilişkiler, ulusal kurumların kendi aralarındaki ilişkileri ve ulusal kurumlar ile İnsan Hakları Merkezi arasındaki ilişkiler gibi konular katılımcılar arasında tartışılmıştır. Tunus Toplantısı'nda alınan en önemli karar ise, "Uluslararası Koordinasyon Komitesi"nin kurulmasıdır (BM El Kitabı, 1995: s.6,p.32).

1993 yılında kurulan Uluslararası Ulusal Koordinasyon Komitesi Afrika, Avrupa, Amerika ve Asya Pasifik olmak üzere dört bölgesel gruptan oluşmaktadır. Bu komite 1998 yılında bir Akreditasyon Alt Komitesi kurmuştur (de Beco, 2007: s.4). Alt Komite, ulusal kurumları Paris İlkeleri'ne uygunluk açısından akreditasyon işlemine tabi tutmaktadır. Alt Komite İçtüzüğü'nün 5. Maddesine göre ulusal kurumlar akreditasyon açısından şu sınıflandırmaya ayrılırlar (Eşsiz, 2010: s.9):

A: Paris İlkeleri'nin her biriyle tam uyum

B: Paris İlkeleri'nin her biriyle kısmi uyum

C: Paris Prensipleri'ne uyum yok

A(R): Reserve yani "Çekinceli/Koşullu A Statü" derecesinin kullanımına 2008 sonu itibariyle son verilmiştir.

Akreditasyon Alt Komitesi (ICC Sub-Committee on Accreditation) tarafından açıklanan son istatistiğe göre 23 Mayıs 2014 tarihi itibarıyla dünya genelinde 106 kurum ulusal insan hakları kurumu statüsünde akreditasyon almış olup bu kurumlardan 71 tanesi A, 25 tanesi B, 10 tanesi ise C statüsündedir (<http://nhri.ohchr.org/EN/AboutUs/ICCAccreditation/Pages/default.aspx>). Birçok ülkede Paris ilkeleri çerçevesinde tanımı yapılan ve sınırları çizilen ilkeler doğrultusunda ulusal kurum kurma veya var olan kurumları bu standartlara uygun hale getirme çalışmaları devam etmektedir (<http://www.tihk.gov.tr/tr/kurumsal>).

2000’li yıllardan sonra düzenlenen atölye çalışmaları ve oturumlarının ardından gelinen aşamada Uluslararası Koordinasyon Komitesi, ulusal kurumların Paris İlkelerine uyumunu gözden geçiren ve bu kurumların öngörülen ilkelerle uyumlarını göz önünde bulundurarak derecelendiren bir yapıya dönüşmüştür (Eşsiz, 2010: s.7).

BM kapsamında 1946 yılında başlayan insan haklarının korunmasına yönelik ulusal kurumların kurulması ve güçlendirilmesi çabaları, 1990’lı yıllardan sonra bölgesel örgütlerce de desteklenmeye başlamıştır. Bu kapsamda Avrupa bölgesinde Avrupa Konseyi başta olmak üzere, Avrupa Birliği ve Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, insan haklarının korunmasına yönelik ulusal kurumların kurulması ve güçlendirilmesi yönündeki faaliyetleri desteklemekte ve teşvik etmektedir. Öte yandan süreç içerisinde daha önceleri BM Sözleşmeleri kapsamında sözleşme organlarının kararları ile ulusal kurumlar kurulması desteklenirken, İşkence Seçmeli Protokolü ve BM Engellilerin Hakları Sözleşmesi ile doğrudan sözleşme hükümleriyle, Paris Prensipleri’ne uygun ulusal kurumlar kurulması düzenlenmiştir. Böylece ulusal insan hakları kurumları kurma yönünde, devletlere sözleşmeden kaynaklanan yükümlülükler getirilmeye başlanmıştır (<http://www.tihk.gov.tr/tr/kurumsal>).

1.3. Ulusal İnsan Hakları Kurumları Sınıflandırılması

Ulusal insan hakları kurumlarının ilk ortaya çıktığı dönem olan 1946’lı yıllar ve sonrasında BM ve BM’e bağlı kurumlar tarafından insan hakları kurumlarına

yönelik olarak herhangi bir model ön plana çıkarılmamıştır. Aksine 1993 yılında kabul edilen Viyana Bildirgesi ve Eylem Planı'nda görüleceği üzere açık bir şekilde ülkelere kendi ihtiyaçlarına uygun ulusal kurumu seçme serbestisi tanınmıştır.

BM'in ilk kuruluş yıllarında ulusal insan hakları kurumu kavramı BM tarafından çok geniş çerçevede yorumlanmış, insan haklarının desteklenmesi ve korunması konusunda direkt veya dolaylı olarak katkıları olan her kurum ulusal insan hakları kurumu kategorisinde sayılmıştır. Bu açıdan ombudsman ve benzeri yapılar, yargı organları, idari mahkemeler, yasama organları, sivil toplum kuruluşları, hukuki yardım ofisleri ile sosyal refah projeleri birer ulusal kurum statüsünde sayılıyordu (BM El Kitabı, 1995: s.7,p.36).

Süreç içerisinde ulusal kurumlara olan ilginin artması, bu kurumlara yönelik standartları, işleyiş, yetki, görev, temsil yapısı gibi konuların zaman geçtikçe netleştirilmesini zorunlu hale getirmiştir. Bu doğrultuda BM tarafından yapılan çalışmalar sonucu ortak işlevler belirlenmiş; insan hakları konularında eğitim ve teşvik faaliyetleri gösteren, hükümete tavsiyede bulunan, insan hakları ihlallerine yönelik olarak soruşturma yapan ve çözüm arayan yapılar ulusal insan hakları kurumu olarak kabul edilmiştir. Bu kısıtlama ile beraber daha önce ulusal kurum olarak kabul edilen yasama, yargı, sosyal refah yapıları gibi oluşumlar ulusal kurum kapsamı dışına çıkarılmıştır (BM El Kitabı, 1995: s.7,p.37)

Ulusal insan hakları kurumlarının çeşitleri konusunda doktrinde kesin bir ayırım bulunmamaktadır. Ulusal insan hakları kurumlarına yönelik olarak BM tarafından hazırlanan El Kitabı'nda ulusal kurumlar "İnsan Hakları Komisyonları", "Uzmanlaşmış Kurumlar" ve "Ombudsman" olmak üzere 3'e ayrılmıştır (BM El Kitabı, 1995: s.8-10,p.46-62). Ancak uygulamada genel sınıflandırma olarak ulusal insan hakları kurumları; "İnsan Hakları Komisyonları Modeli", "İnsan Hakları Danışma Komiteleri Modeli", "İnsan Hakları Ombudsmanı Modeli" ve "İnsan Hakları Kurumu Modeli" olarak dörde ayrılmıştır (Eren, 2007: s.817).

1.3.1. İnsan Hakları Komisyonu Modeli

İnsan Hakları Komisyonu modeli, diğer ulusal kurum modellerine göre genel olarak Paris Prensiplerine en uygun yapılanma biçimi olup, insan hakları kurumlarından beklenen faaliyetlerin tümünü yerine getirecek biçimde örgütlenmektedirler (Altıparmak, 2007: s.63).

Bu komisyonlar, ulusal kurum modellerinin klasik türünü temsil ederken, Paris İlkeleri çerçevesinde verilmiş modele en net biçimde uygunluk gösterirler. Komisyon Modeli, kökeni ve daha çok Commonwealth bölgesinde uygulanması sebebiyle “Commonwealth Modeli” olarak da adlandırılır. Komisyon modelinin ilk örnekleri Avusturya İnsan Hakları Komisyonu (1981), Kanada (1977), Yeni Zelanda (1977) ve Birleşik Krallık (1976)’dır (Pohjolainen, 2006: s.14).

İnsan hakları komisyonlarının, daha çok genel insan haklarına yönelik olarak çalıştığı ve bu çerçevede insan hakları ile ilgili mevzuat ve diğer düzenlemelerin etkin bir şekilde uygulanıp uygulanmadığını gözetleme görevi olduğu görülmektedir. Yapısal olarak komisyonların hükümet ve sivil toplumu birlikte temsil edecek nitelikte çoğulcu bir yapıda olması beklenir. Komisyonların görevi ülkeden ülkeye değişmekle beraber temel olarak işlevlerinin insan hakkı ihlallerini önleyici nitelikte faaliyet göstermektedirler (Eren, 2007: s.818).

İnsan Hakları Komisyonları, tarafsız oluşumlarının bir uzantısı olarak insan hakları alanında farklı ilgi alanları, uzmanlık ve deneyimleri olan kişilerden oluşmaktadırlar. Komisyonların öncelikli çalışma alanları, bireylerin her türlü ayrımcılığa karşı korunması ve medeni ve siyasi haklarının korunmasıdır. Komisyona verilen temel görevlerden birisi, kişilerden veya bazen gruplardan gelen insan haklarına aykırılık iddialarıyla ilgili şikayetleri almak ve bunları soruşturmadır. Ancak insan hakları komisyonunun şikayet üzerinde bağlayıcı çözüm bulma yetkisine sahip olması pek rastlanan bir durum değildir (BM El Kitabı, 1995: s.8-9, p.47-50).

İnsan Hakları Komisyonları'nın en önemli işlevleri, insan haklarının korunması konusunda parlamento ve hükümete bilgi sağlamak, insan hakları ihlalleriyle ilgili şikâyetleri ele almak ve insan haklarına saygı kültürünün yerleştirilmesi hedefi doğrultusunda eğitim ve bilinçlendirme faaliyetleri vasıtasıyla toplumda insan hakları bilincini yerleştirmektir (Açık, 2011: s.71).

1.3.2. Danışma Komitesi Modeli

Komisyon modelinin aksine Danışma modeli, insan haklarının korunması veya eğitici faaliyetlere ağırlık vermeden ziyade, sivil toplum örgütleri ile hükümet arasında köprü kurma işlevi taşırlar. Danışma Komitesi modeli, Fransız İnsan Hakları Ulusal Danışma Komisyonu (1984) örneğine dayanırken daha çok Afrika'nın Fransızca konuşan bölgelerinde ün kazanmıştır (Pohjolainen, 2006: s.15). Ülkemizde de bir dönem faaliyet gösteren İnsan Hakları Danışma Kurulu bu modele göre kurulmuştur (Altıparmak, 2007: s.63).

1948 yılında kurulan ve bu itibarla en eski ulusal kurum olma özelliğine sahip olan Fransa İnsan Hakları Komisyonu, danışma komitesi modeline bir örnek yapıda kurulmuştur. Sivil Toplum Kuruluşları, akademi, farklı dinsel cemaatler ve diğer gruplardan oluşan geniş bir temsil yapısına sahip Danışma Komitesi'nde toplam 119 farklı kuruluş ve kişi yer almaktadır. Komisyon esas itibariyle başvuru kabul etmemekte olup üyeler komisyonun karar alma süreçlerine aktif biçimde katılmaktadır. Yunanistan'ın yanı sıra Fas gibi Fransızca konuşan bir dizi ülkede Danışma Komitesi benzeri yapılar bulunmaktadır (Kjaerum, 2003: s.8).

İnsan hakları danışma komisyonu modelinde, insan hakkı ihlal iddialarını inceleme, soruşturma ve bu konularda denetim yetkilerinden çok, insan hakları politikaları ile ilgili konularda hükümete danışmanlık yapma işlevi ön plana çıkmaktadır (Açık, 2011: s.78).

1.3.3. İnsan Hakları Ombudsmanı Modeli

Ombudsmanlık müessesesi ilk defa bu isimle 1713 yılında İsveç'te kurulmuş ve 1809 yılında İsveç Anayasasına girerek anayasal bir kurum niteliğine bürünmüştür. Ombudsmanlık kurumu, yaklaşık iki asra yakın bir süre İsveç'te uygulanmasının ardından İskandinav ülkelerince de benimsenmiştir (Küçüközyiğit, 2006: s.91). Klasik ombudsman kurumunun kökleri Osmanlı Devleti'ne kadar uzanmaktadır. İsveç Kralı'nın Osmanlı'da sürgünde olduğu dönem içerisinde Osmanlı kurumlarını incelediği ve bu sistem içerisinde halkın menfaatini koruyan kurumlardan esinlenerek ombudsmanlık müessesini oluşturduğu söylenmektedir (Korkut, 2013: s.22). İsveç Kralı Demirbaş Şarl (XII. Karl), Türkiye'de bulunduğu yıllarda kazasker kurumundan esinlenerek, kendisinin İsveç'te olmadığı dönemde kendi adına idarenin ve adliyenin işlerini denetlemek üzere güvendiği bir insanı görevlendirmesiyle ombudsmanlık kurumu doğmuştur (Türk, 1999: s.234).

Geniş anlamda ombudsman, bireylerin temel insan haklarını korumak ve geliştirmek ve idareyi iyileştirmek amacıyla; parlamento, hükümet veya yerel idarelerce atanan kamu idarelerinin herhangi bir eylem veya işleminden zarar gören veya haksızlığa uğrayan bireylerin şikayetlerini kabul eden ve bunları soruşturarak idarelere tavsiyelerde bulunan ve kendisini atayan otoriteye raporlar veren bağımsız, tarafsız ve güvenilir kişi olarak tanımlanabilir. Ombudsmanın adı, sahip olduğu yetkiye göre ülkeden ülkeye farklılık göstermektedir. İngiltere'de ombudsman idare için Parlamento Komisyonu, Fransızca konuşan ülkelerde Cumhuriyetin Arabulucusu, İtalya'da Vatandaşın Avukatı, İspanya ve İspanyolca konuşan ülkelerde ise Halkın Avukatı olarak adlandırılmıştır (Şahin, 2010: s.133).

Ombudsman modelleri esas alındığında, üç farklı model ön plana çıkmaktadır. Buradaki ayrımın kıstası, insan hakları konularında sahip olunan yetkinin kapsamıdır. Tarihsel olarak İsveç Ombudsmanı'nın esas alındığı İskandinav ülkelerinde "Klasik Model" geçerli olup idarenin denetimi esastır. Temelde İspanya'daki uygulamaların esas alındığı ve Hispanik ülkelerinde "Melez Model" geçerli olup idarenin denetiminin yanı sıra insan hakları konuları da yetki alanı içindedir. Üçüncü kategori ise daha çok uluslararası insan hakları dikkate alınarak

oluşturulmuş “İhtisas Komisyonları”dır. İhtisaslaşmış ombudsman eşitlik, ayrımcılık, çocuk hakları gibi belli konularda idarenin tümü üzerinde denetim yapabileceği gibi asker, polis, cezaevi, hastane gibi idarenin belli parçası üzerinde denetimde yapabilmektedir (Eren, 2012: s.38-42).

Klasik ombudsman modelinin geçmişi çok eskilere dayanmakla birlikte insan hakları ombudsmanı modeli ilk kez 1970’ler de kurulmuştur. İnsan hakları ombudsmanı modelinin ilk örnekleri Portekiz (1975) ve İspanya(1978)’dir (Eren, 2007: s.820). İnsan Hakları Ombudsmanlığı modeli, klasik ombudsman (kamu denetçiliği) ile insan hakları komisyonunun özelliklerini birleştirilmiş hali olup, literatürde “Melez Model” olarak da tanımlanmıştır. İnsan hakları ombudsmanı modelinde genel olarak şikayetlerin incelenmesi ve devletin farklı düzeylerinde insan haklarına uygunluğun gözetimi yapılır. Bu kurumlar genellikle insan hakları ile ilgili konularda tavsiye, görüş ve öneride bulunma gibi yetkilerle donatılmıştır (Pohjolainen, 2006: s.16).

Klasik anlamda ombudsmanın görevi idarenin hukuka uygunluğunu denetlemektir. Bu açıdan klasik ombudsmanda temel inceleme noktası olarak ombudsman insan hakları konusuyla ilgilenmez, yaptığı denetim çerçevesinde insan hakları konusu karşısına çıkar ise denetim yapmaktadır. Buna karşı İnsan Hakları Ombudsmanı ise doğrudan doğruya insan hakkı konularıyla ilgilenmekte olup kamudan kaynaklanan insan hakkı ihlallerini inceler (Eren, 2007: s.821).

Ombudsman modeli ile diğer ulusal insan hakları kurumlarını fonksiyon açısından çok katı bir şekilde birbirinden ayırmamak gerekmektedir. Bu iki tür yapılanmanın birçok konuda ayrılması, araya net ayrımlar konulması mümkün değildir. Her iki modelde de kurumlar bireysel başvuru alabilirler, inceleyebilirler ve kural olarak her ikisi de bağlayıcı karar alma yetkisine sahip değildirler. Ancak Ombudsmanın görev ve yetki alanı, sadece insan hakları ile ilgili konularla sınırlı olmayıp idarenin doğrudan insan hakları adı altında mütalaa edilmeyen tüm eylem ve işlemlerini kapsamından dolayı daha geniştir. Diğer taraftan insan hakları alanında eğitim, araştırma ve bilinçlendirme faaliyetlerine yoğunlukla yer verilmesi insan hakları kurumlarını ombudsmandan ayıran bir önemli farktır (Fendoğlu, 2010: s.15).

Ulusal insan hakları kurumlarına ilişkin bir çerçeve ortaya koyan Paris Prensipleri açısından Ombudsmanlık kurumları incelendiği zaman, “çoğulculuk” açısından ombudsmanlık kurumlarının zayıf olduğu görülmektedir. Ulusal insan hakları kurumlarının hükümet ve sivil toplum kanadını bir araya getiren çoğulcu bir yapıda olması beklenirken, ombudsman modelinde genel olarak çoğulculuk özelliği bulunmamaktadır. Öte taraftan insan haklarının korunması kapsamında insan hakları bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri de büyük önem taşımaktadır. İnsan hakları ombudsmanı modelinde, diğer ombudsman modellerinden farklı olarak insan hakları konusu da görev alanı içerisinde olmasına karşın, bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri genelde ikinci planda kalmaktadır (Eren, 2012: s.43).

Ülkemizde idarenin her türlü eylem ve işleyişi ile ilgili şikâyetleri incelemek üzere TBMM tarafından 15.06.2006 tarih ve 5521 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur. Ancak söz konusu Kanun Cumhurbaşkanı tarafından yeniden görüşülmek üzere Meclis’e geri gönderilmiş, aynı kanun Meclis tarafından değişiklik yapılmaksızın 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu adıyla tekrar kabul edilerek Cumhurbaşkanlığı’na gönderilmiştir (Karan, 2010: s.69).

28.09.2006 tarih ve 5548 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu’nun 1. maddesine göre amaç; gerçek ve tüzel kişilerin idarenin işleyişi ile ilgili şikâyetlerini, Türkiye Cumhuriyetinin Anayasada belirtilen nitelikleri çerçevesinde, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; adalet anlayışı içinde, insan haklarına saygı, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmak üzere Kamu Denetçiliği Kurumunu oluşturmaktır. Aynı kanunun 4. maddesine göre, Bu Kanunda belirtilen görevleri yerine getirmek amacıyla, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı, kamu tüzel kişiliğini haiz, özel bütçeli ve merkezi Ankara’da bulunan Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuştur.

Cumhurbaşkanlığı tarafından Anayasa Mahkemesi’ne açılan iptal davası sonucunda Mahkeme, 5548 sayılı kanunun Anayasanın 2., 6., 7., 8., 10., 87., ve 128.

maddelerine aykırılığı ve bu sebeple iptali ve yürürlüğünün durdurulmasına ilişkin istemi kabul etmiş ve Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu'nun tümü hakkında oybirliği ile yürütülmesini durdurmuş ve iptal etmiştir (Tezcan vd. 2011: s.591).

12 Eylül 2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliğine ilişkin referandum ile birlikte Anayasanın 74. maddesinin başlığı “Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” olarak değiştirilmiş ve maddeye “(Ek fıkra: 12/9/2010-5982/8 md.) Herkes, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkına sahiptir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına bağlı olarak kurulan Kamu Denetçiliği Kurumu idarenin işleyişiyle ilgili şikâyetleri inceler. Kamu Başdenetçisi Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından gizli oyla dört yıl için seçilir. İlk iki oylamada üye tamsayısının üçte iki ve üçüncü oylamada üye tamsayısının salt çoğunluğu aranır. Üçüncü oylamada salt çoğunluk sağlanamazsa, bu oylamada en çok oy alan iki aday için dördüncü oylama yapılır; dördüncü oylamada en fazla oy alan aday seçilmiş olur. Bu maddede sayılan hakların kullanılma biçimi, Kamu Denetçiliği Kurumunun kuruluşu, görevi, çalışması, inceleme sonucunda yapacağı işlemler ile Kamu Başdenetçisi ve kamu denetçilerinin nitelikleri, seçimi ve özlük haklarına ilişkin usul ve esaslar kanunla düzenlenir.” ibareleri eklenmiştir.

Anayasa değişikliği sonrası Kamu Denetçiliği Kurumu anayasal düzeyde düzenlenmiş ve Anayasanın bu maddesine istinaden 29/6/2012 tarihli ve 28338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere TBMM’ne bağlı kamu tüzel kişiliğini haiz özel bütçeli Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuş olup, 29/3/2013 tarihi itibarıyla şikâyet başvuruları alınmaya başlanmıştır (http://www.ombudsman.gov.tr/custom_page-346-hakkimizda.html).

1.3.4. İnsan Hakları Kurumu-Enstitüsü Modeli

Paris Prensiplerinin yaygınlaşmasından sonra, diğer ulusal insan hakları kurumlarının yanında “insan hakları kurumları” adıyla yeni bir kurum ortaya

çıkmiştir. Ulusal Kurumlar İşbirliği Komitesi tarafından Paris Prensiplerine uygun kabul edilip akreditasyon verilen ilk örnek 2003 yılında Danimarka İnsan Hakları Merkezi'dir. Bunun yanı sıra 2001 yılında Almanya İnsan Hakları Kurumu ve Norveç İnsan Hakları Kurumu kurulmuş olup, bu kurumlar akreditasyon almadan faaliyet göstermektedir (Eren, 2007: s.822). Bu model daha çok eğitim, araştırma ve dokümantasyon ağırlıklı olarak kurulan merkezi ifade etmektedir (Altıparmak, 2007: s.63).

İnsan Hakları Kurumu Modeli, diğerlerine göre nispeten iyi işleyen insan hakları kurumlarına sahip olan ve bu nedenle bunlara ek ve bu kurumların görev alanıyla çakışan yeni yapılar oluşturmayı işlevsel açıdan uygun görmeyen devletler için cazip seçenek oluşturma potansiyeline sahiptir. Bu modelde insan hakları kurumları-enstitüleri genellikle bireysel şikâyetleri incelememekte ya da geniş kapsamlı soruşturma yetkisine sahip olmamaktadır. İnsan hakları kurumlarının ana çalışma konusu insan haklarıyla ilgili eğitim, bilgilendirme, araştırma ve dokümantasyon faaliyetleridir (Pohjolainen, 2006: s.17).

İnsan hakları enstitüleri modeli genel olarak insan hakları alanında çok fazla problem yaşamayan ülkeler için uygundur. Bu model, ulusal insan hakları kurumları alanında önemli çalışma ve deneyimlere sahip olarak hem ülke içerisinde verimli çalışmakta hem de diğer ülkelerde de ulusal kurum kurulması ve güçlendirilmesi için büyük destekler vermektedir (Açık, 2011: s.80).

2. ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMLARI ULUSLARARASI STANDARTLARI: PARİS PRENSİPLERİ

“Paris Prensipleri”, ulusal insan hakları kurumlarına yönelik olarak asgari düzeyde uluslararası bir çerçeve kazandırmak amacıyla BM Genel Kurulu tarafından 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı Genel Kurul kararı ile kabul edilen ve esasen tavsiye niteliğinde olan kararlar bütünüdür (Eren, 2007: s.823).

Paris Prensipleri, adını 1991 yılında düzenlenen “İnsan Haklarının Geliştirilmesi ve Korunması için Ulusal Kurumlara İlişkin Birinci Uluslararası

Çalıştayın” Fransa’nın başkenti Paris’te yapılmasından alır. Bu toplantıda ulusal kurumların çalışmaları ve yapısına ilişkin rehber niteliği taşıyan bir dizi ilke belirlenmiştir. Belirlenen bu ilkeler bir yıl sonra 1992 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu tarafından onaylanmış, 1993 yılı Aralık ayında ise BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmiştir (Kjaerum, 2003: s.5).

Öte taraftan 1993 yılının Haziran ayında Viyana’da toplanan İnsan Hakları Dünya Konferansı’nın Deklarasyon ve Eylem Planı’nda insan haklarının korunmasında ulusal insan hakları kurumlarının önemli ve yapıcı bir rol oynadığı kabul edilmiş ve ulusal kurumların Paris Prensipleri’ne göre kurulması ve güçlendirilmesi desteklenmiştir (Kjaerum, 2003: s.5).

Paris ilkeleri ile beraber özellikle gelişmekte olan ülkelerde ulusal insan hakları kurumlarına olan ilgi artmıştır. Bunun üzerine BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği hükümetlere bu tür ulusal kurum kurarken veya mevcut var olan ulusal kurumlarını güçlendirirken kendilerine yardımcı olmak üzere “İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması için Ulusal Kurumların Kurulması ve Güçlendirilmesi El Kitabı”² yayımlamıştır (de Beco, 2007: s.5). Paris İlkeleri’nde yer alan maddeleri tek tek uyulması gereken kurallar olarak değil, belirli bir hedefe yönelik bir çerçeve olarak değerlendirmek gerekmektedir (Altıparmak, 2010: s.5).

1993 yılında Paris ilkelerinin BM Genel Kurulu tarafından kabul edilmesi ve aynı yıl toplanan İnsan Hakları Dünya Konferansı’na ilişkin Viyana Deklarasyonunda da ulusal kurumların bu ilkeler doğrultusunda kurulması ve güçlendirilmesi çağrısı bu ilkelere yapılan atıfları ve ilkelerin önemini arttırmıştır. 1993 yılı sonrasında imzalanan bazı uluslararası konferans ve komite kararlarında Paris İlkeleri’ne uyulması yönünde tavsiyelerde bulunulmuştur. 1993 yılında Irk Ayrımcılığının Önlenmesi Sözleşmesi Komitesi Dünya Konferansı’nda, taraf devletlere Paris Prensiplerini göz önünde bulundurarak ulusal komisyonlar ya da diğer uygun yapılar

² “National Human Rights Institutions, A Handbook on the Establishment and Strengthening of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights” Birleşmiş Milletler İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması için Ulusal Kurumların Kurulması ve Güçlendirilmesi El Kitabı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi Yayını (BM El Kitabı), http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/NRHI_ceviri.doc Çeviren: Veysel EŞSİZ, Erişim Tarihi: 16.01.2015

oluşturmaları tavsiye edilmiştir. 1998 yılında Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi tarafından ulusal kurumların artan rolüne değinilmiş ve bu kurumların ekonomik, sosyal ve kültürel konularda daha etkin olması istenmiştir. BM Çocuk Hakları Komitesi'nin 2002 yılındaki tavsiye kararında ise ulusal kurumların Paris İlkeleri çerçevesinde oluşturulması yönünde tavsiye kararı almıştır (Eren, 2007: s.825).

BM İnsan Hakları Komisyonu'nun 3 Mart 1992 tarih 1992/54 sayılı onayı ve 20.12.1993 tarih 48/134 sayılı BM Genel Kurulu Kararı ekinde yer alan Ulusal Kurumların Statüsüne İlişkin İlkeler ya da diğer adıyla Paris Prensipleri (Paris İlkeleri-1993: http://ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf);

- 1) Ulusal insan hakları kurumlarının yetki ve sorumluluklarına,
- 2) Oluşturulma biçimleri, bağımsızlık ve çoğulculuk güvencelerine,
- 3) İşleyiş yöntemlerine ve
- 4) Bunlara ek olarak yargı kurumlarına benzer yarı yargısal yetkilere ilişkin ilkeler olmak üzere 4 bölümden oluşmaktadır.

BM Genel Kurulu'nun 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı kararında, uluslararası insan hakları standartlarının ulusal düzeyde etkin biçimde hayata geçirilmesinin teminine uygun düzenlemelerin geliştirilmesine öncelik verilmesi gereğini tekrarlanmıştır. Buna ek olarak, insan haklarını ve temel hürriyetleri geliştirmede ve korumada ve bu haklara ve hürriyetlere ilişkin kamusal duyarlılığı geliştirmede ve güçlendirmede ulusal düzeyde kurumların oynayabileceği önemli rol tekrardan vurgulanmıştır.

Dünyanın değişik bölgelerinde ulusal insan hakları kurumları ile ilgili yapılan toplantılara değinilmiş ve bazı üye devletler tarafından kurulan ulusal kurumların kurulmasının olumlu karşılandığı vurgulanmıştır. Ulusal kurumlar yaratılması ve güçlendirilmesi konusuna gösterilen ve dünya çapında giderek büyüyen ve İnsan Hakları Dünya Konferansı'nın 2-6 Kasım 1992'de Tunus'ta yapılan Afrika Bölge Toplantısında, 18-22 Ocak 1993'te San José'de yapılan Latin Amerika ve Karayipler Bölge Toplantısında, 29 Mart-2 Nisan 1993'te Bangkok'ta yapılan Asya Bölge

Toplantısında ve 30 Eylül-2 Ekim 1992'de Ottawa'da yapılan İnsan Hakları Ulusal Kurumları Üzerine Commonwealth Toplantısında, 26-28 Ocak 1993'te Cakarta'da yapılan Asya Pasifik Bölgesi İnsan Hakları Meseleleri Toplantısında ifade edilen ve yakın geçmişte bazı Üye Devletlerin insan haklarını geliştirmeye ve korumaya yönelik ulusal kurumlar kurma kararlarının sevinçle karşılandığı kararda belirtilmiştir.

Aynı kararda, Paris ilkeleri olarak bilinen kararlar dışında üye devletlere bazı tavsiyelerde de bulunulmuştur. Buna göre;

- a) İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal mevzuatla uyum içinde, etkili ulusal kurumların geliştirilmesi ve bu kurumların üyeliklerinde çoğulculuğun ve bağımsızlığının temin edilmesi önemlidir.
- b) Üye devletlerin insan haklarının geliştirilmesi ve korunması için ulusal kurumlar kurmalarını, ülkelerinde mevcut olarak bu kurumlara sahip olan devletlerin ise bu kurumları güçlendirilmelerini ve bu unsurları ulusal kalkınma planlarına dahil etmelerini teşvik etmiştir.
- c) Üye Devletler tarafından kurulan ulusal kurumlar, Viyana Bildirgesi ve Eylem Programında ve ilgili uluslararası belgelerde sayılan insan haklarına yönelik bütün ihlalleri önlemeli ve bunlara karşı mücadele etmelidir.
- d) Bütün üye devletler, bu tür ulusal kurumların kurulması ve etkili işleyişi konusunda tecrübe ve bilgi alışverişini geliştirmek için uygun adımları atmalıdırlar.
- e) BM tarafından, karar ekindeki ulusal kurumların statüsüne ilişkin ilkeler memnuniyetle karşılanmış, ulusal kurumların bu ilkeler doğrultusunda kurulması ve geliştirilmesi teşvik edilmiş ayrıca her ülkenin ulusal düzeyde kendi ihtiyaçlarına en uygun çerçeveyi seçmenin hakkı olduğunu tanımıştır.

2.1. Yetki ve Görevler

Paris İlkelerine (http://ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf) göre ulusal kurumlar, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin yetkilerle donatılmalıdır. Bu kurumların oluşumunu ve yetkilerini ayrıntılı bir şekilde

belirleyen anayasal veya yasal bir metinde açıkça öngörülme suretiyle olabildiğince geniş bir görev alanı verilmelidir.

Bu açıdan bakıldığında Paris Prensipleri, ulusal insan hakları kurumlarının anayasal veya yasal temelde kurulmasını ve yetkilerinin açık bir şekilde bu metinlerde yazılmasını öngörmektedir. Ayrıca bu kurumlara olabildiğince geniş bir görev alanı verilmesi tavsiye edilmektedir.

Paris İlkelerine göre ulusal kurum, diğerlerinin yanı sıra, aşağıdaki sorumlulukları taşır:

a) İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunması ile ilgili her türlü konuda Hükümete, Parlamento ya da diğer yetkili makamlara, ilgili makamın isteği üzerine veya bir konuyu daha üst bir merci tarafından gönderilmeksizin inceleme yetkisini kullanarak, tavsiye niteliğinde görüşler, tavsiyeler, önergeler ve raporlar sunmak. Ulusal kurum bu sunumları kamuya duyurmaya karar verebilir.

b) Bu ilke kararına göre görüş, tavsiye, önerge ve raporlar ile ulusal kuruma mahsus diğer görevler aşağıdaki alanlarla ilgili olmalıdır:

(i) İnsan haklarının korunmasını ve geliştirilmesini amaçlayan her tür yasal, idari hükümler ve yargının örgütlenmesine ilişkin hükümler. Bu bağlamda ulusal kurum, yürürlükte bulunan yasaları ve düzenleyici işlemleri ve tasarı ya da taslak halinde bulunan düzenlemeleri inceler; bu mevzuatın temel insan haklarıyla uyumlu olmasını güvenceye almak için uygun gördüğü tavsiyelerde bulunur; gerekiyorsa, yeni kanunların hazırlanmasını, yürürlükteki kanunların değiştirilmesini ve yeni idari önlemler alınmasını veya mevcut önlemlerin değiştirilmesini tavsiye eder.

(ii) Devreye girmeye karar verdiği her türlü insan hakları ihlali durumu.

(iii) İnsan haklarının ulusal düzeydeki durumuna ilişkin genel nitelikli raporlarla daha özgül konulara ilişkin raporlar hazırlamak.

(iv) Ülkenin insan haklarının ihlal edildiği herhangi bir yerindeki durumlara hükümetin dikkatini çekmek; bu tür durumlara son verecek girişimler için tekliflerde bulunmak ve gerektiğinde, hükümetin konumu ve tepkisi konusunda görüş açıklamak.

c) Ulusal mevzuat hükümlerinin ve pratiklerin, Devletin taraf olduğu uluslararası insan hakları belgeler hükümleri ile uyumlaştırılmasını ve etkili biçimde hayata geçirilmesini desteklemek ve sağlamak.

d) Yukarıda anılan belgelerin onaylanmasını ya da veya bu belgelere katılmayı teşvik etmek ve bunların hayata geçirilmesini sağlamak

e) Devletlerin, sözleşmelerden doğan yükümlülükleri uyarınca Birleşmiş Milletler organlarına, komitelerine ve bölgesel kuruluşlara sunması gereken raporlara katkı sağlamak ve gerektiğinde bağımsızlıklarının gereklerine uygun bir şekilde konu hakkında görüş bildirmek

f) Birleşmiş Milletlerle, Birleşmiş Milletler bünyesindeki diğer tüm kuruluşlarla, bölgesel kuruluşlarla ve insan haklarının geliştirilmesi ve korunması alanında yetkili ulusal kurumlarla işbirliği yapmak

g) İnsan hakları alanındaki eğitim programlarının oluşturulmasına ve araştırmalara yardımcı olmak; bunların okullarda, üniversitelerde ve mesleki çevrelerde yürütülmesinde yer almak

h) Özellikle bilgilendirme, eğitim ve her tür medyayı kullanarak toplum bilincini güçlendirmek suretiyle, insan hakları ve her türlü ayrımcılığa ve özellikle ırk ayrımcılığına, karşı mücadele için gösterilen çabaları kamuoyuna duyurmak

2.2. Oluşturulma Biçimleri, Bağımsızlık ve Çoğulculuk Güvenceleri

Ulusal insan hakları kurumlarının kendilerinden beklenen işlevi yerine getirmesinde, bu kurumların oluşturulma biçimi, üye yapısı ve bağımsızlığı büyük önem taşımaktadır. Bu konu ile ilgili olarak hem Paris İlkelerinde hem de BM El Kitabında belirli kriterler getirilmiştir.

Paris İlkelerine göre ulusal kurumların üye yapısının belirlenmesi ve çoğulculuğun sağlanmasında toplumun tüm kesimlerini içine alacak bir temsili yapı, bu kurumların etkinliği ve başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. Seçimle veya başka bir yöntemle belirlenecek ulusal kurum üyelerinin oluşumu ve belirlenmesinde özellikle;

- İnsan hakları ve ırk ayrımcılığına karşı mücadele alanlarında sorumluluk üstlenen sivil toplum kuruluşları, sendikalar, avukatlar, doktorlar, gazeteciler ve önde gelen bilim adamları örgütleri gibi ilgili sosyal ve mesleki örgütlerin
- Felsefi veya dini düşünce akımlarının
- Üniversiteler ve nitelikli uzmanların
- Parlatonun
- Bakanlıkların temsilcileri ile etkili işbirliği yapılmasını sağlayacak yetkilerin bulunması veya bu temsilcilerin doğrudan kurumda bulundurulmaları yoluyla insan haklarının geliştirilmesi ve korunması alanında etkinlik gösteren sivil topluma ait tüm sosyal güçlerin çoğulcu temsilini sağlamak için gerekli tüm güvenceleri içerecek bir usule göre tesis edilir. Öte yandan, Bakanlık temsilcileri dâhil edildikleri takdirde görüşmelerde oy yetkisi olmaksızın tavsiye yetkisi ile yer almaları Paris Prensiplerinde düzenlenmiştir.

Ulusal kurumlar açısından kurumların üye yapısının oluşumu ve çoğulculuğun sağlanması kadar, bu kurumların bağımsızlığı da büyük önem taşımaktadır. İnsan haklarının ulusal boyutta korunması ve geliştirilmesi amacıyla kurulan bir ulusal kurumun etkin olabilmesi için hükümetten, parti politikalarından ve çalışmasını etkileyebilecek konumda olan her türlü varlık ve durumdan bağımsız hareket edebilmesi gerekir. Bağımsızlık olarak nitelendirilen bu husus, “yasal bağımsızlık”, “mali özerklik” ve kurum üyelerinin “görev güvencelerini” kapsamaktadır (BM El Kitabı, 1995: s.11,p.68).

Ulusal kurumların “yasal bağımsızlığını” sağlamada, o kurumun kurucu yasası hayati öneme sahiptir. İdeal olarak bir ulusal kurum, ona bağımsız karar alma gücü sağlayacak ayrı ve farklı bir yasal kişilikle donatılmalıdır. Yasal bağımsızlık, kurumun fonksiyonlarını yerine getirmesinde hükümetin ya da kamusal veya özel

herhangi bir organın müdahalesi ve engellemesi olmaksızın yerine getirmesini mümkün kılacak seviyede olmalıdır (BM El Kitabı, 1995: s.11-p.70).

Ulusal kurumlarda tam anlamıyla bağımsızlığın sağlanmasında önemli olan bir diğer unsur “mali özerkliktir”. Paris İlkelerine göre ulusal kurumlar, kendilerinden beklenen etkinliklerini sorunsuzca sürdürülmesini sağlayacak elverişli bir altyapıya, bilhassa yeterli mali kaynaklara sahip olmalıdır. Bu kaynak tahsisi, kurumun Hükümetten bağımsız olmasını ve bağımsızlığına etki edebilecek bir mali kontrol altında bulunmamasını sağlamak için kendi personeline ve tesislerine sahip olmasını mümkün kılmayı amaçlamalıdır.

Mali açıdan özerklik ve ulusal kurumun işlevsel bağımsızlığı arasında güçlü bir ilişki vardır. Kendi finansmanı ve bütçesi üzerinde kontrol sahibi olmayan bir kurum, bu kontrolü sağlayan bakanlık ya da hükümet organına bağımlı olacaktır. Ulusal kurumlar açısından mali bağımsızlığın sağlanabilmesi için genelde kurum bütçesinin hükümet organı ya da bakanlığın bütçesine bağlı olmaması tavsiye edilir. Buna ek olarak, kurumun insan hakları konusunda verdiği herhangi bir resmi karar ya da eylemden etkilenmemesi için bütçe “teminat altında” olmalıdır. Kurumun şikâyetlere ilişkin bir prosedürü ya da hükümete tavsiyelerde bulunma hakkı varsa bu özellikle önemlidir. Çünkü ulusal kurumun şikâyet üzerine vereceği kararlar ya da ülkedeki insan hakları durumu ile ilgili olarak hükümete verdiği tavsiye, kurumla ilgili bakanlık ya da organ arasında zarar verici bir çıkar çatışmasına yola açabilir (BM El Kitabı, 1995: s.12,p.73-75). Bu durum ise ulusal kurumun mali durumunda örneğin kısıntı yapılması durumunu doğurabilecektir. Bu sebeple mali açıdan ulusal kurumun özerk olması, kendi etkinliğini ve görevini daha rahat sürdürmesine yardımcı olacaktır.

Ulusal kurumların bağımsızlığını sağlamada yasal bağımsızlık ve mali özerkliğin yanı sıra önemli olan bir diğer unsurda atama ve görevden alınma konuları ile ilgili olarak “görev güvencesidir”. Paris İlkelerine göre ulusal kurum üyelerinin atanmaları, gerçek bağımsızlıkları için şart olan görev güvencesini sağlamak amacıyla, görev süresini de belirten resmi bir kararla gerçekleştirilmelidir. Kurumun üye bileşiminin çoğulculuğu güvenceye alınmak kaydıyla, bu görevlendirme

yenilenebilir. Buna göre, kurum üyelerinin atamaları resmi bir karar ile gerçekleştirilmeli ve bu kararda kurul üyelerinin görev süreleri de belirtilmelidir. Paris İlkelerine göre yeniden görevlendirme mümkündür.

Ulusal kurum üyelerinin görev güvencesi ile ilgili olarak Paris Prensiplerinde sadece resmi karar ile görevlendirme ve görev süresinin belli olması kriterleri belirlenmiştir. Atama veya görevden alma konuları ile ilgili olarak ayrıntılı kurallar ise BM El Kitabı'nda düzenlenmiştir. Buna göre, bir ulusal insan hakları kurumunun üyelerine uygulanacak kayıt ve şartlar, kurucu yasada özel olarak belirtilmelidir. Bu kayıt ve şartlar şu konulara değinmelidir (BM El Kitabı, 1995: s.12,p.78):

- Atama metodu
- Atama kıstasları
- Atama süresi
- Üyelerin yeniden atanıp atanmayacakları
- Üyelerin kim tarafından ve hangi nedenlerle görevden alınabilecekleri
- Ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar konuları kurucu yasada özel olarak düzenlenmelidir.

Herhangi bir kurum ancak onu oluşturan bireyler kadar özgür olabilir. Kurum üyeleri verdikleri kararlar ve yaptıkları faaliyetler ile ilgili olarak özgür ve bağımsız olmalıdırlar. Şayet bir ulusal kurumun üyelerine bireysel ve kolektif olarak hareket özgürlüğü sağlayacak önlemler alınmamışsa, o kurumun yasal, teknik ve hatta mali yönden bağımsız olması yetersiz kalacaktır (BM El Kitabı, 1995: s.12,p.77).

Ulusal kurumların kurucu yasaları atama metodu ile ilgili tüm konulara açıklık getirmeli ve atama kıstasları açısından gerekli tüm ön koşulları (uyruk, meslek, nitelikler vb.) ortaya koymalıdır. Ulusal kurum üyelerinin görev süresi ile ilgili olarak genellikle ulusal kurumların üst düzey yöneticilerine kısa vadeli olmayan, sabit süreli atamalar sağlanması gerektiği kabul edilmiştir. Mevcut kurumlarda ilave bir dönem için yeniden atanmaya genelde izin verilmektedir (BM El Kitabı, 1995: s.12,p.79).

Diğer taraftan görevden alma yetkisi de bir ulusal kurumun bağımsızlığıyla yakından ilgilidir. Bağımsızlıktan ödün vermemek için bir üyenin hangi koşullarda görevden alınabileceğine kurucu yasada olabildiğince detaylı bir şekilde yer verilmelidir. Ancak bu koşullar soruşturulabilir nitelikte olan ciddi bir kabahatle ilgili olmalıdır. Diğer taraftan kurumun faaliyetlerine katılmadaki yetersizlikte kurul üyesinin görevden alınmasında bir gerekçe kabul edilebilir. Kurumun kurucu yasasında bir üyeyi görevden alabilecek kişi ya da organında açıkça belirtilmiş olması gerekir (BM El Kitabı, 1995: s.13,p.80).

Görev güvencesi açısından bağımsızlığı sağlamanın bir diğer yolu da, ulusal kurumların üyelerine belli ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar sağlamaktır. Ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar, insan hakları ihlallerine dair şikâyetleri alan ve onlarla ilgilenen kurumlar için özellikle önemlidir. Bir ulusal kurumun üyeleri yetki alanlarındaki eylemlerinden ötürü sivil ve cezai kovuşturmadan muaf olmalıdır (BM El Kitabı, 1995: s.13,p.81).

2.3. İşleyiş Yöntemleri

Ulusal insan hakları kurumlarının çalışması yöntemleri aşağıdaki çerçevede olabilir. Paris İlkelerine göre ulusal kurumlar:

- Hükümet tarafından sunulan veya bir üyenin yahut dilekçe sahibinin teklifi üzerine resen gündemine aldığı, kendi yetki alanında bulunan herhangi bir meseleyi özgürce mütalaa edebilir.
- Ulusal kurumlar, yetkisine giren durumları değerlendirmek için gerekli her türlü bir bilgi ve belgeyi edinir, bütün kişileri dinleyebilirler.

Bu itibarla kurumun kurucu yasasında tüm görevli ve kamusal organların, kurumdan gelecek bilgi taleplerini yanıtlamak ve incelemelere destek vermek de dahil olmak üzere, kurumun çalışmasını kolaylaştırmakla mükellef olduğu ifade edilebilir (BM El Kitabı, 1995: s.12,p.72).

Yine Paris İlkelerine göre;

- Ulusal kurumlar özellikle görüşlerini ve tavsiyelerini duyurmak için, doğrudan doğruya veya basın yoluyla kamuoyuna hitap edebilirler.
- Ulusal kurumlar, düzenli olarak ve ayrıca gerektiğinde usulüne uygun olarak davet edilen bütün üyelerinin katılımıyla toplanır;
- Ulusal kurumlar gerektiğinde üyeleri arasından çalışma grupları oluşturur ve kurumun işlevlerini yerine getirmesinde yardımcı olmak üzere yerel ve bölgesel birimler kurabilirler.

Ulusal kurumların toplumun tüm kesimlerine ulaşabilmesi açısından (ulaşılabilirlik) yerel ve bölgesel birimler büyük önem taşımaktadır. Ulaşılabilirlik yalnızca yapısal önlemlerle sağlanamamakta; kurumun örgütlenme ve prosedürüne ilişkin her türlü durumdan etkilenmektedir. Ulaşılabilirliği sağlama; kurumun bilinirliği, fiziksel ulaşılabilirlik ve kurumun üye yapısının çoğulculuğu yoluyla sağlanabilir (BM El Kitabı, 1995: s.15,p.98).

Erişilebilirlik, insan hakları ihlali iddialarına ilişkin olarak bireylerden, onların temsilcilerinden, üçüncü şahıslardan, hükümet dışı kuruluşlardan ve işçi sendikaları ile birlikte yetkilendirilmiş olmaları halinde temsil organizasyonlarından şikâyet almayı ifade eder (Saygın, 2010: s.50).

Ulusal insan hakları kurumlarının erişebilir olması, öncelikle o kurumun varlığı ve fonksiyonları hakkında kamuoyunda yeterli bilgiye sahip olunmayı gerektirir. Bu amaçla ulusal kurumlar özellikle hassas gruplar içerisinde görünürlüğü arttırmak ve onların güvenini kazanmak için yaratıcı araçlar geliştirmeye istekli olmalıdır. Ulaşılabilirliği sağlamanın bir diğer yolu, kuruma dair yaygın bilginin yükseltilmesine ek olarak bu hedef kitlenin kuruma fiziksel açıdan da erişebilir olmasını sağlamaktır. Fiziksel ulaşılabilirliği sağlamak amacıyla bölgesel ve yerel ofisler açılabilir. Ulusal kurumlara ulaşılabilirliği sağlamanın bir diğer yolu ise, kurumun üyelik yapısının toplumun tüm kesimlerini içerecek şekilde temsiline olanak sağlamaktır (BM El Kitabı, 1995: s.15,p.100-105).

Paris İlkelerine göre ulusal kurumlar;

- Yargısal olsun veya olmasın, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasından sorumlu makamlarla işbirliğini sürdürür (özellikle ombudsmanlar, arabulucular ve benzeri kurumlar);
- Ulusal kurumların çalışmalarını genişletmekte sivil toplum kuruluşlarının oynadığı temel rolü nazarı dikkate alarak, insan haklarının geliştirilmesi ve korunması, ekonomik ve sosyal kalkınma, ırkçılıkla mücadele, korunmaya muhtaç grupların (özellikle çocukların, göçmen işçilerin, sığınmacıların, fiziksel ve zihinsel engellilerin) korunmasına ya da belli alanlarda uzmanlaşmaya adanmış sivil toplum kuruluşları ile ilişkilerini geliştirir.

Bir ulusal kurum açısından STK'ları ile işbirliği içerisinde çalışmanın birçok faydası bulunmaktadır. STK'larının desteği ile ulusal kurum hakkında kamuoyunda bilgilendirme ve kurumun görünürlüğü artabilir. Diğer taraftan insan hakları ihlali ile karşılaşan kişiler genelde resmi kurumlara şikayetlerini iletme ve sorunlarının çözümünü isteme konusunda gönülsüz olurlar. Bu durumda STK'ları ulusal kurum ile mağdur kişiler arasında aracılık rolü üstlenebilirler. Ayrıca STK'ları, kişisel başvuruyu teşvik etmek amacıyla gerekli bilgi ve desteği sağlayabilirler. STK'larının bir diğer avantajı da, sahip oldukları operasyonel esneklikleri sayesinde yerel insan hakları durumu ile yapısal ve yasal yetersizlikler hakkında ulusal kurumlara ayrıntılı bilgi verebilmesi ve toplumsal değişimler hakkında uyarabilmesidir. Son olarak insan haklarının korunması noktasında önemli faaliyetler olan eğitim, yetiştirme ve bilgi dağıtımını konuları STK'ları ile işbirliği noktasında uygun alanlardır (BM El Kitabı, 1995: s.16,p.108-111).

2.4. Yarı Yargısal Yetkilere İlişkin Ek İlkeler

Paris İlkelerine göre ulusal insan hakları kurumları, yukarıda sayılan yetki ve görevlere ek olarak yarı yargısal yetkiler ile donatılabilirler. Bu amaçla ulusal kurum, bireysel durumlara ilişkin dilekçeleri ve şikâyetleri dinleme ve incelemekle yetkilendirilebilir. Ulusal kuruma olaylar; bireyler, onların temsilcileri, üçüncü kişiler, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve temsil yetkisine sahip diğer örgütler

tarafından getirebilir. Ulusal kurum önüne gelen olay ile ilgili olarak yukarıda sıralanan diğer yetkilerini de göz ardı etmeksizin, aşağıda sayılan dört farklı yetki ile donatılabilirler:

- a) Uzlaştırma yoluyla veya yasayla çizilmiş sınırlar dâhilinde bağlayıcı kararlar alarak veya gerektiğinde gizlilik esasına dayalı olarak dostane çözüm aramak;
- b) Dilekçe sahibini haklarına ve özellikle ulaşabileceği giderim yollarına ilişkin olarak bilgilendirmek vb yollara başvurmasına destek olmak;
- c) Tüm şikâyet veya dilekçeleri dinlemek veya onları yasayla çizilmiş sınırlar dâhilinde diğer yetkili makamlara iletmek;
- d) Özellikle haklarını aramak için başvuruda bulunan kimselerin karşılaştıkları güçlükler zemin hazırlaması durumunda, yasalarda, düzenleyici işlemlerde ve idari pratiklerde değişiklik veya reform önerileri sunmak da dâhil, yetkili makamlara tavsiyelerde bulunmak.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI TARİHSEL GELİŞİMİ ve İDARİ YAPILANMASI SÜRECİ

1. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI TARİHSEL GELİŞİMİ

Ülkemizde insan haklarının tarihsel gelişimine bakıldığında zaman, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde büyük oranda Batı'nın da etkisiyle yaşanan değişim ve dönüşüm hamlelerinin yapıldığı 1800'lü yıllara kadar gidilmesi gerekmektedir. İnsan haklarının ön plana çıkması ve bu haklar ile ilgili yapılan ilk düzenlemeler 1839 Gülhane Hattı Hümayunu ile başlamıştır.

1.1. Gülhane Hattı Hümayunu-1839 (Tanzimat Fermanı)

Osmanlı Devleti'nde 19. yüzyıl ortalarına kadar askeri, teknik ve diğer alanlarda yapılan reformlara rağmen devlette gerilemenin durdurulamaması farklı çözümlerin aranmasına neden olmuştur. II. Mahmut'un vefatı esnasında Londra'da İngiltere elçiliği görevinde bulunan Mustafa Reşit Paşa, Abdülmecit'in tahta çıkışıyla birlikte dışişleri bakanlığına getirilmiştir. Mustafa Reşit Paşa, Avrupa'daki hak ve özgürlük alanında meydana gelen gelişmeleri görmesi ve içeride artan ayaklanmalar sonucu devletin zayıflaması, bölünmesi ve devlet idaresinde rüşvet, yolsuzluk ve suiistimallerin yaygınlaşması üzerine yeni önlemlerin alınması zorunluluğunu belirtmiştir (Eroğlu, 2007: s.80) Bu kötü gidişi durdurmak ve devlet yönetiminde reform yapmak amacıyla Abdülmecid'in tahta çıkışından 4 ay sonra 3 Kasım 1839'da Mustafa Reşit paşa tarafından Gülhane Hattı(Tanzimat Fermanı) okunmuştur (Kapani, 1993: s.93).

Metnin temel düşüncesi çağdaş anlamda bir idare sistemi kurma ve kişi haklarıdır. Tanzimat Fermanı ile başlatılan yeni dönemin amacı, kanuni idare yani yasal yönetimin sağlanmasının yanında, Müslüman ve Hıristiyan bütün Osmanlı uyruklarının can güvenliği, kişi dokunulmazlığı, ırz, namus ve mal güvenliğinin sağlanmasıdır. Ayrıca bu Ferman ile vergiler kanuna göre alınacak, askerlik görevi

yasa ile düzenlenecek ve müsadere cezası uygulanmayacaktır. Bunun yanı sıra kimseye açıkça yargılama yapılmaksızın gizli veya açık idam ve ceza uygulanmayacaktır (Akıllıoğlu, 1995: s.126).

Tanzimat Fermanı, padişahın ilk kez kendi yetkilerini ve iktidarını tek yanlı olarak kendi iradesi ile sınırlaması bakımından önemlidir. Ferman'da kişi haklarını bir liste olarak görmek mümkün olmayıp, kişilerin devlete karşı ileri sürebileceği dokunulmaz, devredilmez kişi hakları anlayışı yoktur (Gülmez, 2000: s.30). Tanzimat Fermanı'nda kişilerin sahip olduğu hak ve özgürlüklerin bir liste halinde görülmesi mümkün olmayıp düşünce özgürlüğü, basın özgürlüğü, dernek ve toplanma özgürlüğü gibi kişisel hak ve özgürlükler Tanzimat Fermanı'na henüz yansiyabilmiş değildir. Diğer taraftan Tanzimat Fermanı'nda düzenlenen hak ve özgürlükler çağdaş anlamda bir güvenceye bağlanmamış olup dinsel bir yaptırım söz konusudur (Altuntaş, 2002: s.83).

Tanzimat Dönemi'nde, Osmanlı Devleti'nin geldiği nokta itibariyle içinde bulunulan durumun sebeplerinin Osmanlı Cemiyetinin düzeninde olduğu görülmüş ve bu düzenin temellerinin ıslahı amaçlanmıştır. Bir nevi vatandaş hakları beyannamesi olarak da ortaya çıkan bu beyanname, Batıda ilan edilen 1776 Amerikan ve 1789 Fransız Haklar Beyannamelerinde olduğu gibi içeride halkın başlattığı bir hareket sonucu olmayıp, yukarıdan aşağıya yani devlet iktidarını kullanan üstün otorite olan hükümdar tarafından tek yanlı olarak verilen bir haklar paketidir. Bu açıdan Tanzimat Fermanı'nın topluma yansımaları beklenen düzeyde olmamış ve halk tarafından kolaylıkla hazmedilip benimsenememiştir (Altuntaş, 2002: s.84).

1.2. Islahat Fermanı-1856

Tanzimat Fermanı'ndan beklenen sonuçların alınamaması ve sosyal, siyasi ve hukuki dönüşümlerin sağlanamaması üzerine özellikle dış güçlerin baskısı sonucu Islahat Fermanı ilan edilmiştir (Eroğlu, 2007: s.83). Kırım Harbi sırasında Rusya'ya karşı Osmanlı Devleti'nin yanında yer alan İngiltere ve Fransa, Osmanlı Devleti'nin Avrupa devletleri ailesinden sayılması için sosyal yapısında daha esaslı ıslahat

yapmasını ve özellikle Hıristiyan tebaaya karşı daha güvenilir teminat vermesini istemiştir. Hıristiyan tebaanın Avrupa devletlerinin müşterek himayesi altına alınması ve antlaşmada bu konuda madde olması isteği iletilmiştir. Bu isteğin direkt barış antlaşmasında yer alması önerisi Osmanlı hükümeti tarafından hükümler haklarına açık bir müdahale teşkil edeceğinden dolayı kabul edilmemiş ve teminatın padişah tarafından Hattı Hümayun şeklinde verilmesi kararlaştırılmıştır (Kapani, 1993: s.98).

1856 yılında doğrudan batılı devletlerin baskısı ile Müslüman ve Hıristiyan tebaa arasında eşitlik getirmek amacıyla ilan edilen Islahat Fermanı ile din ve mezhep farkı kaldırılmış, bütün Osmanlı vatandaşları eşit duruma getirilmiştir. Yasa önünde eşitlik, kamu hizmetlerine ve askerlik hizmetine alınmada, vergide, eğitimde, mahkemelerde tanıklık yapmada eşitlik imkânlarını da kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Bunun yanı sıra Islahat Fermanında Gülhane Hatt-ı Hümayunu ile ilan edilen can, mal ve namusun korunması hususundaki temel ilkeler bir kez daha vurgulanmış ve bunlara ek olarak işkence ve her türlü cismani ceza kesinlikle yasaklanarak, mahkûmların mallarının müsadere edilmeyeceği belirtilmiştir. Duruşmaların açıklığı prensibi ve eğitim özgürlüğü de fermanın getirdiği önemli yenilikler arasında yer almaktadır. 1856 Islahat Fermanı ile cismani ceza, eziyet ve işkence ilk kez yasaklanmış ve bunu yapanların şiddetle cezalandırılacağı ilan edilmiştir (Altuntaş, 2002: s.85).

Tanzimat Fermanı ve sonrasında ilan edilen Islahat Fermanı ile Müslüman olmayanların hak ve özgürlük alanlarında bir genişleme sağlanmakla beraber, bu yapısal değişikliklere toplumsal yapının hazır olmaması ve toplum içinde bir kesimin bağnazca tutumları sonucu devlet yapısında yapılmasını istenen sosyal, siyasi ve hukuki reformlar gerçekleştirilememiştir (Eroğlu, 2007: s.84).

1.3. Kanun-i Esasi'nin İlanı-1876 (Birinci Meşrutiyet)

Tanzimat ve Islahat Fermanları ile başlayan dışa açılma süreci, aydınların Avrupa'da hak ve özgürlük fikirlerinden etkilenmesi ile sonuçlanmıştır. Yapılan reformlara rağmen devletin giderek daha kötü hal alması içeride aydınları harekete

geçirmiştir. Mustafa Fazıl Paşa, Namık Kemal, Ziya Paşa, Ali Suavi ve Şinasi gibi aydınlardan oluşan ve Genç Osmanlılar olarak adlandırılan bir grup aydın, devletin içinde bulunduğu durumdan kurtulması için meşrutî monarşi sistemine geçilmesinin gerekli olduğuna inanıyorlardı (Eroğlu, 2007: s.85).

Kendilerini Genç Osmanlılar olarak adlandıran bu grup açık bir şekilde mutlakîyet idaresine karşı cephe almış ve iktidarın sınırlandırılması fikri etrafında birleşmişlerdir. Bu fikri savunan aydınlar Tanzimat'ı eksik ve yetersiz bir girişim olarak görüp döneme uygun bir meşrutî rejimini savunmuşlardır. Halk hâkimiyeti, anayasa, hürriyetler, insanın devlet karşısında haklara sahip olması ve bu hakların hukuk düzeni içerisinde teminat altına alınması gerekliliği gibi konular ilk defa bu dönemde dile getirilen hususlar olmuştur (Kapani, 1993: s.102).

1876 yılında içeride yaşanmaya devam eden siyasi ve ekonomik problemler, padişah Abdülaziz'in sivil ve askeri bürokrasinin etkisiyle tahttan indirilmesi ve V. Murat'ın tahta çıkması ile sonuçlandı. Bu dönemde tahta çıkan V. Murat'ın akıl sağlığının yerinde olmaması ve Mithat Paşanın anayasanın ilanı vaadini II. Abdülhamit'ten alması üzerine V. Murat tahttan indirilerek yerine II. Abdülhamit çıkarılmıştır (Eroğlu, 2007: s.86).

1876 Anayasası II. Abdülhamit'in sıkı gözetimi altında ünlü devlet adamı Mithat Paşa'nın başkanlığını yaptığı bir kurul tarafından hazırlanmıştır. O dönem de Avrupa'da yürürlükte bulunan tüm anayasalar incelenmiş ve 7 Şubat 1831 tarihli Belçika Anayasası ile ondan esinlenerek hazırlanan 31 Ocak 1851 tarihli Prusya Anayasası model alınmıştır. Ancak bu iki anayasadan, güçler ayrımı ilkesini esas alan Belçika Anayasası yerine tüm güçlerin padişahın kişiliğinde toplanacağı Prusya Anayasası tercih edilmiştir (Mumcu ve Küzeci, 2007: s.164).

Meşrutîyet Döneminin bir eseri olan 1876 Anayasası, 18. yüzyılda Batıda ilan edilen Amerikan ve Fransız İnsan Hakları Beyannamelerinin yol açtığı "Modern Anayasa Hukuku" gelişimine, Osmanlı Devletinin de katılımının ilk belgesidir (Altuntaş, 2002: s.81). 1876 Anayasası Türk toplumunun ilk yazılı anayasası olması bakımından bir dönüm noktası sayılmaktadır. Kişi hak ve hürriyetleri de ilk defa

klasik haklara uygun olarak geniş bir liste halinde yer almıştır (Kapani, 1993: s.103). Eşitlik, basın özgürlüğü, eğitim hürriyeti, mülkiyet hakkı, konut dokunulmazlığı, dilekçe hakkı, vergide yasallık, müsadere, angarya ve işkence yasakları Anayasa ile tanınan başlıca haklardır. Anayasanın 113. maddesi ile padişaha verilen “sürgün” yetkisi ise en çok eleştirilen husustur (Akıllıoğlu, 1995: s.130).

1876 Anayasasında devletin monarşik ve teokratik yapısında bir değişiklik söz konusu değildir. Ancak bu anayasa ile mutlak monarşi sınırlandırılmış ve şarta bağlanmıştır. Padişahın kendi tek yanlı iradesiyle yayınladığı bu belge ile kişilere ilk kez devlete karşı ileri sürülebilecek haklar tanınmıştır. Anayasanın en önemli eksikliği ise yargısal güvencenin olmamasıdır (Gülmez, 2000: s.31).

Anayasanın ilanının üzerinden daha 2 yıl geçmeden çıkan Osmanlı-Rus Savaşının üzerine yapılan tartışmalar padişahı ürkütmüş ve zaten parlamentonun varlığından memnun olmayan padişah daha tedirgin bir hale gelmiştir. Bunun üzerine Padişah tarafından, halkın rejime sahip çıkmaması ve çeşitli dış etkenler sebep gösterilerek Anayasanın 7. maddesinde kendisine verilen “meclisi tatil yetkisine” dayanılarak 1878 yılında parlamento dağıtılmış ve milletvekilleri memleketlerine gönderilmiştir (Eroğlu, 2007: s.88). 15 Şubat 1878'de Osmanlı-Rus savaşı gerekçe gösterilerek tatil edilen meclis 1908 yılına kadar bir daha açılmamıştır (Bulut, 2008: s.7).

1.4. II. Meşrutiyet-1909

1878 yılında Meclis'in padişah tarafından fesih edilmesi sonrası yaklaşık 30 yıl süren mutlakiyet dönemi yaşanmıştır. 30 yıl aranın ardından 1908 yılında İkinci Meşrutiyet ilan edilmiş ve 1909 yılında Kanun-i Esasi'de önemli değişiklikler yapılmıştır (Kuyaksil, 2002(b): s.19).

1908'de ilan edilen İkinci Meşrutiyet, ülkede genel bir özgürlük havası estirirken, 1876 Anayasasının da değişmesini sağlamıştır. Halkın temsilcilerinin bir araya gelerek oluşturduğu Mebusan Meclisi tarafından yapılan değişiklikle, 1876 Anayasasında yer alan hak ve özgürlüklere ek olarak, kanun dışı tutuklama yasağı ve

haberleşmenin gizliliği getirilmiş, toplanma özgürlüğü ve dernek kurma hakkı tanınmış, basına sansür yasağı getirilmiş ve büyük tepki çeken Padişahın sürgün yetkisi kaldırılmıştır (Bulut, 2008: s.8).

1.5. 1924 Anayasası

Birinci Dünya Savaşı sonrası Osmanlı Devleti yıkılmış ve topraklarımızda verilen büyük mücadele ve kazanılan Kurtuluş Savaşı sonrasında 23 Nisan 1920’de ulusal egemenliği temsil edecek Türkiye Büyük Millet Meclisi açılmış ve 29 Ekim 1923’de Cumhuriyetin ilanı ile Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulmuştur.

Cumhuriyetin ilanı sonrası hazırlanan ilk anayasa olan 1924 Anayasası’nda temel ilke olarak ulusal egemenlik ilkesi kabul edilmiş ve doğal haklar teorisi dikkate alınarak hak ve özgürlükler formüle edilmiştir (Eroğlu, 2007: s.94). 1924 Anayasası’nda 18. yüzyıl felsefesi ve derin izleri görülürken hürriyetin tanımı doğrudan doğruya 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Beyannamesinden alıntıdır (Kapani, 1993: s.109-110).

1924 anayasasında sadece birinci kuşak haklar olarak tanınan kişisel ve siyasi haklara yer verilmiş, ikinci kuşak haklar olarak bilinen ekonomik ve sosyal haklara ise değinilmemiştir (Altuntaş, 2002: s.96). 1924 Anayasasında temel hak ve özgürlükler ile siyasi hak ve özgürlükler “Türklerin Kamu Hakları” başlığı ile Anayasanın beşinci bölümünde 68 ile 88. maddeler arasında düzenlenmiştir.

Anayasanın 69. maddesinde Türklerin hür doğup hür yaşayacağı hüküm altına alınmıştır. Yine aynı madde içerisinde hürriyetin tanımı yapılmış ve başkasına zarar vermeyecek her şeyi yapabilmek hürriyet olarak tanımlanmıştır. Doğal haklardan olan hürriyetin sınırının başkalarının hürriyeti olduğu belirtilmiştir. Bunlara ek temel hak ve özgürlükler ile ilgili olarak Kişi dokunulmazlığı, düşünce ve ifade, basın, seyahat, sözleşme, çalışma, mülk edinme, tasarruf, toplanma, dernek kurma, ortaklık kurma hak ve hürriyetleri toplu olarak bir maddede (md. 70) düzenlenmiş ve bu hakların Türklerin doğal(tabii) haklarından olduğu belirtilmiştir. Bunun yanı sıra can, mal, ırz ve konuta dokunulamayacağı (md. 71), kanunda yazılı hallerden başka

kimsenin yakalanamayacağı ve tutuklanamayacağı (md. 72), işkence, eziyet, müsadere ve angaryanın yasak olduğu (md. 73), istimval ve istimlâk esaslarının neler olduğu (md. 74), din ve vicdan hürriyeti (md. 75), kanun çerçevesinde her türlü eğitimin serbest olduğu (md. 80), posta dokunulmazlığı ve haberleşmenin gizliliği (md. 81), doğal yargıç ilkesi (md. 83), vergilerin ancak kanunla koyulabileceği (md. 85) ve ilköğretimin devlet okullarında parasız olduğu (md. 87) Anayasa'da yer almıştır. 1924 Anayasasında Siyasi hak ve hürriyetlere Anayasa'da kısmen yer verilmiş olmasında rağmen bu konuda önemli eksiklikler mevcuttur. Siyasi hak ve hürriyetler bağlamında seçme ve seçilme hakkı, dilekçe hakkı (md. 82), Türk vatandaşlığı (md. 88) ve devlet memuriyetine girebilme hakkı (md. 92) düzenlenmiştir (Eroğlu, 2010: s.82).

İnsan hakları ile ilgili olarak 1924 Anayasasında var olan en önemli iki eksiklik, sosyal haklara yer verilmemesi ve anayasa tarafından tanınan kişisel ve siyasal hakları güvence altına alacak bir mekanizma öngörülmemesidir (Altuntaş, 2002: s.97).

1.6. 1961 Anayasası

Osmanlı Devletinin son dönemlerinden günümüze kadar uzanan süreçte birbirini ardına ilan edilen ferman ve anayasalarda bir öncesine göre genişleyen birtakım haklar düzenlenmiş ve koruma altına alınmak istenmiştir. Ancak İnsan hakları alanında en kapsamlı düzenlemeyi yapan ve bu haklara yönelik olarak en belirgin güvence sistemi oluşturan ilk anayasa ise 1961 Anayasası olmuştur (Yanık, 2008: s.1135). 1961 Anayasasının yapılması aşamasında hakim olan temel düşünce, iktidarları sınırlayıp taşmalarını önleme ve temel hak ve hürriyetleri tam anlamıyla güvence altına almaktır (Kapani, 1973: s.13).

Temel hak ve özgürlüklerin içeriği ve düzenlenmesi bakımından 1961 Anayasası, 1924 Anayasası ile karşılaştırıldığında önemli farklılıklar görülmektedir. II. Dünya Savaşı sonrası süreçte insan hakları alanında uluslararası boyutta yaşanan gelişmeler 1961 Anayasasını da etkilemiştir. 1961 Anayasasında temel hak ve özgürlükler düzenlenirken, 1948 yılında evrensel düzeyde BM tarafından ilan edilen

İnsan Hakları Evrensel beyannamesi ile bölgesel düzeyde Avrupa Konseyi ülkeleri tarafından hazırlanan ve imzalanan 1950 tarihli Avrupa İnsan hakları Sözleşmesi'nden yararlanılmış ve bu belgelerde yer alan hükümlerin hemen hemen hepsine yer verilmiştir. Böylece 1961 Anayasasında 1924 Anayasası'na göre daha geniş ve güvenceli bir insan hakları listesi hazırlanmıştır (Altuntaş, 2002: s.100).

“İnsan” ve “Hak” kelimelerinden oluşan “İnsan Hakları” kavramı gerçek adıyla Türk Anayasa Hukukunda ilk kez 1961 Anayasasında kullanılmıştır. 1961 Anayasasının “Cumhuriyetin Nitelikleri” başlıkları 2. maddesinde Türkiye Cumhuriyeti devletinin “insan haklarına dayalı olma” niteliği belirtilmiş ayrıca devletin temel amacının insan haklarını gerçekleştirmek olduğu vurgulanmıştır. Böylece “insan hakları” Türk devletinin temellerinden biri konumuna yükseltilmiştir (Mumcu ve Küzeci, 2007: s.204).

1961 Anayasası ile insan hakları alanında meydana gelen bir diğer önemli gelişme ise, hukuk sistemimizde ilk defa sosyal ve ekonomik hakların tanınıp güvence altına alınmasıdır. 1961 Anayasasının “Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler” başlıklı Üçüncü Bölümünde düzenlenen bu haklar, Türk kamu hukukunda yeni ufuklar açan devrimci bir düşünüşün ifadesini taşımaktadır (Kapani, 1993: s.121).

1961 Anayasasında hak ve özgürlükler sistematik bakımdan 3 ayrı kategoride düzenlenmiştir. Temel Hak ve Ödevlere ilişkin Genel Hükümler 10-13. maddeler arasında düzenlenirken, Kişinin Hakları ve Ödevleri 14-34. maddeler arasında, Sosyal ve İktisadi Haklar ve Ödevler 35-53. maddeler arasında ve Siyasi Haklar ve Ödevler ise 54-62. maddeler arasında düzenlenmiştir.

1961 Anayasası, 1971 ve 1973 yıllarında olmak üzere olağanüstü şartlar altında üç defa değiştirilmiştir. O dönemde ülkenin içinde bulunduğu durum ve ülkede yaşanan olayların anayasanın getirmiş olduğu geniş hürriyet ortamından yararlanarak geliştiği ve ortaya çıktığı ileri sürülmüştür. 1961 Anayasasında yapılan bu değişiklikler ile bazı alanlarda temel hak ve hürriyetlerin daralmasına yol açabilecek yeni kısıtlamalar getirilmiş, siyasal iktidarların temel hak ve hürriyetleri

sınırlandırmadaki takdir yetkisi genişletilmiş ve bu konudaki anayasa teminatı zayıflamıştır. Bunların dışında yine bu değişiklikler ile yargı denetiminin etkinliği azaltılmış ve Devlet Güvenlik Mahkemelerinin kuruluşuyla yargı organının bütünlüğü ve bağımsızlığı ilkesi bir ölçüde zedelenmiştir (Kapani, 1973: s.14-15).

1.7. 1982 Anayasası

Osmanlı-Türk Anayasalarında görülen en önemli özellik, anayasa yapım sürecinde kendinden önceki döneme duyulan tepkinin mevcut yürürlüğe konulacak anayasanın yapım sürecini etkilemesi ve buna uygun anayasal yapının oluşturulmasıdır. Bu durum Cumhuriyet döneminde yapılan anayasalarda daha bariz bir şekilde görülmektedir. Bu açıdan 1961 Anayasası kendinden önceki 1924 Anayasasına, 1982 Anayasası ise kendinden önceki 1961 Anayasasına tepki niteliğinde düzenlemeler getirmiştir. 12 Eylül 1980 öncesi dönemde ülkenin içinde bulunduğu durum ve yaşanan olayların da etkisi ile 1982 Anayasasında insan hakları ile ilgili daha sorunlu bir yaklaşım benimsenmiş ve birtakım önemli kısıtlamalara yer verilmiştir (Hakyemez, 2011: s.6). 1982 Anayasana bakıldığı zaman, gerek anayasanın başlangıç kısmında gerekse de maddelerin içeriğinde devlet ve devletin kutsallığının çok belirgin bir biçimde insan haklarının önüne geçtiği görülmektedir (T.C. Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı [KDGM], 2013: s.32).

1982 Anayasasının başlangıç kısmında, her Türk vatandaşının bu Anayasadaki temel hak ve hürriyetlerden eşitlik ve sosyal adalet gereklerince yararlanarak millî kültür, medeniyet ve hukuk düzeni içinde onurlu bir hayat sürdürme ve maddî ve manevî varlığını bu yönde geliştirme hak ve yetkisine doğuştan sahip olduğu ifade edilmiştir.

Özgürlük ve otorite dengesi açısından 1982 Anayasasında makul denge yerine açıkça özgürlükler aleyhine sonuç verecek hükümler öngörölmüş böylece devlet ve otorite ağırlıklı bir anayasal yapı oluşturulmuştur. Bu durum, Anayasanın başlangıç kısmında ve insan hakları ile ilgili maddeler başta olmak üzere muhtelif maddelerde açıkça görülmektedir (Hakyemez, 2011: s.7). 1961 Anayasasında temel hak ve özgürlüklere ilişkin olarak kişi lehine daha özgür düzenlemeler içerirken, 1982

Anayasasında temel hak ve özgürlüklerin sayısında azalma olmamakla birlikte hak ve özgürlük tanımlandıktan hemen sonra bu hak ve özgürlüklerin nasıl kullanılacağı veya nasıl kullanılmayacağı ve bunlara ilişkin sınırlama sebepleri de belirtilmiştir (Eroğlu, 2007: s.105).

1982 Anayasasında insan hakları ile ilgili olarak yapılan esaslı değişikliklerden ilki, Anayasanın 2. maddesinde “Cumhuriyetin Nitelikleri” başlıklı maddede olmuştur. 1961 Anayasasında var olan Türkiye Cumhuriyeti devletinin “insan haklarına dayalı” olduğu ibaresi 1982 Anayasasında değiştirilmiş ve “İnsan haklarına saygılı” ibaresi getirilmiştir.

1982 Anayasası insan haklarının geliştirilmesi konusunu devletin temel amaç ve görevleri arasında saymıştır. Anayasanın 5. maddesinde “...kişinin temel hak ve hürriyetlerini, sosyal hukuk devleti ve adalet ilkeleriyle bağdaşmayacak surette sınırlayan siyasal, ekonomik ve sosyal engelleri kaldırmak, insanın maddî ve manevî varlığının gelişmesi için gerekli şartları hazırlamak” Devletin temel amaç ve görevleri arasında sayılmıştır.

Anayasanın “Kanun önünde eşitlik” başlıklı 10. maddesinde ise herkesin dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasî düşünce, felsefî inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayırım gözetilmeksizin kanun önünde eşit olduğu belirtilmiştir.

Temel hak ve hürriyetler ile ilgili olarak 1982 Anayasasının getirdiği düzenleme sistematik bakımdan genel olarak 1961 Anayasası ile benzerlik göstermektedir. Her iki anayasada da ilk olarak temel haklara ilişkin bir takım genel hükümler getirilmiş devamında ise Alman Hukukçu Jellinek’in yapmış olduğu sınıflandırma esas alınarak temel hak ve hürriyetler üç bölüm halinde düzenlenmiştir (Yanık, 2008: s.1148). Temel hak ve ödevlere ilişkin genel hükümler Anayasanın 12 ve 16. maddeleri arasında düzenlenmiştir. “Kişinin Hakları ve Ödevleri” Anayasanın 17.-40. maddeleri arasında, “Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler” 41.-65. maddeleri arasında, “Siyasi Haklar ve Ödevler” ise 66.-74. maddeleri arasında düzenlenmiştir.

Kişinin Hakları ve Ödevleri kapsamında;

- Kişinin dokunulmazlığı, maddî ve manevî varlığı (md. 17)
- Zorla çalıştırma yasağı (md. 18)
- Kişi hürriyeti ve güvenliği (md. 19)
- Özel hayatın gizliliği (md. 20)
- Konut dokunulmazlığı (md. 21)
- Haberleşme hürriyeti (md. 22)
- Yerleşme ve seyahat hürriyeti (md. 23)
- Din ve vicdan hürriyeti (md. 24)
- Düşünce ve kanaat hürriyeti (md. 25)
- Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti (md. 26)
- Bilim ve sanat hürriyeti (md. 27)
- Basın hürriyeti (md. 28)
- Süreli ve süresiz yayın hakkı (md. 29)
- Basın araçlarının korunması (md. 30)
- Kamu tüzelkişilerinin elindeki basın dışı kitle haberleşme araçlarından yararlanma hakkı (md. 31)
- Düzeltme ve cevap hakkı (md. 32)
- Dernek kurma hürriyeti (md. 33)
- Toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı (md. 34)
- Mülkiyet hakkı (md. 35)
- Hak arama hürriyeti (md. 36)
- Kanunî hâkim güvencesi (md. 37)
- Suç ve cezalara ilişkin esaslar (md. 38)
- İspat hakkı (md. 39) ve
- Temel hak ve hürriyetlerin korunması (md. 40) hakları düzenlenmiştir.

Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler kapsamında,

- Ailenin korunması ve çocuk hakları (md. 41)
- Eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi (md. 42)
- Kıyılardan yararlanma (md. 43)
- Toprak mülkiyeti (md. 44)

- Tarım, hayvancılık ve bu üretim dallarında çalışanların korunması (md. 45)
- Kamulaştırma (md. 46)
- Devletleştirme ve özelleştirme (md. 47)
- Çalışma ve sözleşme hürriyeti (md. 48)
- Çalışma hakkı ve ödevi (md. 49)
- Çalışma şartları ve dinlenme hakkı (md. 50)
- Sendika kurma hakkı (md. 51)
- Toplu iş sözleşmesi ve toplu sözleşme hakkı (md. 53)
- Grev hakkı ve lokavt (md. 54)
- Ücrette adalet sağlanması (md. 55)
- Sağlık hizmetleri ve çevrenin korunması (md. 56)
- Konut hakkı (md. 57)
- Gençliğin korunması (md. 58)
- Sporun geliştirilmesi ve tahkim (md. 59)
- Sosyal güvenlik hakkı (md. 60)
- Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler (md. 61)
- Yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşları (md. 62)
- Tarih, kültür ve tabiat varlıklarının korunması (md. 63)
- Sanatın ve sanatçının korunması (md. 64) ve
- Devletin iktisadî ve sosyal ödevlerinin sınırları (md. 65) hakları düzenlenmiştir.

Siyasi Haklar ve Ödevler kapsamında ise;

- Türk vatandaşlığı (md. 66)
- Seçme, seçilme ve siyasî faaliyette bulunma hakları (md. 67)
- Parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma (md. 68)
- Siyasî partilerin uyacakları esaslar (md. 69)
- Hizmete girme (md. 70)
- Mal bildirimini (md. 71)
- Vatan hizmeti (md. 72)
- Vergi ödevi (md. 73) ve

- Dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı (md. 74) düzenlenmiştir.

Anayasanın “Temel Hak ve Ödevler” başlıklı İkinci Kısımın ilk bölümünde bu hak ve ödevlere ilişkin genel hükümler düzenlenmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin niteliği başlıklı 12. maddede herkesin kişiliğine bağlı, dokunulmaz, devredilmez, vazgeçilmez temel hak ve hürriyetlere sahip olduğu ve bu hak ve hürriyetlerin, kişinin topluma, ailesine ve diğer kişilere karşı ödev ve sorumluluklarını da ihtiva ettiği belirtilmiştir.

1982 Anayasasında temel hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması, kötüye kullanılmaması ve kullanılmasının durdurulmasına ilişkin hükümlerde düzenlenmiştir. Temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması başlıklı 13. maddeye göre, temel hak ve hürriyetler, özlerine dokunulmaksızın yalnızca Anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve ancak kanunla sınırlandırılabilir. Ancak temel hak ve özgürlüklere ilişkin yapılacak bu sınırlamalar, Anayasanın sözüne ve ruhuna, demokratik toplum düzeninin ve lâik Cumhuriyetin gereklerine ve ölçülülük ilkesine aykırı olamayacaktır. Dolayısıyla temel hak ve hürriyetlerin yalnızca anayasanın ilgili maddelerinde belirtilen sebeplere bağlı olarak ve kanunla sınırlandırılabilen hüküm altına alınmıştır.

Anayasa ayrıca kişilerin sahip olduğu temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmasını da yasaklamıştır. Temel hak ve hürriyetlerin kötüye kullanılmaması durumu Anayasanın 14. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbirisi, devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılmayacaktır. Yine Anayasa hükümlerinden hiçbirisi, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamayacaktır.

Anayasada öngörülen temel hak ve hürriyetlerin hangi durumlarda kullanılmasının durdurulacağı ise Anayasanın 15. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre savaş, seferberlik, sıkıyönetim veya olağanüstü hal durumunda, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlâl edilmemek kaydıyla, bu durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir. Ancak yukarıda sayılan durumlar olsa bile, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler dışında, kişilerin yaşama hakkına, maddî ve manevî varlığının bütünlüğüne dokunulamayacak, hiç kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamayacak ve bunlardan dolayı suçlanamayacak, suç ve cezalar geçmişe yürütülemeyecek ve suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamayacaktır.

Türkiye'nin onayladığı insan haklarına ilişkin uluslararası sözleşme hükümlerinin yargı organları tarafından gerektiği şekilde dikkate alınmaması ve iç hukukta yer alan insan haklarına ilişkin düzenlemelerinde özgürlükleri daraltıcı bir şekilde yorumlanması uzun süre boyunca ülkemizin en önemli sorunlarından birisi olmuştur. Bu sorunun çözümüne yönelik olarak 1982 Anayasasının 90. maddesinde 2004 yılında önemli bir değişiklik yapılmıştır. Yapılan değişikliğe göre, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve özgürlüklere ilişkin milletlerarası andlaşmalar ile mevcut kanunların aynı konuda farklı hükümler içermesi nedeniyle çıkabilecek uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümleri esas alınacaktır. Böylelikle temel hak ve özgürlüklere ilişkin uyuşmazlıklarda milletlerarası andlaşma hükümlerinin esas alınacağı Anayasaya eklenmiştir (KDGM, 2013: s.74).

2. TÜRKİYE'DE İNSAN HAKLARI İDARİ YAPILANMASI

Türkiye, 1950'li yılların başında dış politikada yönünü batıya çevirmiş ve bu amaçla uluslararası alanda Batı dünyasının siyasi ve askeri alanda kurduğu örgütlere üye olmuştur. Ancak ülkemiz, insan hakları konusunda Avrupa bazlı koruma sistemi içerisinde yer alma konusuna ise daha ihtiyatlı yaklaşmıştır. Türkiye bu konuda zaman zaman iç politikasına diğer ülkelerin karışamayacağını, zaman zaman da

güvenlik meselesi gibi “özel” konumunu öne sürerek gerekçe olarak kullanmıştır (İnan ve Erdoğan, 1999-2000: s.19).

Ancak 1990’lı yıllara doğru dünyada yaşanan siyasi gelişmeler sonucunda insan hakları konusunun uluslararası politikada önemi ve rolü geçmişe oranla önemli ölçüde artmış, insan haklarının daha da geliştirilmesi ve korunması ön plana çıkmıştır (İnan ve Erdoğan, 1999-2000: s.15). İnsan hakları alanında kurumsallaşma çalışmaları, dünyadaki gelişmelere paralel olarak hız kazanmış ve ülkemizde de 1990’lı yılların başından itibaren bu amaçla yeni kurum ve kuruluşlar oluşturulma yoluna gidilmiştir.

2.1. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu

1990’lı yılların başında bir yandan dış baskılar bir yanda da içerideki demokratikleşme taleplerinin etkisiyle ülkemizde insan haklarının kurumsallaşması yolunda ilk adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu konuda atılan ilk ciddi ve önemli adım 05.12.1990 tarih ve 3686 sayılı ile Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) bünyesinde İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’nun kurulmasıdır (Kazancı, 1992: s.49).

İnsan haklarının parlamentolar tarafından korunması konusunda 1990’lı yıllara kadar parlamentonun klasik denetim araçları kullanılmıştır. Ancak gelinen noktada klasik denetim yollarının yetersizliği ve insan hakları konusunun uluslararası alanda ulaştığı hassasiyet sebebiyle parlamentolarda insan hakları komisyonları kurulmaya başlanmıştır (Eroğlu, 2006: s.33).

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu’nun kurulmasına kadar geçen sürede ülkemizin insan hakları konusunda yaptığı tek şey, uluslararası alanda hazırlanan metinlerin parafi ve onaylanmasıydı. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’nun görev, yetki, sorumluluk ve dizaynı bizzat Türkiye’nin tarafından yapılmış ilk resmi organizasyon olması bakımından önem taşımaktadır (Kazancı, 1992: s.50). İnsan haklarının parlamento tarafından korunması hem parlamentonun

denetim işlevinin doğal sonucu hem de insan hakları konusuna meclis tarafından verilen önemin göstergesidir (Eroğlu, 2006: s.34).

1987 yılında Avrupa Birliği'ne (o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'na) yapılan tam üyelik başvurusu sonrasında insan hakları ihlalleri ile ilgili Parlamenter düzeyde çalışma yapmak üzere bir komisyon kurulması gündeme gelmiştir. Bu doğrultuda 18. yasama döneminde Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde temsil edilen tüm siyasi partilerden milletvekillerinin imzalarını içeren yasa teklifi Meclis Başkanlığına sunulmuş ve 05.12.1990 tarihinde 3686 sayılı İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu kabul edilmiştir. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ülkemizde insan haklarının ulusal düzeyde korunması amacıyla kurulan ilk ulusal insan haklarını koruma mekanizması olması bakımından önem kazanmaktadır (İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, <http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

Kanun teklifi gerekçesinde, içinde bulunulan dönemde bir ülkenin uygarlık derecesinin bilim ve teknoloji alanında başarısından çok insan haklarına gösterilen saygıyla ölçüldüğü, hür düşünce ve insan hakları konularının bütün dünya ülkelerinin gündemini işgal ettiği, uluslar arası antlaşmalar çerçevesinde insan haklarının ne şekilde geliştirileceğinin ve bu konularda halkı bilinçlendirmenin önem kazandığı ifade edilmiştir (Türkiye Büyük Millet Meclisi [TBMM], 2013: s.7).

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonu 05.12.1990 tarih ve 3686 sayılı kanun ile kurulmuştur. 3686 sayılı kanunun 1. maddesine göre bu kanunun amacı; dünya'da ve ülkemizde insan haklarına saygı ve bu konudaki gelişmeleri izlemek suretiyle uygulamaların bu gelişmelere uyumunu sağlamak ve başvuruları incelemek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisinde bir İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun kuruluş, görev, yetki, çalışma usul ve esaslarını düzenlemektir.

Kanunun 2. maddesine göre bu Kanun; T.C. Anayasası ile İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi ve Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi gibi çok taraflı uluslararası belgelerde belirlenmiş bulunan insan hak ve hürriyetleri ile uluslararası alanda genel kabul gören insan haklarını kapsar.

Kanunun 2. maddesine göre komisyonun görev alanı yalnızca Anayasa ve Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları sözleşmeleri ile sınırlanmamış, "uluslararası alanda genel kabul gören insan haklarını" kapsayacak şekilde geniş tutulmuştur. Bu yaklaşım, ulusal insan hakları kurumlarına en geniş yetki tanınmasına ilişkin Paris İlkeleri tavsiye kararlarına uygundur (Eren, 2007: s.889).

2.1.1. Komisyonun Oluşumu

Komisyonun oluşumu Kanunun 3. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre; Danışma Kurulunun teklifi üzerine Genel Kurulca belirlenecek İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunda; siyasi parti grupları ile bağımsızlar Meclisteki sayılarının "boş üyelikler hariç" üye tamsayısına nispet edilmesi ile bulunacak yüzde oranına uygun olarak temsil edilirler. Komisyon, Siyasi Parti gruplarının yüzde oranlarına göre, bir başkan, iki başkanvekili, bir sözcü ve bir katip seçer. Bu seçim, üye tamsayısının salt çoğunluğuyla toplanan Komisyonun, toplantıya katılanlarının salt çoğunluğunun gizli oyuyla yapılır.

Komisyon üyelikleri için bir yasama döneminde iki seçim yapılır. İlk seçilenlerin görev süresi 2 yıl olup ikinci devre için seçilenlerin görev süresi o yasama döneminin sonuna kadar devam eder (3686 sayılı Kanun md. 3).

TBMM bünyesinde bulunan diğer komisyonlarda İttüzük uyarınca, siyasi parti gruplarının, parti grupları toplam sayısı içerisindeki oranı dikkate alınırken İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nda siyasi parti grubu oluşturamayan parti ya da bağımsızların da temsili imkânı ortaya çıkmıştır. Komisyon'un üye sayısı yasama dönemlerine göre farklılık göstermiştir; 18. dönemde 21, 19. dönem de 23, 20. dönemde 25, 21. dönem de 25, 22. dönem 24 ve 23. dönemde 23 olarak belirlenmiştir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

2.1.2. Komisyonun Görevleri

TBMM İnsan Hakları İnceleme Komisyonunun görevleri 3686 sayılı Kanunun 4. maddesinde düzenlenmiştir. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun görevleri şunlardır:

a- Uluslararası alanda genel kabul gören insan hakları konusundaki gelişmeleri izlemek.

İnsan haklarının sahip olduğu dinamik özelliği sonucu devamlı olarak gelişmekte ve uluslararası alanda koruyucu yeni belgeler oluşturulmaktadır. Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası ve bölgesel örgütlerde insan haklarıyla ilgili meydana gelen gelişmeler Komisyon tarafından takip edilmektedir. Bu konularda, Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili birimlerince de Komisyon'a bilgi verilmektedir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

b- Türkiye'nin insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası andlaşmalarla T.C. Anayasası ve diğer milli mevzuat ve uygulamalar arasında uyum sağlamak amacıyla yapılması gereken değişiklikleri tespit etmek ve bu amaçla yasal düzenlemeler önermek.

c- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ülke uygulamalarının düzeltilmesi için uluslararası sözleşmeleri inceleyerek uygulama ile mevzuat arasında tespit ettiği sorunlar hakkında yasal düzenlemeler önerebilecektir. Ancak, Anayasa'nın 88. maddesindeki kanun teklif etmeye Bakanlar Kurulu ve milletvekillerinin yetkili olduğu ve İçtüzüğün 35. maddesindeki Komisyonların kanun teklif edemeyeceğine ilişkin düzenleme birlikte düşünüldüğünde buradaki görevin teknik anlamda kanun teklifi sunmak şeklinde değil, gerekli değişiklikleri gündeme getirmek olduğu düşünülmektedir. Komisyon, gerek yapılan başvurular üzerine gerekse re'sen bir yasal düzenleme ihtiyacını tespit ettiğinde bu hususu Başbakanlık veya ilgili Bakanlığa bir yazıyla bildirmekte ya da bu husustaki önerilerini rapor haline getirerek kamuoyunun takdirine sunmaktadır (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

d- Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale edilen kanun tasarı ve teklifleriyle, kanun hükmünde kararnameleri görüşmek, Türkiye Büyük Millet Meclisi komisyonlarının gündemindeki konular hakkında, istem üzerine görüş ve öneri bildirmek (Değişik: 1/12/2011-6253/41 md.).

e- 2011 yılında yapılan bu değişiklik ile birlikte İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Meclis Başkanlığı tarafından havale edilecek kanun tasarı ve tekliflerini asli veya tali komisyon sıfatıyla inceleme yetkisi elde etmiştir. Bu değişiklik ile Komisyon yasama sürecine aktif olarak dahil olmaya başlamıştır.

f- Türkiye'nin insan hakları uygulamalarının, taraf olduğu uluslararası andlaşmalara, Anayasa ve Kanunlara uygunluğunu incelemek ve bu amaçla, araştırmalar yapmak, bu konularda iyileştirmeler, çözümler önermek.

g- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu yaptığı incelemelerle insan hakları uygulamalarını denetlemekte; bu uygulamaların Anayasa'ya, uluslararası antlaşmalara uygun olup olmadığı tespit edilmekte ve ilgili makamlara önerilerde bulunmaktadır (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

h- İnsan haklarının ihlale uğradığına dair iddialar ile ilgili başvuruları incelemek veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletmek.

i- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'na insan hakları ihlalleri ile ilgili, dilekçe şeklinde, birçok başvuru yapılmaktadır. Yapılan başvurular ilk önce Komisyon uzmanları, ardından Komisyon Başkanı tarafından incelenmektedir. Kimlik bilgisi, imza ve adres içermeyen dilekçelerle; belli bir talebi içermeyen, protesto niteliğinde olanlar hakkında işlem yapılmamaktadır. Komisyon, başvuruların sonucu veya yapılmakta olan işlem hakkında başvuru sahibine en geç 60 gün içinde bilgi vermektedir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

j- Gerektiğinde dış ülkelerdeki insan hakları ihlallerini incelemek ve bu ihlalleri o ülke parlamenterlerinin dikkatlerine doğrudan veya mevcut parlamenter forumlar aracılığıyla sunmak.

k- Komisyon'un yurtdışı çalışmaları, genellikle, yurtdışına göç etmiş Türk vatandaşları ve ülkemiz sınırları dışında yaşayan soydaşlarımızın maruz kaldığı insan hakları ihlallerinde yoğunlaşmaktadır (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

l- Her yıl yapılan çalışmaları, elde edilen sonuçları, yurtiçi ve dışında İnsan Haklarına saygı ve uygulamaları kapsayan bir rapor hazırlamak.

m- İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu her yıl veya belli periyotları kapsayan çalışmalarına ilişkin bir faaliyet raporu hazırlamaktadır. Bu raporlarda; Komisyon toplantıları ve alınan kararlar, Alt Komisyonların çalışmaları, kabul edilen raporlar, Komisyon'un çeşitli temasları ve başvurulara ilişkin veriler yer almaktadır (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

2.1.3. Komisyonun Yetkileri

Kanunun 5. maddesine göre, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, görevleri ile ilgili olarak, Bakanlıklar ile genel ve katma bütçeli dairelerden, mahalli idarelerden, muhtarlıklardan, üniversitelerden ve diğer kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlardan bilgi istemek ve buralarda inceleme yapmak, ilgililerini çağırıp bilgi almak yetkisine sahiptir. Komisyon, gerekli gördüğünde uygun bulacağı uzmanların bilgilerine başvurabilir ve Ankara dışında da çalışabilir.

2.1.4. Komisyonun Çalışma Yöntemi

İnsan Hakları İnceleme Komisyonu'nun çalışma usul ve esasları 3686 sayılı kanunun 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, üye tamsayısının en az üçte biri ile toplanır ve toplantıya katılanların salt çoğunluğu ile karar verir; ancak karar yeter sayısı hiçbir şekilde üye tamsayısının

dörtte birinin bir fazlasından az olamaz. Komisyon, incelemelerini alt komisyonlar kurmak suretiyle de yapabilir.

TBMM bünyesinde bulunan diğer ihtisas komisyonlarının alt komisyon kurma yetkisi teamüllerden kaynaklanmasına karşın İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nda alt komisyonlar kurmak suretiyle inceleme yapma yetkisi 3686 sayılı kanunun altıncı maddesinin ikinci fıkrasında düzenlenmiştir (<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm>).

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, rutin dilekçeler dışında ilke olarak çalışmalarını resen incelemelere dayandırmaktadır. Resen yapılan incelemeler alt komisyonlar kurmak, heyetler oluşturmak ve Komisyon Başkanlığı'nca girişimde bulunmak biçiminde gerçekleşir. Alt Komisyonlar, Komisyonun kendi üyeleri arasından seçeceği (genellikle 5,7 veya 9) üyelerden oluşurken, bu üyelerin seçiminde farklı siyasi partilerden üyelerin seçimine özen gösterilir. Alt Komisyonlar yerinde inceleme yaparak, ilgili kişi ve kurumları dinleyerek ve bilgi-belge toplayarak çalışmalarını gerçekleştirirler. Alt Komisyonların çalışmaları sadece görevlendirildikleri olay ve alanla sınırlıdır. Bunun yanı sıra yurtdışında yapılacak incelemelerde ise heyet oluşturma yöntemi kullanılarak çalışma yapılır (TBMM, 2013: s.9-10).

Komisyon, görevleri ile ilgili olarak hazırladığı raporları Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığına sunar. Bu raporlar Danışma Kurulunun görüş ve önerisi ile Genel Kurul gündemine alınabilir ve okunmak suretiyle veya üzerinde görüşme açılarak bilgi edinilir. Komisyon raporları Başbakanlık ve ilgili bakanlıklara da Başkanlıkça gönderilir. Komisyonun gerekli görmesi halinde; inceleme konusunun sorumluları hakkında genel hükümlere göre kovuşturma veya işlem yapılabilmesi için, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca Komisyon raporu ilgili mercie bildirilir. Komisyon çalışmaları ile ilgili olarak, yurtiçi ve yurtdışı görevlendirmelere ait giderler, Komisyonun Kararı ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının onayı ile 6245 sayılı Harcırah Kanunu hükümlerine göre Türkiye Büyük Millet Meclisi Bütçesinden karşılanır (3686 sayılı Kanun md. 6).

2.1.5. İnceleme ve Sonucu Bildirme

Kanunun 7. maddesine göre İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığınca havale olunan başvurular ile ilgili konuları inceler. Komisyon, başvuruların sonucunu veya yapılmakta olan işlem hakkında başvuru sahibine en geç altmış gün içinde bilgi verir.

Kanunun 8. maddesine göre, İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun çalışmalarında, bu Kanunda sarahat olmayan hallerde, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü hükümleri uygulanır. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü gereğince komisyonlar üzerinde haiz olduğu denetleme yetkisi bu Komisyon için de geçerlidir.

2.1.6. Genel Değerlendirme

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna insan haklarının denetimi kapsamında, bireysel başvuru yoluyla idarenin veya özel işletmelerin işlem, eylem, tutum ve davranışlarından kaynaklanan insan hakları ihlal iddialarının yanı sıra kişisel uyuşmazlıklara ve diğer sorunlara ilişkin başvurularda bulunulmuştur. Bu doğrultuda TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna, 24. Dönem 1. ve 2. Yasama Dönemini oluşturan 12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında elden teslim, posta ve faks yoluyla toplam **4074** başvuru yapılmıştır (TBMM, 2012: s.32).

Komisyonla başvuru yapılırken, öncelikle başvuru Komisyonun evrak bölümünde kayıt altına alınmakta ve yasama uzmanları tarafından incelenmektedir. Daha sonra yasama uzmanı tarafından hangi işlemin yapılabileceği belirlenerek Komisyon Başkanına sunulmakta ve Başkanın uygun gördüğü şekilde işlem başlatılmaktadır. Komisyon kendisine ulaşan başvurulardan gerekli gördüklerini ilgili kurum veya kuruluşlara iletterek başvuru konusu hakkında bilgi istemekte ve gereğinin yapılmasını talep etmektedir. Komisyonun görev alanı dışında bulunan başvurularda ise işlem yapılamamakta ve durum başvuru sahibine bildirilmektedir (TBMM, 2012: s.32).

12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında Komisyona yapılan başvuruların konulara göre dağılımında ilk 5 sıra Tablo 1’de görülebilir (TBMM, 2012: s.36).

Tablo 1

12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna yapılan başvuruların konulara göre dağılımı (İlk 5 sıra)

Başvuru Konusu	Başvuru Sayısı
1) Cezaevlerine ilişkin sorunlar	1393 (%34)
2) Yargıya ilişkin sorunlar	822 (%20)
3) Askerlikle ilgili sorunlar	157 (%4)
4) Üniversiteler ile ilgili sorunlar	153 (%4)
5) Memur Sorunları	131 (%3)

Buna göre, 12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’na yapılan başvurulardan ilk sırayı “Cezaevlerine ilişkin sorunlar” almaktadır. Bu kapsamda yapılan başvurularda şikâyet edilen hususlar; cezaevlerinden nakil talepleri, disiplin cezalarının keyfi biçimde verildiği, kötü muamele ve işkence iddiaları, sağlık hizmetlerine ilişkin şikâyetler ve ceza ve tutukevlerinde kapasitenin üzerinde tutuklu ve hükümlü bulundurulmasına ilişkindir (TBMM, 2012: s.37).

Komisyona ulaşan başvurularda 2. sırada ise “yargıya ilişkin sorunlar” yer almaktadır. Bu kapsamda yapılan başvuruların konusu; yargılamanın uzun sürmesi, mahkeme kararlarından, soruşturma aşamalarından ve hâkim savcılarının tutumuna ilişkindir. Ancak Komisyona yapılan yargı sorunlarına ilişkin başvurulara, kuvvetler ayrılığı ve yargı bağımsızlığı ilkeleri gereği hiçbir işlem yapılmamakta ve durum başvuran kişiye gerekçesi ile bildirilmektedir (TBMM, 2012: s.37).

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’na yoğunlukla yapılan bir diğer başvuru konusu ise “askerlikle ilgili sorunlardır”. Komisyon’un gerek kendisine ulaşan başvurular gerekse de basında çıkan haberler üzerine açtığı izleme dosyasını

basın yoluyla kamuoyuyla paylaşarak vatandaşları cesaretlendirmesi sebebiyle Komisyona bu konuda yapılan başvurularda artış olmuştur. Askerlik hizmeti sırasında kötü ve aşağılayıcı muameleye maruz kalmaya ilişkin şikâyetler ile keyfi disiplin cezalarının verildiğine ilişkin başvurular önde gelen şikâyet konuları olmuştur (TBMM, 2012: s.37).

Komisyona yapılan “Üniversiteler ve YÖK” ile ilgili başvurularda ise genellikle yurtdışındaki üniversitelerden mezun olanların denklik sorunları ile üniversitelerde psikolojik taciz iddiaları öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra özellikle 28 Şubat dönemine ilişkin dilekçelerde yoğunluk görülmüştür (TBMM, 2012: s.37).

Komisyona gelen başvuruların, ihlal edildiği iddia edilen hak konusuna göre dağılımında ilk 5 sıra Tablo 2’deki gibi olmuştur (TBMM, 2012: s.39).

Tablo 2

12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında Komisyona gelen başvuruların, ihlal edildiği iddia edilen hak konusuna göre dağılımı (İlk 5 sıra)

Başvuru Hakkının Konusu	Başvuru Sayısı
1) Hükümlülerin ve tutukluların hakları	944
2) Adil yargılanma hakkı	682
3) Hak ihlali içermeyen veya insan hakları ihlaline ilişkin olmayanlar	280
4) Sosyal güvenlik hakkı	120
5) Kötü muamele yasağı	118

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu’na yapılan başvuruların, şikâyet edilen kurum ve kuruluşlara göre dağılımında ilk 10 sıra ise Tablo 3’deki gibi olmuştur (TBMM, 2012: s.41).

Tablo 3

12 Haziran 2011-27 Eylül 2012 tarihleri arasında Komisyona yapılan başvuruların, şikâyet edilen kurum ve kuruluşlara göre dağılımı (İlk 10 Kurum)

Şikâyet Edilen Kurum
1) Yargı mercileri
2) Ceza infaz kurumları
3) Bakanlık
4) Kolluk birimleri
5) Askeri kurum
6) Sosyal güvenlik kurumu
7) Şahıslar
8) Özel kurum ve kuruluşlar
9) Belediye
10) Sağlık kuruluşları

24. Dönem 3. Yasam Yılı içerisinde 1 Ekim 2012-16 Eylül 2013 tarihleri arasında ise TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna elden teslim, posta ve faks yoluyla toplam **2338** başvuru yapılmıştır (TBMM, 2013: s.28).

Bu dönemde başvuru sayısının konulara göre dağılımında ilk 5 sıra Tablo 4'deki gibidir (TBMM, 2013: s.28):

Tablo 4

1 Ekim 2012-16 Eylül 2013 tarihleri arasında TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna yapılan başvuruların konulara göre dağılımı (İlk 5 sıra)

Başvuru Konusu	Başvuru Sayısı
1) Cezaevlerine İlişkin Sorunlar	1127 (%46)
2) Yargıya İlişkin Sorunlar	456 (%18)
3) Askerlikle İlgili Sorunlar	93 (%4)
4) Yardım Talebi	59 (%2,4)
5) Memur Sorunları	56 (%2)

Bu dönem içerisinde Komisyona gelen başvuruların, ihlal edildiği iddia edilen hak konusuna göre dağılımında ise ilk 5 sıra Tablo 5'deki gibi olmuştur (TBMM, 2013: s.35):

Tablo 5

1 Ekim 2012-16 Eylül 2013 tarihleri arasında Komisyona gelen başvuruların, ihlal edildiği iddia edilen hak konusuna göre dağılımı (İlk 5 sıra)

Başvuru Hakkının Konusu	Başvuru Sayısı
1) Hükümlülerin ve tutukluların hakları	490
2) Adil yargılanma hakkı	399
3) Hak ihlali içermeyenler veya insan hakları ihlaline ilişkin olmayan	105
4) Diğer haklar	98
5) Sosyal güvenlik hakkı	72

TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Paris İlkeleri (http://ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf) açısından değerlendirildiğinde büyük oranda bazı önemli eksikliklerin göze çarptığı görülmektedir. Paris İlkeleri'ne göre ulusal kurumların yasal veya anayasal temelde kurulması tavsiye edilmektedir. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 3686 sayılı kanun ile düzenlenmiştir. Bu açıdan bakıldığında yasal veya anayasal temelde kurulma yönünden Paris İlkelerine uygunluk bulunmaktadır.

Ulusal kurumlar açısından Paris İlkelerinde yer alan bir diğer önemli husus ise “çoğulculuğun” sağlanmasıdır. Komisyonun mevcut durumu göz önüne alındığında çoğulcu bir yapının olmadığı görülmektedir. Paris İlkelerine göre ulusal kurumların toplumun tüm kesimlerini içine alacak şekilde (sendika, STK, felsefi ve dini akım temsilcileri, doktor, gazeteci, üniversite temsilcisi vb) örgütlenmesi tavsiye edilirken, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu parlamento içerisinde bulunan

milletvekilllerinden oluşmaktadır. Bu durum çoğulculuğun ön planda olduğu Paris İlkeleri'ne uymamaktadır.

Paris İlkelerine göre ulusal kurumların kendisinden beklenen işlevi etkin olarak yerine getirebilmesi açısından sahip olması gereken bir diğer özellik ise bağımsızlıktır. 3686 sayılı Kanunun komisyonun çalışmaları ile ilgili giderlerinin TBMM bütçesinden karşılanacağı hükmü (6. madde) göz önüne alındığında, Komisyonun Paris İlkelerinde sözü edilen ve önem verilen mali bağımsızlığa sahip olmadığı açıktır. Aynı şekilde 3686 sayılı Kanunun 8. maddesinde Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanının, Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü gereğince komisyonlar üzerinde haiz olduğu denetleme yetkisinin İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu açısından da geçerli olduğu belirtilmektedir. TBMM Başkanının Komisyon üzerinde denetleme yetkisi olması, Paris İlkelerinde sözü edilen idari bağımsızlığında olmadığını göstermektedir.

Paris İlkelerine göre insan hakları alanında faaliyet gösteren ulusal kurumların sahip olması gereken bir diğer yetki ve görevde insan hakları alanında bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitim konularıdır. 3686 sayılı Kanunda yer alan İnceleme Komisyonunun görev ve yetkileri göz önüne alındığında Komisyonunun böyle bir fonksiyonunun olmadığı açıktır.

Paris İlkelerine göre ulusal kurumların, diğer ülkelerde bulunan ulusal insan hakları kurumları ve uluslararası insan hakları organları ile işbirliği yapabilmesi tavsiye edilmektedir. Bu açıdan bakıldığında TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun görev ve yetkileri arasında bu konuda bir hüküm bulunmamaktadır.

Komisyonun yapılacak başvurular ile ilgili olarak hangi yollardan, kimlerin, nasıl başvuru yapacağı ve bu başvurunun nasıl inceleneceği ve başvuru sonucunda uygulanacak işlemler hakkında 3686 sayılı kanunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu konu ile ilgili olarak yalnızca Kanunun 7. maddesine göre İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunun TBMM Başkanlığınca havale olunan başvurular ile ilgili konuları inceleyeceği ve Komisyonun başvuruların sonucu veya

yapılmakta olan işlem hakkında başvuru sahibine en geç 60 gün içinde bilgi vereceği belirtilmiştir.

Diğer taraftan 3686 sayılı Kanunun 4. maddesi (e) bendinde Komisyonun kendisine yapılan başvurular ile ilgili olarak başvuruları inceleme veya gerekli gördüğü hallerde ilgili mercilere iletebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında bireysel hak ihlal iddiaları ile ilgili olarak Komisyonun bağlayıcı karar alma yetkisinin olmadığı, Komisyon yetkisinin başvuruyu incelemek ve ilgili mercilere iletmek ile sınırlı olduğu görülmektedir.

Tüm bu açılardan bakıldığında, TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu yasal temelde kurulma açısından Paris İlkelerine uyum sağlamış olmasına karşın, çoğulcu yapısının olmaması, eğitim ve bilinçlendirme faaliyetlerinin görevleri arasında yer almaması, idari ve mali yönden TBMM'ne bağlı olması sebebiyle bağımsızlığının bulunmaması, diğer ulusal insan hakları kurumları ve uluslararası insan hakları kuruluşları ile işbirliği yapabileceği yönünde hüküm bulunmaması ve kendisine yapılan başvuru karşısında bağlayıcı karar alma yetkisinin olmaması gibi sebepler göz önüne alındığında Paris İlkeleri ile uyumlu bağımsız bir ulusal insan hakları kurumu statüsünde olmadığı açıktır.

TBMM bünyesinde İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun kurulmasının ardından 1991 yılından itibaren de bir Devlet Bakanı insan haklarının takip ve koordinasyonu ile görevlendirilmeye başlanmıştır (<http://www.tihk.gov.tr/tr/basbakanlik-insan-haklari-baskanligi>). Daha sonraki süreçte insan hakları alanındaki kurumsal yapı eksikliğini giderme amacıyla 1993 yılında çıkarılan Kanun Hükmünde Kararname ile İnsan Hakları Müsteşarlığı kurulmuştur. Ancak yetki kanununun Anayasa Mahkemesi tarafından iptal edilmesi nedeniyle bu girişim sonuçsuz kalmıştır (T.C. Başbakanlık, 2006: s.116).

Daha sonraki süreçte insan hakları alanında Devlet Bakanı'na bağlı olarak görev yapmak üzere Başbakanlık genelgesi ile Haziran 1994'te İnsan Hakları Başmüşavirliği ve İnsan Hakları Yüksek Danışma Kurulu kurulmuştur (T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü [T.C. Başbakanlık], 2004: s.151).

26 Ağustos 1994 tarihinde 1994/34 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile kurulan İnsan Hakları Yüksek Danışma Kurulu insan hakları alanında çalışmalarıyla tanınan 25 üyeden oluşmaktadır. İnsan haklarından sorumlu Devlet Bakanına bağlı olarak çalışan bu Kurul hükümet değişikliği sonrası Mart 1996 tarihinde başka bir Başbakanlık Genelgesiyle kaldırılmıştır. Temel eğitimde insan hakları dersi zorunlu ders olarak 1995 yılında bu Kurul'un çabalarıyla verilmeye başlanmıştır (Kuçuradi, 2009: s.3).

İnsan Hakları Yüksek Danışma Kurulu'nun 1996'da kaldırılmasını takiben, Nisan 1997'de, 09.04.1997 tarihli ve 1997/17 sayılı Başbakanlık Genelgesi ile insan hakları ile ilgili konularda görevli Devlet Bakanının başkanlığında Başbakanlık, Adalet, İçişleri ve Dışişleri Bakanlığı Müsteşarlarının katılımıyla İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu teşkil edilmiştir. Bu Kurul, Devlet Bakanının başkanlığında Başbakanlık Müsteşarı ve ilgili Bakanlıkların müsteşarlarından oluşturulmuştur. 04.06.1998 tarihli ve 23362 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan yönetmelikle İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi kurulmuştur (<http://www.tihk.gov.tr/tr/basbakanlik-insan-haklari-baskanligi>) Kamu görevlilerinin siciline “insan haklarına saygılı olma” maddesi İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu'nun çalışmaları sonucu eklenmiştir (Kuçuradi, 2009: s.3).

Yukarıda sayılan bu dört kuruluş, yaptıkları çalışmalar ve hazırladıkları raporlar ile Türkiye'de insan haklarının korunmasında önemli adımların atılmasında büyük rol oynamıştır. 2000 yılı sonrasında da ülkemizde insan haklarının korunması ve geliştirilmesinden sorumlu yeni kurum ve kurullar oluşturulmaya devam edilmiştir (Kuçuradi, 2009: s.3).

2.2. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları

2000 yılı sonrasında da ülkemizde insan haklarının korunmasına yönelik olarak yeni kurum ve kurullar oluşturulmaya devam edilmiştir. 02.11.2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan “İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” ile illerde, “İnsan Hakları İl Kurulları”,

ilçelerde ise “İnsan Hakları İlçe Kurulları” kurulmuştur. Yönetmeliğin amacı; insan haklarının korunmasını sağlamak ve ihlallerini önlemek için gerekli inceleme ve araştırmaları yapmak ve bunların sonuçlarını yetkili mercilere bildirmek, toplumu ve uygulayıcıları eğitmek, bu konuda Başbakan tarafından görevlendirilen Devlet Bakanının verdiği görevleri yerine getirmek amacıyla İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının görev, kuruluş ve çalışma esaslarını belirlemektir.

2.2.1. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Üye Yapısı

2000 yılında çıkarılan İl ve İlçe Kurullarına yönelik ilk Yönetmeliğin 5. maddesi ile bu kurulların üye yapısı belirlenmiştir. Buna göre Yönetmelikteki görevleri yerine getirmek üzere İl Kurulu Vali veya görevlendireceği bir vali yardımcısının başkanlığında;

- a) Belediye Başkanı, (İl Belediye Başkanı veya Büyükşehir Belediye Başkanı)
- b) Varsa üniversite rektörleri veya bu konuda görevlendirecekleri öğretim üyesi veya elemanı,
- c) İl Emniyet Müdürü,
- d) İl Jandarma Komutanı,
- e) İl Sağlık Müdürü,
- f) İl Milli Eğitim Müdürü,
- g) Sosyal Hizmetler İl Müdürü,
- h) Kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukukçu,
- i) Baro Temsilcisi,
- j) Tabip Odaları Temsilcisi,
- k) Ticaret ve Sanayi Odası Temsilcisi,
- l) Esnaf ve Sanatkarlar Birlik Başkanlığı Temsilcisi,
- m) Sivil toplum kuruluşlarından Vali tarafından çağrılacak üyeler,
- n) Basın kuruluşlarının kendi aralarından seçtiği bir temsilciden oluşmaktadır.

Bu Yönetmelikte sayılan görevleri yerine getirmek üzere kurulan İlçe Kurulu ise Kaymakamın başkanlığında;

- a) İlçe Belediye Başkanı,
- b) İlçe Emniyet Müdürü,
- c) İlçe Jandarma Komutanı,
- d) Varsa fakülte veya yüksekokulun bu konuda görevlendirecekleri öğretim üyesi veya elemanı,
- e) İlçe Sağlık Grup Başkanı,
- f) İlçe Milli Eğitim Müdürü,
- g) İlgili köy veya mahalle muhtarları,
- h) Meslek odaları temsilcileri, (Şoför, Ticaret, Esnaf odası gibi)
- i) Sivil toplum kuruluşlarından Kaymakam tarafından çağrılacak üyeler,
- j) Basın kuruluşlarının kendi aralarında seçtiği bir temsilciden oluşmaktadır.

2000 yılında çıkarılan Yönetmelik ile kurulan bu kurullar, üye yapısında ağırlıklı olarak kamu görevlilerinin bulunması sebebiyle eleştirilmiştir. İnsan hakları ihlallerinin çoğunlukla kamu görevlilerinin faaliyetlerinden kaynaklanması sebebiyle kurulların yapısı eleştirilmiş ve bunun üzerine kurulların üye yapısında ciddi değişiklikler yapılmıştır. Vali/Kaymakam dışında kurulda bulunan tüm devlet temsilcileri yerlerini seçilmiş kişilere ve STK temsilcilerine bırakmıştır. Emniyet müdürü, jandarma komutanı, il-ilçe milli eğitim müdürü ve sağlık müdürünün yerini il genel meclis temsilcisi, siyasi parti temsilcisi, okul aile birliği temsilcisi ve meslek odaları temsilcileri almıştır. 23 Kasım 2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yeni yönetmelik ile kurulların kamu görevlileri ağırlıklı yapısı ortadan kaldırılarak sivil toplum ağırlıklı yeni bir yapı oluşturulmuş ve ayrıca kurulların görev ve yetkileri detaylı olarak belirlenmiştir (Tezcan vd. 2011: s.553).

23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı RG’de yayımlanan “İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” ile Kasım 2000 tarihli “İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik” yürürlükten kaldırılmıştır. Yeni yönetmelik ile kurulların üye yapısı, görev ve faaliyetleri, toplantı esasları ile kurullara yapılan başvuru ve sonuçlandırılması gibi hususlar ayrıntılı olarak düzenlenmiştir.

Yönetmeliğin 1. maddesine göre bu yönetmeliğin amacı; toplumda ve kamu görevlilerinde insan hakları bilincini geliştirmek, insan haklarını korumak, ihlal iddialarını incelemek ve araştırmak, insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine yol açan sosyal, siyasi, hukuki ve idari nedenleri incelemek, araştırmak ve bunların çözümüne ilişkin önerilerde bulunmak üzere, illerde “İl İnsan Hakları Kurulu” ile ilçelerde “İlçe İnsan Hakları Kurulu”nun kuruluş, görev ve çalışma esaslarını belirlemektir.

Yönetmeliğin 3. maddesine göre bu Yönetmelik 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun ek 6 ncı maddesine dayanılarak hazırlanmıştır.

Yönetmeliğin İkinci Bölümünde İl ve İlçe Kurulları'nın oluşumu düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 5. maddesine göre İl Kurulu, vali veya valinin görevlendireceği bir vali yardımcısının başkanlığında;

- a) Büyükşehir statüsü bulunan illerde büyükşehir belediye başkanı veya başkan yardımcısı, diğer illerde il belediye başkanı veya başkan yardımcısı,
- b) İl Genel Meclisinin kendi üyeleri arasından seçeceği bir temsilci,
- c) TBMM’de grubu bulunan siyasi partilerin il başkanları veya görevlendirecekleri bir temsilci,
- d) Üniversite rektörleri veya bu konuda görevlendirecekleri bir öğretim üyesi ya da elemanı,
- e) Valilik tarafından belirlenecek kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukuk fakültesi mezunu bir kamu görevlisi,
- f) Baro temsilcisi,
- g) Tabip odasından bir temsilci,
- h) Ticaret veya sanayi odasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci,
- i) Valilik tarafından belirlenecek diğer meslek odaları veya sendikalardan bir temsilci,
- j) Mahalli televizyon, gazete, radyo gibi kuruluşlardan başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci,

k) Muhtarlar derneği başkanı, yoksa mahalle muhtarlarından başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci,

l) Okul-aile birliklerinden başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek bir temsilci,

m) Sivil Toplum Kuruluşlarından başvuranlar arasından valilik tarafından belirlenecek en az üç temsilciden oluşur.

İlçe İnsan Hakları Kurulu ise kaymakamın başkanlığında; (Yönetmelik md.6)

a) İlçe belediye başkanı veya başkan yardımcısı,

b) İl Genel Meclisinin ilçeden seçilen üyeleri arasından sececeği bir temsilci,

c) TBMM'de grubu bulunan siyasi partilerin ilçe başkanları veya görevlendirecekleri bir temsilci,

d) Fakülte veya yüksekokulun bu konuda görevlendirecekleri bir öğretim üyesi veya elemanı,

e) Kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan bir avukat veya hukuk fakültesi mezunu bir kamu görevlisi,

f) İlçede görev yapan avukatlardan başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci,

g) İlçede görev yapan doktorlardan başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci,

h) Kaymakamlık tarafından belirlenecek meslek odalarından veya sendikalardan bir temsilci,

i) Mahalli televizyon, gazete, radyo gibi kuruluşlardan başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci,

j) Muhtarlar derneği başkanı, yoksa mahalle muhtarlarından başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci,

k) Okul-aile birliklerinden başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek bir temsilci

l) Sivil Toplum Kuruluşlarından başvuranlar arasından kaymakamlık tarafından belirlenecek en az iki temsilciden oluşur.

Kurul Başkanı olan Vali ve Kaymakamlar gerekli gördüğü durumlarda ilgili kamu veya özel kuruluş temsilcilerini veya kişileri de toplantıya çağırabilirler (Yönetmelik md.6).

2.2.2. Danışma ve Başvuru masaları

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğin 7. maddesi, il ve ilçelerde kurullara erişebilirliği sağlama amacıyla Danışma ve Başvuru Masaları oluşturulmasını öngörmüştür. Buna göre, illerde Valilik yazı işleri müdürlüğünde, ilçelerde ise Kaymakamlık yazı işleri müdürlüğünde herkesin kolayca ulaşabileceği bir danışma ve başvuru masası oluşturulur. Masaya gelen başvurularla ilgilenmek üzere illerde vali, ilçelerde kaymakam tarafından sürekli bir memur görevlendirilir. Masa görevlisinin hukuk formasyonuna sahip olması veya halkla ilişkiler konusunda uzman olması göz önünde bulundurulmalıdır.

2.2.3. Komisyonlar

Yönetmelik Kurullar bünyesinde komisyon oluşturulmasını öngörmüştür. Yönetmeliğin 8. maddesinde göre en az üç üyeden oluşmak üzere, İl ve İlçe Kurulları bünyesinde;

- a) Halkla ilişkiler ve iletişim faaliyetleri,
- b) İnsan hakları eğitimi ve insan hakları bilincini geliştirme,
- c) İnsan hakları ihlallerini araştırma, inceleme ve değerlendirme,

konularında birer komisyon oluşturulur. Bunun yanı sıra gerekli görülen hallerde diğer konularda da komisyonlar oluşturulabilir.

2.2.4. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Görevleri

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik Üçüncü Bölümünde ise İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının

görevleri düzenlenmiştir. Yönetmeliğin 9. maddesine göre İl ve İlçe Kurullarının genel görevleri şunlardır:

a) İllerde Bakanlık, Başkanlık, Valilik, İl Masası, İl Kurulu üyeleri ve İlçe Kurulları tarafından İl Kurulunun gündemine getirilen; ilçelerde de Bakanlık, Başkanlık, Valilik, İl Kurulu, Kaymakamlık, İlçe Masası ve İlçe Kurulu üyeleri tarafından İlçe Kurulu gündemine getirilen konuları değerlendirmek,

b) İnsan hakları ihlal iddialarını incelemek ve araştırmak,

c) İnsan haklarının korunması ve insan hak ve özgürlüklerinin kullanılmasının önündeki engeller ile hak ihlallerine yol açan sosyal, siyasi, hukuki ve idari sebepleri incelemek, araştırmak ve bunların çözümüne ilişkin valilik veya kaymakamlık makamına önerilerde bulunmak,

d) Her türlü ayrımcılığın önlenmesi için gerekli çalışmaları yapmak,

e) İdarenin uygulamalarında vatandaşlara hoşgörü ve nezaketle yaklaşılmasını sağlamak amacıyla gerekli çalışmaları yapmak,

f) Ayda bir tüm çalışmaları özet olarak, ilçeler İl Kuruluna, iller ise Başkanlığa bildirmek ile görevlidir.

2.2.5. Halkla İlişkiler ve İletişim

Yönetmeliğin 10. maddesi il ve ilçe kurullarının halkla ilişkiler ve iletişim konularını düzenlemiştir. Buna göre kurullar;

a) İl ve İlçe Masaları kurmak,

b) İnsan haklarına ilişkin ihbar, dilek, talep ve şikâyeti olan kişilerin, insan hakları kurullarına başvurularını kolaylaştırmak için, bütün kamu kurum ve kuruluşları ile şehrin önemli noktalarına “İnsan Hakları Başvuru Kutuları” koymak ve bu kutuların valilik ve kaymakamlık tarafından görevlendirilen personel marifetiyle mümkün olan en kısa sürede açılmasını ve içindekilerin bir tutanakla masa başkanlığına teslim edilmesini sağlamak,

c) Telefon ve elektronik postayla ihbar imkânını sağlayacak tedbirleri almak, bu amaçla herkesin danışma ve başvuru masalarına ulaşılabilceği telefon ve elektronik mektup adreslerini yazılı ve görsel basın aracılığıyla halka duyurmak,

- d) Kurulların çalışmalarıyla ilgili olarak halkı bilgilendirmek, bu amaçla yazılı ve görsel basın kuruluşlarıyla işbirliği yapmak ve internet imkânından yararlanmak,
- e) Kurulların görev ve çalışmalarında sivil toplum kuruluşlarıyla işbirliğini geliştirmek,
- f) Sivil toplum kuruluşlarının insan hakları konularında çalışmalar yapmalarını teşvik etmek ve desteklemek ile görevlidir.

2.2.6. Bilgilendirme, Bilinçlendirme ve Eğitim

Yönetmeliğin 11. maddesi İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları'nın insan hakları ile ilgili bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitim konularında görev ve yetkilerini düzenlemiştir. İl ve İlçe Kurulları;

- a) Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye Cumhuriyeti Anayasasında yer alan insan hakları konularında her türlü çalışmayı yaparak, kurul üyeleri, uygulayıcılar ve vatandaşların bilinçlendirilmesini sağlamak amacıyla etkinlikler düzenlemek,
- b) Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi metni ve insan hakları konusunda taraf olduğumuz uluslararası sözleşmeleri kurul üyelerine, kamu kurum ve kuruluşlarına ve vatandaşlara dağıtmak,
- c) İnsan hakları ile ilgili kitap, broşür ve mevzuat metinlerini temin ederek kurul üyelerine, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına ve vatandaşlara dağıtmak,
- d) İnsan hakları konusunda, levha, afiş, broşür ve panolar hazırlanarak veya temin edilerek halkın görebileceği yerlere asmak,
- e) İnsan hakları bilincinin yaygınlaştırılması amacıyla, köy ve mahalle muhtarlıklarıyla diyalogu geliştirmek,
- f) İnsan hakları konusunda panel, konferans, seminer, konser, tiyatro, slayt ve film gösterisi gibi etkinlikler düzenlemek,
- g) Yerel radyo ve televizyon kanallarında uzmanların katılımıyla insan hakları konusunda programlar düzenleyerek aydınlatıcı bilgiler verilmesini sağlamak,
- h) İlk ve orta dereceli okullarda insan hakları öğrenci kolu kurulmasını ve insan haklarına saygı bilincini yerleştirmek için etkinlikler düzenlenmesini teşvik etmek,

i) Fakültelerin ve yüksekokulların insan hakları alanındaki faaliyetlerini desteklemek,

j) Çevre bilincini yaygınlaştırmak amacıyla bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları yapmak,

k) Kütüphanelere insan hakları konulu kitap, dergi ve broşür gibi kaynakları temin ederek halkın kullanımına sunulmasını sağlamak ile görevlidir.

2.2.7. Araştırma ve İzleme

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğin 12. maddesi kurulların araştırma ve izleme konusunda görevlerini düzenlemiştir. Buna göre İl ve İlçe Kurulları;

a) İnsan haklarıyla ilgili konularda üniversiteler, kamu kurumları, sivil toplum kuruluşları ve diğer kurumlarla işbirliği yaparak araştırma yapılması, yaptırılması ve rapor hazırlanmasını sağlamak,

b) Kadın, çocuk, hasta ve özürlü hakları ile ilgili araştırmalar yapılması ve çözümler üretilmesini teşvik etmek,

c) İnsan hakları ihlaline neden olan çevre ve trafik sorunları ile ilgili araştırmalar yapılması ve çözümler üretilmesini teşvik etmek,

d) İlköğretim çağına geldiği halde çeşitli sebeplerle okula gidemeyen çocuklarla ilgili araştırmalar yapılmasını sağlamak,

e) Sokak çocuklarının sorunlarının çözümüne, çocuk işçiliğinin ve çocuk dilencililiğinin önlenmesine yönelik çalışmalar yapılmasını sağlamak,

f) İnsan hakları uygulamalarını yerinde görmek amacıyla ilgili kurum ve kuruluşlara ziyaretler gerçekleştirmek,

g) İnsan hakları uygulamalarının teşvik edilmesi amacıyla örnek kurum ve kuruluşlar ile kamu görevlilerinin tespit edilerek ödüllendirilmesini sağlamak,

h) Karakol ve nezarethane denetleme formlarını inceleyerek varsa aksaklıkların giderilmesi hususunda ilgililere tavsiyelerde bulunmak,

i) Nezarethane koşullarının iyileştirilmesi ve ilgili mevzuata uygun hale getirilmesi hususunda tavsiyelerde bulunmak,

j) Sanık haklarının etkin bir şekilde uygulanmasını sağlamaya yönelik araştırma ve inceleme yapmak ile görevlidir.

2.2.8. İhlal İddialarını İnceleme ve Karara Bağlama

Yönetmeliğin 13. maddesine göre İl ve İlçe Kurulları; insan hakları ihlali iddiaları ile ilgili başvuruları incelemek ve araştırmak, inceleme ve araştırma sonuçlarını değerlendirmek, ulaşılan sonuçları konusuna göre Cumhuriyet savcılıklarına ya da ilgili idari makamlara iletmek ve sonucunu takip etmekle görevlidir.

2.2.9. Kurulların Toplantı Esasları

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğin Dördüncü Bölümü'nde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları'nın çalışma usul ve esasları düzenlenmiştir. 14. maddeye göre Kurullar aşağıdaki usul ve esaslara göre çalışır;

a) Kurullar ayda bir defa toplanır. Ancak gerekli görülen durumlarda, başkanın çağrısı üzerine ayda birden fazla da toplanabilir.

b) Kurul toplantılarına illerde vali veya valinin görevlendireceği bir vali yardımcısı, ilçelerde kaymakam başkanlık eder.

c) Kurul, üye tam sayısının salt çoğunluğu ile toplanır ve toplantıya katılan üyelerin salt çoğunluğu ile karar verir.

d) Kararlara itirazı olan üyelerin karşı oy gerekçeleri, karar altında özet olarak kaydedilir.

e) Kurul Başkanı ve üyeleri; kendileri, alt ve üst soylarından biri ve eşleri ile ilgili olan konuların görüşüldüğü toplantılara katılamazlar.

f) Toplantıya katılmayan üyelerin mazeretleri toplantı tutanağında belirtilir. Kurul toplantılarına katılmakta özen göstermeyen üyelerin kurum ve kuruluşları uyarılır ve üç defa üst üste kurul toplantılarına katılmayanların üyeliği düşmüş sayılır.

g) Gündem, kurul başkanı tarafından üyelerin teklifleri de dikkate alınarak hazırlanır ve toplantıdan önce kurul üyelerine dağıtılır.

h) Toplantılar nedeniyle üyelere herhangi bir ücret ödenmez.

2.2.10. Sekretarya Hizmetleri

Yönetmeliğin 15. maddesine göre Kurulun sekretarya hizmetleri, illerde ve ilçelerde yazı işleri müdürlükleri tarafından yürütülür. Kurulların faaliyetleri esnasında ortaya çıkan zorunlu masrafların valilik ve kaymakamlık tarafından karşılanacağı hüküm altına alınmıştır.

2.2.11. Komisyonların Çalışma Usul ve Esasları

Yönetmeliğin 8. maddesine Kurullar faaliyetlerini yerine getirirken Komisyonlar oluşturabilirler. Yönetmeliğin 16. maddesine göre ise Komisyonlar toplantılarını çalışma şartlarına göre belirleyecekleri aralıklarla gerçekleştirir. Komisyonlar çalışmalarını yaparken diğer kurul üyelerinin bilgi ve görüşüne de başvurabilir. Komisyonlar yapacakları çalışmaları araştırma, inceleme ve değerlendirme raporlarını kurul gündemine getirmek üzere kurul başkanına sunar.

2.2.12. Başvuruların Alınması

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılacak başvurulara ilişkin esaslar yönetmeliğin 17. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Kurullarda oluşturulan Masalarda başvuru alınmasında aşağıdaki usul ve esaslara uyulmalıdır:

a) Başvuruların mümkün olduğunca kolaylaştırılması esas olup, başvurular dilekçeyle, telefonla, elektronik posta veya şehrin değişik yerlerine konulan İnsan Hakları Başvuru Kutuları aracılığıyla veya sözlü olarak yapılabilir.

b) Elektronik posta mesajları ve İnsan Hakları Başvuru Kutuları mümkün olan en kısa sürede açılır.

c) Başvuru sahibinden başvuruyla ilgili bilgi ve belgeler alınır.

d) Dilekçeyle yapılan başvurularda, başvuru sahibine başvurunun tarih ve sayısını gösteren bir alındı belgesi verilir.

e) Masaya gelen tüm başvurular, takibinin yapılması amacıyla dosyalanır, takip defterine kaydedilir; her başvuruya bir kayıt numarası verildikten sonra en kısa sürede kurul başkanına iletilir.

2.2.13. Başvuruların Değerlendirilmesi ve Sonuçlanması

Kurullara yapılan başvuruların değerlendirilmesi ve sonuçlandırılmasına ilişkin usul ve esaslar yönetmeliğin 18. maddesinde düzenlenmiştir. Başvuruların değerlendirilmesi ve sonuçlandırılmasında aşağıdaki usul ve esaslara uyulur;

a) İl ve İlçe Kurullarına yapılan başvurular, İl ve İlçe Masaları aracılığıyla kurul gündemine getirilir.

b) İl ve İlçe Masalarına gelen her başvuru kurulda görüşülür ve başvurularla ilgili ne tür işlemler yapılacağına karar verilir.

c) Başvurular, konularına göre ilgili kanunlarda belirtilen zamanaşımı süreleri göz önünde tutularak değerlendirilir.

d) Kurulda alınan kararlar ve yapılan işlemler yazılı olarak başvuru sahibine en geç otuz gün içerisinde bildirilir ve gerekli hallerde ara bilgi de verilir.

e) Kurul, gerekli gördüğü hallerde re'sen veya başvuru sahibinin isteği üzerine, başvuru sahibini veya temsilcisini dinleyebilir.

f) Başvuru hakkında karar verilmesine imkan vermeyen eksiklikler söz konusu ise, eksikliklerin tamamlanması için ara karar alınır.

g) Bakanlık ve Başkanlık tarafından iletilen konular ilgili kurulda öncelikle görüşülerek sonuçlandırılır ve sonucundan Bakanlığa veya Başkanlığa bilgi verilir.

h) Başvuru sahibine verilecek yanıtta, hakları konusunda kendisine başvurabileceği yasal yollar hakkında bilgi verilir.

i) Kurul kararları, ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından geciktirilmeksizin öncelikle ele alınıp sonuçlandırılır.

2.2.14. Raporlama

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğin 19. maddesi Kurullara raporlama zorunluluğu getirmiştir. Buna göre Kurullar her ay faaliyetleri ile ilgili olarak aylık rapor hazırlamak zorundadır. Hazırlanan bu raporlar dönemi izleyen ayın ilk 10 günü içerisinde valilik kanalıyla Başkanlığa gönderilmelidir. Ayrıca kurullar, 10 Aralık Dünya İnsan Hakları Günü ve Haftası programı çerçevesinde yapılan faaliyetleri içerir bir raporu bir ay içerisinde valilik kanalıyla Başkanlığa gönderirler.

2.2.15. Genel Değerlendirme

Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından açıklanan 2014 Yılı İnsan Hakları İhlal İddialarına İlişkin Sayısal Verilere göre 2014 yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına toplam **2717** başvuru yapılmış ve 2717 hak konusunun ihlal edildiği iddia edilmiştir. İl ve İlçe Kurullarına yapılan bu şikâyetler birer iddia niteliğinde olup, doğruluğu ilgili kurumlar tarafından araştırılmaktadır. Bununla birlikte bu rakamlar şikâyetlerin genel olarak hangi hak konuları hakkında yoğunlaştığı konusunda bir fikir vermektedir. İhlal edilen hak konusuna göre ilk 5 sıra Tablo 6'daki gibidir (Türkiye İnsan Hakları Kurumu [TİHK], 2015: s.8):

Tablo 6

2014 Yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan başvuruların ihlal edilen hak konusuna göre dağılımı (İlk 5 sıra)

Başvuru Hakkının Konusu	Başvuru Sayısı
1) Tüketici Hakkı	855
2) Diğer	536
3) Tutuklu ve Hükümlü Hakkı	340
4) Sağlık ve Hasta Hakkı	332
5) Dilekçe Hakkı	209

2014 yılında İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan toplam 2717 başvurudan ihlal edildiği iddia edilen hakkın konusuna göre ilk sırada 855 başvuru (%31,4) ile tüketici haklarına ilişkin şikâyetler yer almaktadır. Bunun ardından ikinci sırada 536 başvuru (%19,7) ile diğer konulara ilişkin şikâyetler ve 340 başvuru (%12,5) ile tutuklu ve hükümlü haklarına ilişkin başvurular gelmektedir.

2014 yılı içerisinde İl ve İlçe Kurullarına yapılan başvurularda başvuru konusuna göre ilk sırada tüketici haklarına ilişkin şikâyetler yer almaktadır. Tüketici haklarına ilişkin başvuru sayısının yüksek olmasının nedeni, kredi ve kredi kartı sözleşmelerinde, bankalar tarafından dosya masrafı, ipotek kaldırma ücreti, yapılandırma ücreti, kredi kartı aidatı, kapama ücreti, komisyon ücreti ve benzeri çeşitli isimler altında tüketicilerden tahsil edilmiş olunan bazı masrafların iadesi yönünde karar almak için vatandaşların il ve ilçe insan hakları kurullarına başvurmasından kaynaklanmaktadır. Ancak tüketici haklarına ilişkin bu uyuşmazlıklarda yetkili merci her il ve ilçede bulunan Tüketici Hakem Heyetleridir (TİHK, 2015: s.10).

Herhangi bir hakkın kapsamına girmeyip “Diğer” kategorisine giren konular; İnsan hakları alanında yapılan faaliyetler hakkında bilgi ve danışmanlık talepleri, çeşitli mevzuat hakkında bilgi talepleri, özel hukuk alanında yaşanan uyuşmazlıklar ile ilgili şikâyetler, 3071 sayılı Dilekçe Hakkının Kullanılmasına Dair Kanunun 6/b maddesinde yer alan, yargı mercilerinin görevine giren konularla ilgili olan dilekçelerin incelenemeyeceğine dair düzenlemenin kapsamına giren hususlara yönelik başvurular (TİHK, 2015: s.11).

Gerek Türkiye İnsan Hakları Kurumuna gerekse İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan kötü muamele yasağı ile ilgili iddiaların büyük bir çoğunluğu, ceza ve tutukevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin yapmış olduğu başvurularda yer alan iddialardan kaynaklanmaktadır (TİHK, 2015: s.12).

2014 Yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan başvuruların şikâyet edilen kurumlara göre dağılımında ilk 10 Kurum Tablo 7’deki gibi olmuştur (TİHK, 2015: s.15):

Tablo 7

2014 Yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan başvuruların şikâyet edilen kurumlara göre dağılımı (İlk 10 Kurum)

Şikâyet Edilen Kurum		Şikâyet Sayısı
1)	Banka	805
2)	Şikâyet Edilen Kurum Yok	377
3)	Sağlık Kurumu	301
4)	Ceza ve Tutukevi	238
5)	Diğer Kurumlar	234
6)	Adliye	178
7)	Eğitim ve Öğretim Kurumu	163
8)	Belediye	105
9)	Emniyet	80
10)	Özel Sektör	78

2014 yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan 2717 başvurunun illere göre dağılımında ilk 5 ve son 5 il Tablo 8'deki gibidir (TİHK, 2015: s.19). Bu rakamlar şikâyetlerin hangi illerde yoğunlaştığı konusunda genel bir fikir vermektedir.

Tablo 8

2014 yılı içerisinde İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan başvuruların illere göre dağılımı (İlk 5 ve son 5 il)

Başvuru Yapılan İl		Başvuru Sayısı
1)	Nevşehir	847
2)	Mersin	602
3)	Bolu	329
4)	İstanbul	223
5)	Kastamonu	104

30)	Isparta	3
31)	Artvin	1
32)	Bilecik	1
33)	Burdur	1
34)	Eskişehir	1

2014 yılında İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan başvuruların illere göre dağılımını gösteren tabloya göre Türkiye genelinde 2014 yılı içerisinde toplam 34 ilde, İl ve İlçe Kurullarına başvuru yapılmış olup geriye kalan 47 ilde İl ve İlçe Kurullarına herhangi bir başvuru yapılmamıştır. Bu durum, başvuru yapılmayan illerde insan hakları sorunlarının hiç olmadığını değil, o il ve ilçe kurullarının hiç çalışmadığını ve kâğıt üzerinde faaliyet gösterdiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra en çok başvuru Nevşehir (847) ilinde olmasına karşın nüfus olarak kendisinden çok daha fazla olan İstanbul (223) ilinde daha az başvuru bulunmaktadır. Diğer taraftan ülkemizin başkenti olan Ankara ilinde il ve ilçelerde bulunan kurullara 2014 yılı içerisinde sadece 18 adet başvuru yapılması dikkati çekmektedir. Yukarıdaki tabloya göre bazı illerde başvuru sayısı çok daha fazla olmasına karşın bazı illerde yıl boyu 1 başvuru bulunmakta veya hiç başvurunun olmadığı illerde bulunmaktadır. Bu durum aslında başvuru olmayan veya çok az olan illerde insan hakkı ihlallerinin hiç olmadığı bu konuda durumun çok iyi olduğunu göstermemekte aksine o il kamuoyunda İl ve İlçe Kurullarının bilinirliğinin çok düşük olduğunu ve Kurulların kâğıt üzerinden faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır.

Paris İlkeleri (http://ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf) açısından İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları incelendiğinde, bazı yönlerden ilkelere uyumlu olmasına karşın bazı yönlerden bu ilkelere uymamaktadır. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, Türkiye’de tüm il ve ilçelerde kurulması, görev ve yetkileri açısından ulusal insan hakları kurumlarına benzeyen ancak bağımsızlık açısından sorunları olan birimlerdir (Eren, 2007: s.937).

Paris İlkeleri açısından büyük önem taşıyan çoğulculuk kriterine göre Kurullar oluşum ve üye yapısına göre Paris Prensiplerine uyumludur. Kurullar devlet temsilcileri olan Vali-Kaymakamın yanı sıra Belediye Başkanı, İl Genel Meclis üyesi

gibi seçilmiş kişiler, üniversite, baro temsilcileri, okul-aile birliği temsilcisi, meslek odası, sendika ve STK temsilcilerinden oluşur. Bu açıdan bakıldığında Kurullar toplumun çeşitli kesimlerinden oluşması sebebiyle çoğulculuk kriterine uyum sağlamaktadır. Ancak kurullarda görev alacak bazı temsilcilerin seçiminin devlet temsilcisi olan Vali-Kaymakam tarafından yapılması eleştirilecek bir husustur (Eren, 2007: s.942-943).

Paris Prensiplerine göre bir diğer önemli husus bağımsızlık bağlamında idari ve mali yönden bağımsızlığın olmasıdır. Buna göre ulusal insan hakları kurumlarının kendilerinden beklenen görevi etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için idari ve mali yönden bağımsızlığı büyük önem taşımaktadır. Mali bağımsızlık kriterine göre, ulusal kurumun tamamen kendisine tahsis edilmiş ve kendi yönetiminde olan bir müstakil bütçesi olmalıdır. Ancak İl ve İlçe Kurullarının görev ve yetkilerini düzenleyen 2003 tarihli yönetmeliğin 15. maddesine göre, Kurulun sekretarya hizmetlerinin il ve ilçelerde bulunan yazı işleri müdürlükleri tarafından yerine getirileceği, kurulun zorunlu masraflarının ise valilik ve kaymakamlık tarafından karşılanacağı belirtilmiştir. Kurulların bilgilendirme, eğitim, bilinçlendirme, kitap, afiş, broşür hazırlama, panel ve konferans düzenleme, yerel radyo ve televizyon kanallarında insan hakları bilincini arttırma amacıyla programlar düzenleme gibi çok geniş görev ve sorumluluklar verilmesine karşın bu faaliyetlerin yerine getirilmesi için ayrı bir bütçe öngörülmemesi, kurum faaliyetlerini valiliğin veya kaymakamlığın bu konuda ayracağı bütçe ile sınırlamaktadır. Ancak bu konular ile ilgili olarak valilik-kaymakamlıklara ayrılan bütçe ya bulunmamakta ya da çok sınırlı olmaktadır (Eren, 2007: s.950). Kurulların kendisine tahsis edilmiş müstakil bir bütçenin olmaması, kurulların Paris İlkeleri çerçevesinde sözü edilen mali bağımsızlığa sahip olmadığını göstermektedir

Bağımsızlığın bir diğer kriteri ise idari bağımsızlık kapsamında kurulun kendi faaliyetlerini belirlemesi ve kurul üyelerine ilişkin görev güvencesidir. Kurul Başkanı olan Vali ve Kaymakamların genel yönetim sistemi içerisinde merkezi teşkilata bağlı olarak çalıştığı göz önüne alındığında, Kurulların Paris İlkeleri çerçevesinde sözü edilen anlamda idari bağımsızlığa sahip olmadığı değerlendirilmektedir. Buna karşılık kurulların vali veya kaymakam başkanlığında

toplanmasının avantajı da bulunmaktadır. Sekretarya hizmetlerinin valilik ve kaymakamlık üzerinden yapılması yazışmaları daha etkin kıldığı gibi kurul tarafından yapılacak ziyaretlerde kurul üyelerine gerekli kolaylığın gösterilmesini sağlamaktadır. Böylece ulusal kurumlarda aranan “zorlama gücü” il ve ilçe kurulları için yasal bir düzenleme ile yapılmamakla birlikte dolaylı olarak uygulamada kendini göstermiştir (Eren, 2007: s.952).

Yönetmelik hükümleri incelendiğinde Kurullarda görev yapan üyelere yönelik olarak görev güvencesi sayılabilecek nitelikte ayrıcalık ve dokunulmazlık düzenlemesi bulunmamaktadır. Kurul üyeleri açısından herhangi bir bağımsızlık veya dokunulmazlık söz konusu olmadığı için, kurullarda ve kurulan komisyonlarda görev yapan üyeler, faaliyetlerin gereği şekilde yerine getirilmesinde gerekli cesareti gösterememektedir (Eren, 2007: s.960).

Paris İlkelerine göre İnsan hakkı ihlaline uğradığını düşünen birisinin hakkını arayabilmesi açısından ulusal kurumun ulaşılabilir olması büyük önem taşımaktadır. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının ülke çapında tüm il ve ilçelerde bulunması, Paris İlkeleri çerçevesinde ulaşılabilirliğin sağlandığını göstermektedir. Diğer taraftan yönetmeliğin 17. maddesinde belirtildiği üzere kurullara başvurunun mümkün olduğunca kolaylaştırılması esas olup dilekçe, telefon, e-posta, sözlü veya şehrin belirli yerlerine konulan başvuru kutuları yoluyla başvuru yapılabilir. Kurullara başvuru konusunda yapılan bu düzenleme kurullara ulaşılabilirlik açısından önemli katkı sağlamaktadır.

Paris ilkelerine göre ulusal insan hakları kurumları diğer faaliyetlerinin yanı sıra insan hakları ile ilgili olarak eğitim ve bilinçlendirme konularında da faaliyetlerde bulunmalıdır. Yönetmeliğin 11. maddesinde il ve ilçe kurullarının bilgilendirme, bilinçlendirme ve eğitim konularında görevleri detaylı olarak belirlenmiştir. Eğitim ve bilgilendirme konuları göz önüne alındığında kurullara verilen görevlerin Paris İlkeleri doğrultusunda olduğu görülmektedir.

Paris İlkelerine göre ulusal insan hakları kurumları, kendilerine verilen yetki ve görevlere ek olarak yarı yargısal yetkiler ile donatılabilirler. Bu amaçla ulusal kurum,

bireysel durumlara ilişkin dilekçeleri ve şikâyetleri dinleme ve incelemekle yetkilendirilebilir. Paris İlkelerine göre ulusal kuruma yapılacak bireysel başvurular; bireyler, onların temsilcileri, üçüncü kişiler, sivil toplum kuruluşları, sendikalar ve temsil yetkisine sahip diğer örgütler tarafından yapılabilir. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları bu açıdan incelendiğinde, kurullara kimlerin başvuru yapacağı konusunda net bir hüküm bulunmamaktadır. Başvuruların Alınması başlıklı 17. maddede başvuruların alınmasına yönelik esaslar belirlenmiş ancak başvuru yapma yetkisine sahip olan kişi veya gruplar sayılmamıştır. Bunun yanı sıra Kurullara yapılacak başvurular ile ilgili olarak başvuru süresi konusunda bir hüküm öngörülmemiştir.

Aynı şekilde yönetmelikte Kurullara yapılacak başvurular ile ilgili olarak hangi haklara ilişkin başvuru yapılacağı konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu açısından başvuru konusu haklar Anayasa ve Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmeler ile sınırlandırılmışken, İl ve İlçe Kurulları açısından herhangi bir sınırlama yapılmamıştır (Eren, 2007: s.957).

Kurulların kendilerine yapılan başvuru sonucunda bağlayıcı karar alma yetkisi de bulunmamaktadır. Yönetmeliğin 13. maddesine göre İl ve İlçe Kurulları insan hakları ihlali iddiaları ile ilgili olarak kendisine yapılan başvuruları incelemek ve araştırmak, inceleme ve araştırma sonuçlarını değerlendirmek ve ulaşılan sonuçları konusuna göre Cumhuriyet savcılıklarına ya da ilgili idari makamlara iletmek ve sonucunu takip etmekle görevlidir. Bu madde hükmüne göre Kurullar kendisine yapılan başvuru üzerine ulaştığı sonucu duruma göre Cumhuriyet Savcılığı veya ilgili makamlara gönderirler. Yönetmeliğin 18. maddesi (i) fıkrasına göre Kurul kararları, ilgili kamu kurum ve kuruluşları tarafından geciktirilmeksizin öncelikle ele alınıp sonuçlandırılır. Bu madde hükümleri birlikte değerlendirildiğinde Kurulların bağlayıcı karar alma yetkilerinin olmadığı açıktır.

Tüm bu hususlar birlikte değerlendirildiğinde il ve ilçe insan hakları kurulları çoğulculuk, ulaşılabilirlik, insan hakları ile ilgili konularda eğitim ve bilgilendirme gibi hususlarda Paris İlkelerine uyum gösterirken başta idari ve mali yönden bağımsızlık, üyelerin görev güvencesinin olmaması, diğer ulusal insan hakları

kurumları ve uluslararası insan hakları kurumları ile işbirliği yetkilerinin olmaması gibi konularda Paris İlkelerine uygun değildir.

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları ile ilgili olarak vurgulanması gereken en önemli husus ise, 21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun Resmi Gazetede yayımlanması ile beraber il ve ilçe kurullarının yasal dayanaktan yoksun hale gelmesidir. 23.11.2003 tarih ve 25298 sayılı RG'de yayımlanan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmeliğin "Hukuki Dayanak" başlıklı 3. maddesine göre, bu Yönetmelik 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilâtı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun ek 6 ncı maddesine dayanılarak hazırlanmıştır. Ancak 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun "Değiştirilen ve yürürlükten kaldırılan hükümler, kadro iptal ve ihdası başlıklı" 22. maddesinin 4. fıkrası ile 10/10/1984 tarihli ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun ek 6. Maddesi de yürürlükten kaldırılmıştır. Dolayısıyla hali hazırda bugün faaliyetlerini sürdüren il ve ilçe kurulları, 6332 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği günden itibaren yasal dayanaktan yoksun bir şekilde faaliyet göstermektedir (Altıparmak, 2010: s.7).

2000 yılında kurulan il ve ilçe kurullarının dışında ülkemizde insan hakları alanında yeni kurum ve kurullar oluşturulmaya devam edilmiştir. Bu amaçla 5 Ekim 2000 tarihinde KHK ile Başbakanlığa bağlı olarak "İnsan Hakları Başkanlığı" kurulmuştur. Ancak yetki kanununun Anayasa Mahkemesi tarafından iptali üzerine, aynı hükümleri taşıyan 12.04.2001 tarihli ve 4643 sayılı Kanun ile 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilâtı Hakkında Kanunda değişiklik yapılarak, Başbakanlık merkez teşkilâtına, İnsan Hakları Başkanlığı adında yeni bir hizmet birimi ilave edilmiştir (T.C. Başbakanlık, 2004: s.151).

4643 sayılı kanun ile Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın yanı sıra İnsan Hakları Üst Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulu ve İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri oluşturulmuştur.

2.3. İnsan Hakları Başkanlığı

Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, 9 Nisan 1997 tarihinde Başbakanlık Genelgesi ile kurulan İnsan Hakları Koordinasyon Üst Kurulu'nun yasal zemine oturtulmuş halidir. Ekim 2000 tarihinde KHK ile kurulan bu kurum, KHK'nin iptali üzerine çıkarılan yeni KHK ile 12 Nisan 2001 tarihinde kurulmuştur (Kuyaksil, 2002(b): s.48).

İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan hakları ile ilgili konularda görevli kuruluşlarla sürekli ilişki kurmak, bu kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak; insan hakları konusundaki mevzuat hükümlerinin uygulanmasını izlemek, izleme sonuçlarını değerlendirmek; kamu kurum ve kuruluşlarında hizmet öncesi ve hizmet içi insan hakları eğitim programlarının uygulanmasını izlemek; insan hakları ihlâli iddiaları ile ilgili başvuruları incelemek, araştırmak, alınabilecek önlemlere ilişkin çalışmaları koordine etmek amacıyla Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuştur.

2.3.1. Görev ve Yetkileri

12.04.2001 tarihli ve 4643 sayılı Kanununun 2. maddesi ile 3056 sayılı kanununun 17/A maddesinde İnsan Hakları Başkanlığı'nın görevleri sayılmıştır. Buna göre;

a) İnsan hakları ile ilgili konularda görevli kuruluşlarla sürekli temas halinde bulunmak ve bu kuruluşlar arasında koordinasyonu sağlamak.

b) İnsan hakları konusundaki mevzuat hükümlerinin uygulanmasını izlemek, izleme sonuçlarını değerlendirmek, uygulamada ve mevzuatta görülen aksaklıkların giderilmesi ve Türkiye'nin ulusal mevzuatının insan hakları alanında taraf olduğu uluslararası belgelerle uyumlu hale getirilmesi doğrultusunda yapılacak çalışmaları koordine etmek ve bu konularla ilgili önerilerde bulunmak.

c) Kamu kurum ve kuruluşlarının hizmet öncesi staj ve hizmet içi insan hakları eğitim programlarının uygulanmasını izlemek, değerlendirmek ve koordine etmek.

d) İnsan hakları ihlâli iddiaları ile ilgili başvuruları incelemek ve araştırmak, inceleme ve araştırma sonuçlarını değerlendirmek ve alınabilecek önlemlere ilişkin çalışmaları koordine etmek.

e) Başbakanlığın koordinatörlüğünde görevleriyle ilgili konularda teşkil edilen kurullara sekretarya hizmeti yapmak.

f) Makamca verilen benzeri görevleri yapmak.

2.3.2. Genel Değerlendirme

Esas itibariyle Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, adından da anlaşılacağı üzere Başbakanlığa bağlı olarak kurulmuş ve Başbakanlığın ana teşkilat şeması içerisinde yer almıştır. Bu itibarla Paris İlkelerine (http://ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf) göre ulusal kurumların sahip olması gereken en önemli özelliklerden bağımsızlık kriterinin Başkanlık için sağlanmadığı ortadadır. Bunun yanı sıra Başkanlık mali özerkliğe sahip olmayıp bireysel başvuruları kabul etmemektedir. Bu itibarla Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı Paris İlkelerine uygun olmadığı değerlendirilmektedir. 21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu ile Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı kaldırılmıştır.

2.4. İnsan Hakları Üst Kurulu

12.04.2001 tarih ve 4643 sayılı Kanununun 4. maddesi ile 3056 sayılı Kanuna ek 4. madde ile İnsan Hakları Üst Kurulu oluşturulmuştur. Buna göre, İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesine yönelik idarî ve kanunî düzenlemelere ilişkin çalışmalar yapmak ve Başbakanlık ve bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşları için insan hakları konusunda tavsiye kararları vermek üzere; Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanının başkanlığında, Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı ve Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı müsteşarlarının katılımıyla İnsan Hakları Üst Kurulu oluşturulmuştur. Üst Kurul, gerekli gördüğü takdirde ilgili kamu kuruluşları ile özel kuruluşların temsilcilerini toplantılarına katılmaya davet edebilir ve belirleyeceği konularda komisyonlar ve çalışma grupları kurabilir. Üst Kurulun sekretarya hizmetleri İnsan Hakları Başkanlığınca yerine getirilir.

4643 sayılı Kanuna göre İnsan Hakları Üst Kurulu'nun kuruluş, görev ve işleyişleri ile ilgili usul ve esaslar, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren dört ay içerisinde Başbakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenecektir. Bu amaçla 15 Ağustos 2001 tarihli Resmi Gazetede İnsan Hakları Üst Kurulunun Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır.

2.4.1. Görev ve Yetkileri

Yönetmeliğin 5. Maddesinde Üst Kurul'un görev ve yetkileri sayılmıştır. Buna göre Üst Kurul;

a) İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin konularda idari ve kanuni düzenlemelere ilişkin çalışmaları yapmak ve gerekli önerilerde bulunmak

b) Yürürlükteki mevzuatın ve kanun tasarılarının insan hakları temel ilkeleri, uluslararası belgeler ve mekanizmalarla uyumlu hale getirilmeleri için uygun gördüğü tavsiyeleri yapmak

c) Başbakanlık ve bakanlıklar ile diğer kamu kurum ve kuruluşları için insan hakları konusunda tavsiye kararları vermek

d) İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesini, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Evrensel Beyannamesinde ve Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları ile ilgili uluslararası sözleşmelerde öngörüldüğü şekilde, çağdaş ve evrensel ölçülere uygun olarak gerçekleştirmek amacıyla yapılacak çalışmaları koordine etmek

e) İnsan hakları alanında kaydedilen gelişmeler hakkında kamuoyunun aydınlatılması amacıyla yapılacak çalışmaları koordine etmek

f) Kamu kurum ve kuruluşlarınca gerçekleştirilen insan haklarıyla ilgili hizmet içi eğitim programlarının uygulanmasını izlemek, kitle iletişim araçlarına ve sivil toplum kuruluşlarına yönelik insan hakları eğitimi çalışmalarına katkıda bulunmak

g) İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesinde görev alacak öğretim üyesi ve temsilci gönderecek gönüllü kuruluşları seçmek, Komite çalışmalarını izlemek, değerlendirmek ve yönlendirmek

h) İnsan Hakları Danışma Kurulunda görev alacak kurum ve kuruluş temsilcileri dışındaki üyeleri seçmek, çalışmalarını izlemek ve değerlendirmek

i) İnsan hakları ihlali iddiaları ile ilgili olarak Başkanlık ve İnceleme Heyetleri tarafından yapılan incelemeleri değerlendirmek ve alınabilecek önlemlere ilişkin tavsiyelerde bulunmak

j) Belirleyeceği konularda komisyonlar ve çalışma grupları oluşturmak ile görevlidir.

Yönetmeliğin 6. Maddesine göre Üst Kurul Devlet Bakanının çağrısı ile her ay düzenli olarak ve gerektiğinde daha kısa aralıklarla toplanır. Üst Kurula Devlet Bakanı başkanlık eder. Ancak Devlet Bakanının bulunmadığı hal ve zamanlarda Başbakanlık Müsteşarı başkanlık eder. Üst Kurulun sekretarya hizmetleri Başkanlık tarafından yerine getirilir.

21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu ile İnsan Hakları Üst Kurulu'nun görevine son verilmiştir.

2.5. İnsan Hakları Danışma Kurulu

12.04.2001 tarih ve 4643 sayılı Kanununun 4. maddesi ile 3056 sayılı Kanuna ek 5. madde ile İnsan Hakları Danışma Kurulu oluşturulmuştur. İnsan haklarına ilişkin olarak ilgili Devlet kuruluşları ile sivil toplum kuruluşları arasında iletişim sağlamak ve insan haklarını kapsayan ulusal ve uluslararası konularda danışma organı olarak görev yapmak üzere, Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanına bağlı olarak İnsan Hakları Danışma Kurulu oluşturulmuştur. Danışma Kurulu, insan hakları ile ilgili bakanlık, kamu kurum ve kuruluşları ile meslek kuruluşları temsilcileri, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları temsilcileri ve bu alanda yayınları ve çalışmaları bulunan kişilerden oluşur. Danışma Kuruluna, kendi üyeleri arasından seçeceği bir başkan başkanlık eder. Danışma Kurulunun sekretarya hizmetleri İnsan Hakları Başkanlığınca yerine getirilir. Danışma Kurulunun giderleri Başbakanlık bütçesinden karşılanır.

4643 sayılı Kanuna göre İnsan Hakları Danışma Kurulu'nun kuruluş, görev ve işleyişleri ile ilgili usul ve esaslar, bu Kanunun yürürlüğe girmesinden itibaren dört ay içerisinde Başbakanlıkça çıkarılacak yönetmelikle düzenlenecektir. Bu amaçla 15

Ağustos 2001 tarihli Resmi Gazetede İnsan Hakları Danışma Kurulunun Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik yayımlanmıştır.

2.5.1. Görev ve Yetkileri

Yönetmeliğin 5. maddesine göre Danışma Kurulu'nun görevleri şunlardır:

- a) İnsan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin konularda görüş bildirir, tavsiyelerde bulunur, öneriler ve raporlar sunar
- b) Yürürlükteki mevzuatın ve yasa tasarılarının insan hakları temel ilkeleri, uluslararası belgeler ve mekanizmalarla uyumlu hale getirilmesi için uygun gördüğü konularda görüş bildirmek, idari önlemlerin alınmasını tavsiye etmek
- c) İnsan haklarına ilişkin olarak ilgili Devlet kuruluşları ile üniversiteler ve sivil toplum kuruluşları arasında iletişim sağlamak
- d) İnsan haklarını kapsayan ulusal ve uluslararası konularda danışma organı olarak görev yapmak
- e) Üst Kurul tarafından görüşülmesi istenilen hususları ele almak, gerekli çalışmaları yapmak ve görüş sunmak
- f) İnsan hakları ihlallerinin ulusal düzeydeki genel durumu ve somut konular hakkında ilgili Devlet Bakanına ve Üst Kurula raporlar sunmak
- g) Irkçılık ve yabancı düşmanlığı dahil insan haklarına ilişkin uluslararası konularda ilgili Devlet Bakanına ve Üst Kurula görüş bildirmek.

Yönetmeliğin 6. maddesi Danışma Kurulu'nun çalışma esaslarını belirlemiştir. Buna göre Kurul; Şubat, Haziran, Ekim aylarının ilk haftasında olmak üzere yılda üç sefer düzenli olarak toplanır. Ancak gerekli görülen hallerde Devlet Bakanının veya Kurul Başkanının çağrısı ile olağanüstü toplanabilir.

Kurul üyelerinin görev süresi üç yıldır. Bu süre sonunda yeniden görevlendirilebilirler. Kurul, ilk toplantısında kendi üyeleri arasından bir başkan, iki başkan yardımcısı ve bir raportör seçer. Bunların görev süresi üç yıldır. Görevi sona erenler yeniden seçilebilir. Kurula, Başkanın yokluğunda yapılan seçimlerde daha çok oy alan Başkan Yardımcısı başkanlık eder. Toplantı üye tam sayısının yarıdan bir fazlası ile yapılır. Kararlar toplantıya katılanların yarısının bir fazlası ile alınır.

Eşitlik halinde Başkanın oyu iki oy sayılır. Kurul üyeleri mazeretsiz olarak arka arkaya üç toplantıya katılmadıkları takdirde Kuruldan çekilmiş sayılır. Çekilen ve çekilmiş sayılan üyelerin yerine aynı usulle yeniden görevlendirme yapılır.

Kurulun sekretarya hizmetleri İnsan Hakları Başkanlığı tarafından yerine getirilir ve giderler Başbakanlık bütçesinden karşılanır. Toplantı sonuçları bir rapor halinde Devlet Bakanlığına ve Üst Kurula iletilir. Kurul çalışmalarının gerektirdiği hallerde komisyonlar ve alt komiteler kurabilir.

İnsan Hakları Başkanlığı ve İnsan Hakları Üst Kurulu gibi İnsan Hakları Danışma Kurulu da 21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu ile kapatılmıştır.

2.6. İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri

12.04.2001 tarih ve 4643 sayılı Kanununun 4. maddesi ile 3056 sayılı Kanuna ek 6.maddesi ile insan hakları ihlali iddialarını yerinde incelemek ve araştırmak üzere İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri oluşturulmuştur. Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanına bağlı olarak oluşturulan Heyetler; Başbakanlık, Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Dışişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı temsilcileri ile insan hakları alanında çalışmalar yapan kişi ve meslek kuruluşları arasından inceleme ve araştırma yeri ve konusuna göre Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanınca beş kişiden az olmamak üzere belirlenir.

Heyetlere Başbakanlık temsilcisi başkanlık eder ve sekretarya hizmetleri İnsan Hakları Başkanlığınca yerine getirilir. Heyetlerde görev alacak bakanlık temsilcileri kurumlarınca, kişi ve meslek kuruluşları ise Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanınca belirlenir. Heyetler, Başbakanın görevlendireceği bir Devlet bakanının onayı ile inceleme ve araştırma yaparlar ve inceleme ve araştırma sonuçlarını bir rapor halinde görevlendiren makama sunarlar. Heyetlerin giderleri Başbakanlık bütçesinden karşılanır.

15 Ağustos 2001 tarihli Resmi Gazetede yayımlanan yönetmelik ile İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetlerinin Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar belirlenmiştir. Yönetmeliğin 5. maddesine göre Heyet insan hakları ihlali iddialarını yerinde incelemek ve araştırmakla görevlidir. Yönetmeliğin 6. maddesine göre İhlal iddiaları ile ilgili başvuru, kanıtlarıyla birlikte İnsan Hakları Başkanlığına yapılır. Bunun yanı sıra başvuruya bağlı olmaksızın, Başbakan tarafından re'sen inceleme heyeti oluşturulması istenebilir. Başkanlık tarafından ön inceleme yapıp, ilgili kurumdan iddia hakkında bilgi aldıktan sonra iddianın kabul edilebilir nitelikte bulunması halinde, söz konusu iddia İnsan Hakları Üst Kurulunun gündemine alınarak görüşülür. Heyet Devlet Bakanının onayı ile çalışmalarına başlar.

İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri uygulamaya hiç geçirilememiş ve tamamen kağıt üstünde kalan bir yapı olup (Eren, 2007: s.933) 21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu ile uygulamadan kaldırılmıştır.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ULUSAL İNSAN HAKLARI KURUMU OLARAK TÜRKİYE İNSAN HAKLARI KURUMU

1. TÜRKİYE İNSAN HAKLARI KURUMU

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak Ulusal insan hakları kurumlarının yaygınlaşmaya başladığı 1990'lı yıllarda, Türkiye'de de insan hakları kurumları oluşturma yönünde çabalar başlamıştır. Bu amaçla ülkemizde birçok yeni kurum ve kurullar oluşturulmuştur. Bu kurumlardan bazıları yasama organı bünyesinde, bazıları ise yürütmeye bağlı olarak oluşturulmuştur. Yürütme organı içinde yer alan kurumlardan bazıları doğrudan Başbakanlığa bağlı iken, bazıları bakanlıklara bağlıdır. Ancak hükümete bağlı tüm bu kurumlar bakımından ortak özellik hiçbirinin Paris Prensiplerinde belirtilen “bağımsızlık” niteliğini taşıyor olmasıdır (<http://www.tihk.gov.tr/tr/kurumsal>).

Ülkemizde 1990 ve sonrasında oluşturulan yaygın bir insan hakları kurumsallaşmasının mevcudiyetine rağmen Paris Prensiplerine uygun bir yapılanmanın eksikliği, çeşitli kurum ve kuruluşlar tarafından ulusal düzeyde ve AB ilerleme raporları başta olmak üzere uluslararası düzeyde eleştiri konusu yapılmıştır (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Tasarısı ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu, Sıra Sayısı:279).

BM ilkelerine uygun olarak bağımsızlığı olan ve yeterli mali kaynakları bulunan bir ulusal insan hakları kurumunun kurulması Avrupa Birliği Konseyi tarafından 18 Şubat 2008'de yayımlanan Katılım Ortaklığı Belgesi'nde kısa vadede yapılması istenen öncelikler arasından sayılmıştır (Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi, 2008: s.6).

Katılım Ortaklığı Belgesi'nin açıklanmasının ardından Türkiye tarafından açıklanan 2008 yılı Ulusal Programı Siyasi Kriterler kısmında, T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı'nın, Paris İlkeleri çerçevesinde yeniden yapılandırılması

çalışmalarının sonuçlandırılacağı belirtilmiştir (Ulusal Program-Siyasi Kriterler, 2008: s.6).

BM Paris İlkeleri ile uyumlu ulusal insan hakları kurumlarının oluşturulmamış olması ile ilgili bir diğer eleştiride AB tarafından açıklanan Türkiye 2011 Yılı İlerleme Raporu'nda yapılmıştır. Raporda özellikle bağımsızlığı ve işlevsel özerkliği açısından BM Paris İlkeleri ile uyumlu İnsan Hakları Kurumlarının henüz oluşturulmamış olduğu belirtilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2011: s.21).

Ülkemizde ulusal insan hakları kurumunun oluşturulmasına yönelik ilk adım 2004 yılında atılmış ve İnsan Hakları Başkanı tarafından İnsan Hakları Ulusal Üst Kurumu Kanun Tasarı Taslağı hazırlanmıştır. Ancak insan hakları alanında çalışan hükümet dışı örgütlerin taslağın katılımcı şekilde hazırlanmadığı gerekçesiyle tepki göstermeleri üzerine taslak hakkında fazla tartışma imkanı bulunmadan gündemden düşmüştür (Altıparmak, 2010: s.1).

İlerleyen süreçte Paris İlkelerine uygun bir ulusal insan hakları kurumu kurma amaçlı çalışmalar devam etmiştir. Bu amaçla Mayıs 2009'da yeni bir Türkiye İnsan Hakları Kurumu (TİHK) Kanunu Tasarısı hazırlanmış ve Meclis'e sevk edilmiştir. Ancak kamuoyu bu kanun tasarısına 28 Ocak 2010 tarihinde tasarının TBMM Başkanlığına sunulmasından sonra erişebilmiştir. Tasarı, Anayasa Komisyonuna gönderilmiş ve Komisyon, Tasarı'nın hazırlanma sürecinde STK'larının, meslek kuruluşlarının ve üniversitelerin görüşlerinin alınmadığı yolundaki eleştiriler üzerine, bir Alt Komisyon kurarak Tasarı'yı görüşmüştür. Tasarı, 13 Ocak 2011 tarihinde tekrar TBMM Genel Kuruluna gönderilmiş ancak 12 Haziran 2011 tarihinde yeni meclis seçimleri sebebiyle meclisin çalışmalarına son verilmiş ve bu dönemde yasalaşma imkanı bulunamadığından tasarı kadük olmuştur. Son olarak Hükümet, Anayasa Komisyonunda yapılmış değişiklikleri de yok sayarak aynı Tasarı'yı 5 Mart 2012 tarihinde, Meclis'e yeniden göndermiştir. TİHK Kanunu Tasarısı, 5 Mart 2012'de İnsan Haklarını İnceleme Komisyonuna sevk edilmiştir. İnsan Hakları İnceleme Komisyonu tarafından bir Alt Komisyon oluşturularak altı toplantıda STK'ları, uzmanlar ve barolar dinlemiştir. Ancak söz konusu davetliler, görüşlerinin Komisyon tarafından dikkate alınmadığını belirtmişlerdir. İHİK, daha önceki yasama

döneminde Anayasa Komisyonu tarafından görüşülen ve kadük kalan metinden hareketle çalışmalarını sürdürmüş ve 7 Haziran 2012’de bazı değişikliklerle Tasarı’yı kabul etmiştir (Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı [SETA], 2012: s.1).

Meclis de yapılan görüşmeler sonucu 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu 21.06.2012 tarihinde kabul edilmiş ve 30.06.2012 tarih ve 28339 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu, İnsan Hakları Kurulu üyelerinin seçimi sürecinin tamamlanmasını ardından ilk Kurul toplantısını 23 Ocak 2013 tarihinde yaparak çalışmalarına başlamıştır.

6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu’nun 1. maddesine göre bu Kanunun amacı, insan haklarının korunması ve geliştirilmesi konusunda çalışmalar yapmak üzere Türkiye İnsan Hakları Kurumunun kurulması ile teşkilat, görev ve yetkilerine ilişkin esasları düzenlemektir.

1.1. Kuruluş ve Statüsü

Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu’nun 3. maddesi Kurum’un kuruluş ve statüsü ile ilgili hükümleri düzenlemiştir. Buna göre bu Kanun ve ilgili diğer mevzuatla verilen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere kurulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip ve özel bütçelidir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu bağlılık bakımından Başbakanlıkla ilişkilidir. Kurumun merkezi Ankara olup, Kurum yurt içinde ve sayısı ikiye geçmemek üzere yurt dışında büro açabilir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu, bu Kanunla ve diğer mevzuatla verilen görev ve yetkilerini kendi sorumluluğu altında, bağımsız olarak yerine getirir ve kullanır. Görev alanına giren konularla ilgili olarak hiçbir organ, makam, merci veya kişi, Kurula emir ve talimat veremez, tavsiye ve telkinde bulunamaz. Diğer taraftan Kurum’un faaliyetleri hakkında kamuoyunu bilgilendirmesi hüküm altında alınmıştır (6332 sayılı Kanun md. 3).

1.2. Görev ve Yetkileri

6332 sayılı Kanun'un 4. maddesi Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun görev ve yetkilerini düzenlemiştir. Buna göre Kurum,

- a) İnsan haklarının korunmasına, geliştirilmesine ve ihlallerin önlenmesine yönelik çalışmalar yapmak
- b) İşkence ve kötü muamele ile mücadele etmek
- c) Şikâyet ve başvuruları incelemek ve bunların sonuçlarını takip etmek
- d) Sorunların çözüme kavuşturulması doğrultusunda girişimlerde bulunmak
- e) Bu amaçla eğitim faaliyetlerini yürütmek
- f) İnsan hakları alanındaki gelişmeleri izlemek ve değerlendirmek amacıyla araştırma ve incelemeler yapmakla görevli ve yetkilidir.

Diğer taraftan Kurum, bu Kanun ve diğer mevzuatla kendisine verilen inceleme, araştırma, ziyaret ve başvuruları inceleme görevi esnasında bir suçun işlendiğini öğrenmesi hâlinde, genel hükümlere göre işlem yapılabilmesi için gerekli gördüğünde ihbar veya şikâyette bulunabilir (6332 sayılı Kanun md. 4).

1.3. İnsan Hakları Kurulu

6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun karar organı olarak görev yapmak üzere İnsan Hakları Kurulu'nun kurulmasını öngörmüştür. Kanunun 5. maddesine göre İnsan Hakları Kurulu, Kurumun karar organıdır. Kurul, biri Başkan, biri İkinci Başkan olmak üzere 11 üyeden oluşur. Kurula Başkan ve üye olabilmek için;

- a) Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmak
- b) Kamu haklarından mahrum bulunmamak
- c) 26/9/2004 tarihli ve 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 53 üncü maddesinde belirtilen süreler geçmiş olsa bile; kasten işlenen bir suçtan dolayı bir yıl veya daha fazla süreyle hapis cezasına ya da affa uğramış olsa bile devletin güvenliğine karşı suçlar, Anayasal düzene ve bu düzenin işleyişine karşı suçlar, zimmet, irtikâp,

rüşvet, hırsızlık, dolandırıcılık, sahtecilik, güveni kötüye kullanma, hileli iflas, ihaleye fesat karıştırma, edimin ifasına fesat karıştırma, suçtan kaynaklanan malvarlığı değerlerini aklama veya kaçakçılık suçlarından mahkûm olmamak

d) Askerlik ile ilişiği bulunmamak

e) 14/7/1965 tarihli ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanununun 53 üncü maddesi hükümleri saklı kalmak kaydı ile görevini devamlı yapmasına engel olabilecek akıl hastalığı bulunmamak

f) Üyelik başvurusu yaptığı tarih itibarıyla herhangi bir siyasi partinin yönetim ve denetim organlarında görevli veya yetkili bulunmamak

g) En az lisans düzeyinde yükseköğrenim yapmış olmak gerekir.

Yukarıda yazılan şartları taşıyan kişilerden Kurul üyesi olmak isteyenler bu taleplerini yazılı olarak Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na iletirler. İnsan hakları alanında çalışmalar yapan sivil toplum kuruluşları, sendikalar, sosyal ve mesleki kuruluşlar, akademisyenler, avukatlar, görsel veya yazılı basın mensupları ve alan uzmanları da Kurul üyesi olabilecek nitelikteki kimseleri yazılı olarak teklif edebilirler (6332 sayılı Kanun md. 5).

Kurum, üye olma niteliklerine sahip olanları ilgisine göre Cumhurbaşkanlığına, Bakanlar Kurulu tarafından seçilecekler için Bakanlar Kuruluna sunulmak üzere Başbakanlığa, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına ve baro başkanlarınca seçilecek bir üye için Türkiye Barolar Birliğine bildirir (6332 sayılı Kanun md. 5).

İnsan Hakları Kurul'una seçilecek 11 üyeden,

a) 2 üye insan hakları alanında temayüz etmiş kişiler arasından Cumhurbaşkanı tarafından seçilir.

b) 7 üye insan hakları alanında temayüz etmiş kişiler arasından Bakanlar Kurulu tarafından seçilir.

c) 1 üye üniversitelerin hukuk ve siyasal bilgiler fakültelerinde insan hakları alanında temayüz etmiş öğretim üyeleri arasından Yükseköğretim Kurulu tarafından seçilir.

d) 1 üye en az 10 yıl avukatlık yapmış ve insan hakları alanında temayüz etmiş avukatlar arasından baro başkanları tarafından seçilir. Kurum tarafından

adayların bildirildiği tarihten itibaren on gün içinde Türkiye Barolar Birliği Başkanlığı tarafından belirlenen yer ve zamanda baro başkanları tarafından seçim yapılır. Her bir baro başkanının bir oy kullanabileceği bu seçimde, en fazla oy alan aday üye seçilmiş sayılır (6332 sayılı Kanun md. 5).

İnsan Hakları Kurulu Başkanı ve İkinci Başkanı ise Kurul üyeleri tarafından kendi aralarında seçilir. Başkan ve üyelerin görev süresi 4 yıl olup süresi bitenler en fazla bir dönem daha yeniden seçilebilir. Başkan ve üyelerin görev sürelerinin sona ereceği tarihten en geç 2 ay önce durum, Kurum tarafından uygun iletişim araçlarıyla kamuoyuna duyurulur. Duyuruyu takip eden 1 ay içinde ikinci fıkrada belirtilen şartları taşıyanların başvuruları, Kurum tarafından Cumhurbaşkanlığına, Bakanlar Kuruluna sunulmak üzere Başbakanlığa, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına ve baro başkanlarınca seçilecek bir üye için Türkiye Barolar Birliğine iletilir. Cumhurbaşkanı, Bakanlar Kurulu, Yükseköğretim Kurulu ve baro başkanları tarafından üye olarak seçilenler, yerlerine seçildikleri kişilerin üyeliklerinin sona ermesini takiben göreve başlar (6332 sayılı Kanun md. 5).

Başkan ve üyelerin görev süreleri dolmadan görevlerinin herhangi bir sebeple sona ermesi durumunda, sona erme tarihinden itibaren en fazla 1 hafta içinde durum, Kurum tarafından kamuoyuna duyurulur ve duyuruyu takip eden 15 gün içinde ikinci fıkrada belirtilen şartları taşıyanların başvuruları, Kurum tarafından Cumhurbaşkanlığına, Bakanlar Kuruluna sunulmak üzere Başbakanlığa, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığına ve baro başkanlarınca seçilecek bir üye için Türkiye Barolar Birliğine iletilir. Bu şekilde seçilenler, yerlerine seçildikleri kişilerin kalan süresini tamamlar ve bunlardan iki yıl veya daha az süreyle görev yapanların bu görevleri seçilme dönemi olarak değerlendirilmez (6332 sayılı Kanun md. 5).

Kamu görevlisi iken Kurul Başkanlığına ve İkinci Başkanlığa seçilenlerin önceki kurumları ve görevleriyle ilişkileri sona erer. Bunlar, memuriyete giriş şartlarını kaybetmemeleri kaydıyla, hâkimler ve savcılar dâhil, görev sürelerinin sona ermesi veya görevden ayrılma isteğinde bulunmaları ve otuz gün içinde önceki kurumlarına başvurmaları durumunda, atamaya yetkili makam tarafından başvuru tarihinden itibaren en geç bir ay içinde mükteseplerine uygun kadrolara atanır.

Görevin sona erdiği tarihten atama yapılncaya kadar, almakta oldukları aylık ücret ile sosyal hak ve yardımların Kurum tarafından ödenmesine devam olunur. Bunların Kurumda geçirdiği süreler özlük ve diğer hakları açısından önceki kurum veya kuruluşlarında geçirilmiş sayılır (6332 sayılı Kanun md. 5).

Kurul üyesi seçimlerinde, insan hakları alanında çalışmalar yapan; sivil toplum kuruluşları, sendikalar, sosyal ve mesleki kuruluşlar, akademisyenler, avukatlar, görsel veya yazılı basın mensupları ve uzmanların çoğulcu bir şekilde temsiline özen gösterilir (6332 sayılı Kanun md. 5).

1.4. Üyelik Teminatı

Kanun'un 6. maddesinde İnsan Hakları Kurulu üyelerine yönelik üyelik teminatları düzenlenmiştir. Buna göre, Kurul Başkanı, İkinci Başkan ve üyelerin süreleri dolmadan herhangi bir nedenle görevlerine son verilemez. Ancak, seçilmeleri için gerekli şartları taşımadıkları ya da kaybettikleri Kurulca tespit edilen Başkan ve üyelerin görevlerine Bakanlar Kurulu tarafından son verilir. Kurul tutanak ve kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy gerekçesini süresi içinde yazılı olarak bildirmeyen Başkan ve üyelerin üyeliklerine de aynı usul çerçevesinde son verilir.

Ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçüstü hâlleri dışında, münhasıran insan haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin görevleriyle ilgili olarak suç işlediği ileri sürülen Başkan, İkinci Başkan ve üyeler yakalanamaz, üstleri ve konutları aranamaz, sorguya çekilemez. Ancak, durum Başbakanlığa derhâl bildirilir. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden kolluk kuvvetleri amir ve memurları hakkında yetkili Cumhuriyet başsavcılığı tarafından genel hükümlere göre doğrudan doğruya soruşturma ve kovuşturma yapılır (6332 sayılı Kanun md. 6).

Kurul tarafından kabul edilebilir mazereti olmaksızın bir takvim yılı içinde toplam üç Kurul toplantısına katılmayan; ağır hastalık veya sakatlık nedeniyle iş göremeyecekleri sağlık kurulu raporuyla tespit edilen; görevleri ile ilgili olarak işledikleri suçlardan dolayı haklarında verilen mahkûmiyet kararı kesinleşen; geçici

iş göremezlik hâli üç aydan fazla süren veya üç aydan fazla hürriyeti bağlayıcı cezaya mahkûm edilip de cezasının infazına fiilen başlanan üyelerin üyelikleri düşer (6332 sayılı Kanun md. 6).

1.5. İnsan Hakları Kurulu'nun Görev ve Yetkileri

6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun 7. maddesinde Kurul'un görev ve yetkileri düzenlenmiştir. Buna göre Kurul, bu Kanun ve diğer mevzuatta belirtilen görevler yanında aşağıdaki görevleri yapar ve yetkileri kullanır:

a) Kanunla verilen görevler kapsamında Kurumun faaliyet alanını ve görev önceliklerini belirlemek.

b) Kurumla ve Kurumun görev alanıyla ilgili düzenlemeler yapılmasına yönelik kararlar almak.

c) Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası insan hakları sözleşmelerinin uygulanmasını izlemek. Bu sözleşmeler tarafından kurulan inceleme, izleme ve denetleme mekanizmalarına Devletin sunmakla yükümlü olduğu raporların hazırlanması sürecinde, ilgili sivil toplum kuruluşlarından da yararlanmak suretiyle görüş bildirmek; bu raporların sunulacağı uluslararası toplantılara, temsilci göndererek katılmak.

d) Kurumun diğer ülkelerin ulusal ya da uluslararası düzeyde faaliyet gösteren benzeri işleve sahip kurumlarıyla ikili ve çok taraflı ilişkiler kurmasına karar vermek. Birleşmiş Milletler ve bölgesel insan hakları kuruluşlarıyla iş birliği yapmak ve ortak faaliyetlerde bulunulmasına karar vermek.

e) Gerek gördüğünde Kurumun kendi alanında çalışan uluslararası kuruluşlara üye olmasına veya bu kuruluşlarda Türkiye'nin temsil edilmesine karar vermek.

f) İnsan hakları alanındaki sorunlar, gelişmeler ile kamu kurum ve kuruluşlarının bu alandaki performanslarını değerlendiren yıllık raporlar hazırlamak, bunları yayımlamak ve ilgili kişi ve kuruluşlara dağıtmak. Düzenli yıllık raporlar dışında, gerek görüldüğünde insan hakları alanına ilişkin özel raporlar yayımlamak.

g) Gerektiğinde üç üyeden müteşekkil heyetler ile özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere ziyaretler gerçekleştirmek.

h) Kamu kurum ve kuruluşları ve sivil toplum kuruluşlarıyla birlikte, insan haklarının geliştirilmesini teşvik eden ve hak ihlallerinin giderilmesini hedefleyen kampanya ve programlar yürütmek.

i) Kurum tarafından insan hakları alanında yapılan inceleme ve araştırmaları, hazırlanan raporları ve benzeri çalışmaları karara bağlamak.

j) Kurumun stratejik planı ve performans programları ile amaç ve hedeflerine uygun olarak hazırlanan bütçe teklifini görüşmek ve karara bağlamak.

k) Kurumun performans ve mali durumunu gösteren raporları onaylamak.

l) Taşınmaz alımı, satımı ve kiralanması konularındaki önerileri görüşüp karara bağlamak.

1.6. İnsan Hakları Kurulu'nun Çalışma Esasları

Kurulun çalışma esasları ise 6332 sayılı Kanun'un 8. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Kurul'un ayda en az bir defa toplanması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra Kurul gerekli gördüğü durumlarda toplanabilecektir. Kurul toplantıları Başkan tarafından yönetilir. Başkanın dışında en az beş üyenin birlikte talep etmesi hâlinde Kurul, Başkan tarafından beş gün içinde toplanmak üzere derhâl olağanüstü toplantıya çağrılır.

Toplantı gündemi Başkan, yokluğunda ise İkinci Başkan tarafından hazırlanarak toplantıdan en az üç gün önce Kurul üyelerine bildirilir. Gündeme yeni madde eklenebilmesi için toplantıda üyelere birinin öneride bulunması ve önerilen maddenin Kurul tarafından kabul edilmesi gerekir (6332 sayılı Kanun md. 8).

Kurul, en az 7 üyenin hazır bulunması ile toplanır ve en az 6 üyenin aynı yöndeki oyuyla karar alır. Kararlarda çekimser oy kullanılmaz. Kurul kararları tutanakla tespit edilir ve karar tutanağı toplantı esnasında veya en geç toplantıyı izleyen beş iş günü içinde toplantıya katılan tüm üyeler tarafından imzalanır. Kurul kararları, alındığı toplantı tarihinden itibaren en

geç onbeş iş günü içinde gerekçeleri ve varsa karşı oy gerekçeleri ile birlikte tekemmül ettirilir. Gerektiğinde, Kurul tarafından bu süre uzatılabilir (6332 sayılı Kanun md. 8).

Kurul üyelerinin hangi toplantılara katılamayacağı Kanunda öngörülmüştür. Buna göre Başkan ve üyeler kendileri, eşleri, evlatlıkları ve üçüncü derece dâhil üçüncü dereceye kadar kan ve ikinci derece dâhil ikinci dereceye kadar kayın hısımlarıyla ilgili veya kişisel menfaat ilişkisi içinde oldukları konularda müzakere ve oylamaya katılamaz. Bu durum karar metninde ayrıca belirtilir (6332 sayılı Kanun md. 8).

Aksi kararlaştırılmadıkça Kurulun toplantılarındaki müzakereler gizlidir. İhtiyaç duyulması hâlinde görüşlerinden yararlanılmak üzere ilgili kişiler Kurul toplantısına davet edilebilir. Ancak, Kurul kararları toplantıya dışarıdan katılanların yanında alınmaz (6332 sayılı Kanun md. 8).

Kurul kararları, tekemmül etmesinden itibaren en geç beş iş günü içinde ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara gönderilir. Kurul, gerekli gördüğü durumlarda kararlarını, kişisel verilerin gizliliği ilkesine bağlı olarak uygun vasıtalarla kamuoyuna duyurabilir (6332 sayılı Kanun md. 8).

Başkanın izin, hastalık, görevde bulunmadığı diğer hâller ile hangi nedenle olursa olsun görevinin sona ermesi durumunda İkinci Başkan, Başkana vekâlet eder. Kurul üyeleri ile Kurum personelinin uyacakları mesleki ve etik ilkeler ile Kurulun çalışma usul ve esaslarına ilişkin diğer hususların yönetmelikle düzenlenmesi öngörülmüştür (6332 sayılı Kanun md. 8).

1.7. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Teşkilat Yapısı

Kanununun 9. maddesine göre Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun teşkilat yapısının Kurul ve Başkanlıktan oluştuğu belirtilmiştir. Başkanlık; Başkan Yardımcısı, hizmet birimleri ve çalışma gruplarından oluşur. Başkanlık, Kurul kararlarını uygulamakla ve diğer konularda Başkana ve Kurula yardımcı olmakla

görevlidir. Kurum görevlerinin gerektirdiği asli ve sürekli hizmetler Başkan, İkinci Başkan, Başkan Yardımcısı ile insan hakları uzmanları ve uzman yardımcıları tarafından yürütülür.

6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun 10. maddesine göre Başkan, Kurumun en üst amiri olup, Kurum hizmetlerini mevzuata, Kurumun amaç ve politikalarına, stratejik planına, performans programına ve hizmet kalite standartlarına uygun olarak düzenler, yürütür ve hizmet birimleri arasında koordinasyonu sağlar. Başkan, Kurumun genel yönetim ve temsilinden sorumludur. Bu sorumluluk, Kurum çalışmalarının düzenlenmesi, yürütülmesi, denetlenmesi, değerlendirilmesi ve gerektiğinde kamuoyuna duyurulması görev ve yetkilerini kapsar. Başkanın görev ve yetkileri şunlardır:

a) Kurul toplantılarının gündemini, gün ve saatini belirlemek ve toplantıları yönetmek.

b) Kurul kararlarının tebliğini ve Kurulca gerekli görülenlerin kamuoyuna duyurulmasını sağlamak ve uygulanmalarını izlemek.

c) Kurum personelini atamak.

d) Hizmet birimlerinden gelen önerilere son şeklini vererek Kurula sunmak.

e) Kurumun stratejik planını, performans programını hazırlamak, amaç ve hedeflerini, hizmet kalite standartlarını belirlemek, insan kaynakları ve çalışma politikalarını oluşturmak.

f) Belirlenen stratejilere, yıllık amaç ve hedeflere uygun olarak Kurumun yıllık bütçesi ile mali tablolarını hazırlamak.

g) Kamu kurum ve kuruluşları için, insan haklarına aykırı uygulamaların giderilmesine yönelik rehberler hazırlamak ve bunların uygulamaya geçirilip geçirilmediğini izlemek.

h) Kurul ile Kurumun ve hizmet birimlerinin uyumlu, verimli, disiplinli ve düzenli bir biçimde çalışması amacıyla koordinasyonu sağlamak, bunlar arasında çıkabilecek görev ve yetki sorunlarını çözmek.

i) Yıllık faaliyet raporlarını hazırlamak, yıllık amaç ve hedeflere, performans ölçütlerine göre faaliyetlerin değerlendirmesini yapmak ve bunları Kurula sunmak.

j) Kurumun diğerkuruluşlarla ilişkilerini yürütmek ve Kurumu temsil etmek.

k) Kurum Başkanı adına imzaya yetkili personelin görev ve yetki alanını belirlemek.

l) Kurumun yönetim ve işleyişine ilişkin diğergörevleri yerine getirmek.

Başkan tarafından Kuruma ilişkin görevlerinde yardımcı olmak üzere bir Başkan Yardımcısı atayabilmesi öngörülmüştür. Başkan Yardımcısı olarak atanacaklarda (6332 sayılı Kanun md. 10);

a) Hukuk, siyasal bilgiler, iktisat, işletme ve uluslararası ilişkiler alanında en az dört yıllık lisans eğitimi veren ve bunların dışında yönetmelikle belirlenen fakültelerden veya bunlara denkliği Yükseköğretim Kurulu tarafından kabul edilen yurt dışındaki yükseköğretim kurumlarından mezun olma,

b) Devlet memuriyetinde en az on yıllık mesleki tecrübeye sahip olma,

c) 657 sayılı Kanununun 48 inci maddesinin birinci fıkrasının (A) bendinin (1), (4), (5), (6) ve (7) numaralı alt bentlerinde belirtilen nitelikleri taşıma şartları aranır.

Başkan Yardımcısının görev süresi 4 yıl olup görevleri sona erenler yeniden görevlendirilebilir. Başkanın görev süresinin herhangi bir nedenle sona ermesi hâlinde Başkan Yardımcısının da görevi sona erer. Başkan Yardımcılığına atananlar, hâkimler ve savcılar dâhil, görevlerinin sona ermesi durumunda, eski kurum veya kuruluşlarına başvurmaları hâlinde atamaya yetkili makamlar tarafından en geç bir ay içerisinde mükteseplerine uygun bir kadroya atanır; başvurdukları tarihten atandıkları tarihe kadar Kurumdaki mali, sosyal ve özlük haklarından yararlanmaya ve aylıklarını almaya devam eder. Bunların Kurumda geçirdiği süreler özlük ve diğerk hakları açısından önceki kurum veya kuruluşlarında geçirilmiş sayılır (6332 sayılı Kanun md. 10).

Başkan; sınırlarını yazılı olarak açıkça belirlemek şartıyla, Kurula ilişkin olmayan görev ve yetkilerinden bir bölümünü Başkan Yardımcısına devredebilir. Yetki devri, uygun araçlarla ilgililere duyurulur (6332 sayılı Kanun md. 10).

1.8. Hizmet Birimleri

6332 sayılı Kanununun 11. maddesi Türkiye İnsan Hakları Kurumu bünyesinde çeşitli hizmet birimlerinin kurulmasını öngörmüştür. Buna göre kurulması öngörülen hizmet birimleri ve görevleri şunlardır:

a) İhlal İddialarını İnceleme Birimi;

Türkiye İnsan Hakları Kurumu bünyesinde kurulacak birimlerden ilki İhlal İddialarını İnceleme Birimidir. Bu birim, her türlü insan hakları ihlali iddialarını başvuru üzerine veya resen incelemek, araştırmak, değerlendirmek; bunların sonuçlarını ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara bildirmek ve takip etmek, sorumlu bulunanlar hakkında yasal işlemlerin başlatılması için girişimde bulunmakla görevlidir (6332 sayılı Kanun md. 11).

b) İşkence ve Kötü Muameleyle Mücadele Birimi;

Kurum bünyesinde kurulacak olan birimlerden bir diğeri de İşkence ve Kötü Muameleyle Mücadele Birimidir. Bu birimin görevleri şunlardır (6332 sayılı Kanun md. 11):

- İşkencenin ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da aşağılayıcı muamele ya da cezaların önlenmesi amacıyla çalışmalar yapmak.

- Özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmek, bu ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletme, Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak;

- Ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşların bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmek. Kamu kurum ve kuruluşları ile görevliler, bu tür ziyaretler sebebiyle gerekli yardım ve kolaylığı göstermek zorundadır.

c) Hukuk Birimi;

Türkiye İnsan Hakları Kurumu bünyesinde kurulacak Hukuk Birimi'nin görevleri şunlardır (6332 sayılı Kanun md. 11):

- İnsan hakları ile ilgili mevzuat taslakları, mevzuat, uygulamalar ve diğer hukuki konular hakkında ilgili kişi, kurum ve kuruluşlara veya kamuoyuna talep üzerine veya resen görüş bildirmek ve tavsiyelerde bulunmak.

- 26/9/2011 tarihli ve 659 sayılı Genel Bütçe Kapsamındaki Kamu İdareleri ve Özel Bütçeli İdarelerde Hukuk Hizmetlerinin Yürütülmesine İlişkin Kanun Hükmünde Kararname hükümlerine göre hukuk birimlerine verilen görevleri yapmak.

- Yerli ve yabancı kurum ve kuruluşlarla görev alanıyla ilgili konularda iş birliği yapmak ve insan hakları ihlali tespiti yapan yargı kararlarının idare tarafından gereği gibi uygulanmasını takip etmek.

d) Eğitim Birimi;

Kurum bünyesinde kurulacak Eğitim Birimi'nin aşağıdaki görevlerden sorumlu olacaktır (6332 sayılı Kanun md. 11):

- İnsan hakları bilincinin yaygınlaştırılması için çalışmak; bu amaçla ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak, görüş bildirmek ve tavsiyelerde bulunmak.

- Milli Eğitim Bakanlığı müfredatında bulunan insan hakları ile ilgili bölümlerin hazırlanmasına; Yükseköğretim Kurulunun koordinesinde üniversitelerin insan hakları bölümlerinin kurulmasına ve müfredatının belirlenmesine katkıda bulunmak.

- Kamu kurum ve kuruluşlarının meslek öncesi ve meslek içi insan hakları eğitimlerine yönelik olarak çalışmalarda bulunmak.

- İstekleri hâlinde kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlara yönelik insan hakları konulu eğitim programları düzenlemek.

e) Dış İlişkiler ve Proje Birimi;

Kurum bünyesinde kurulacak olan Dış İlişkiler ve Proje Birimi, Kurumun dış ilişkilerine yönelik faaliyetlerini düzenlemek, yürütmek ve insan haklarıyla ilgili proje hazırlamak ve yürütmekle görevlidir (6332 sayılı Kanun md. 11).

f) Medya ve Halkla İlişkiler Birimi;

Medya ve Halkla İlişkiler Birimi, medya ile olan ilişkileri düzenlemek ve medyayı takip etmek, halkla ilişkiler politikasını düzenlemek ve yürütmek ve bu Kanunla ve diğer mevzuatla Kuruma verilen görevlerin ifasına yönelik çalışmaların sonuçlarını ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Başkanın gerekli görmesi durumunda kamuoyuna açıklamakla görevlidir (6332 sayılı Kanun md. 11).

g) Bilgi ve Dokümantasyon Birimi;

Bilgi ve Dokümantasyon Birimi, insan hakları konularında veri tabanı ve dokümantasyon merkezi oluşturmak ve bilgi teknolojileri alanında çalışmalarda bulunmakla görevlidir (6332 sayılı Kanun md. 11).

h) Strateji Geliştirme Birimi;

Kurum bünyesinde kurulacak olan Strateji Geliştirme Birimi, 10/12/2003 tarihli ve 5018 sayılı Kamu Malî Yönetimi ve Kontrol Kanunu, 22/12/2005 tarihli ve 5436 sayılı Kanunun 15 inci maddesi ve diğer mevzuatla strateji geliştirme ve mali hizmetler birimlerine verilen görevleri yapmakla yükümlüdür (6332 sayılı Kanun md. 11).

i) İnsan Kaynakları ve Destek Birimi;

İnsan Kaynakları ve Destek Birimi, Kurumun personel politikasını belirlemek, personelin eğitimi konularında çalışmalar yapmak ve özlük işlemlerini yürütmek,

Kurumun idari, mali ve sosyal hizmetlerini yürütmek ve Sivil savunma ve seferberlik hizmetlerini yürütmek ile görevlidir (6332 sayılı Kanun md. 11).

Hukuk Biriminin eşgüdümünü yürütecek insan hakları uzmanının avukatlık stajını tamamlamış olması gerekir. Kurumun teşkilat yapısı içerisinde sayılan çalışma grupları, Başkanın onayı ile Kurum personelinden oluşturulur. Gruplar, Başkan tarafından görevlendirilecek personelin eşgüdümünde faaliyet gösterirler. Bunun yanı sıra Kurum, görev alanına giren konularla ilgili olarak çalışmalarda bulunmak üzere kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları ve konu ile ilgili uzmanların katılımı ile geçici ve sürekli kurullar oluşturabilir (6332 sayılı Kanun md. 11).

6332 sayılı Kanununun 3. maddesinde belirtilen Kuruma bağlı olarak yurtiçinde ve sayısı ikiye geçmemek üzere yurtdışında oluşturulacak büroların kurulmasına veya kaldırılmasına, Kurumun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu yetkilidir. Büroların görev ve yetkilerine ve diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar ise Kurul tarafından belirlenecektir (6332 sayılı Kanun md. 11).

1.9. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na Başvuru Yöntemleri

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na başvuru konusu Kanununun 12. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, insan hakları ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi Kuruma başvurabilir. Bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir surette engel olunamaz. Başvurulara ilişkin usul ve esasların Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

Kanun tarafından çıkarılması öngörülen Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na başvurulara ilişkin usul ve esasları belirleyecek yönetmelik 17 Mayıs 2014 tarih ve 29003 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. "İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin" 1. maddesine göre bu Yönetmelik, gerçek ve tüzel kişiler tarafından, insan hakları ihlali iddiasıyla Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılacak

başvuruların incelenmesine ve sonuçlandırılmasına ilişkin usul ve esasları kapsayacaktır.

İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 4. maddesinde başvuruların konusu belirlenmiş ve başvurular Anayasa, Türkiye'nin taraf olduğu insan hakları sözleşmeleri ve kanunlar ile tanınan temel hak ve özgürlükler ile sınırlanmıştır. Buna göre herkes bu sayılan kapsama giren haklarından herhangi birinin kamu gücü, özel hukuk tüzel kişileri ya da gerçek kişilerce ihlal edildiği iddiasıyla Kuruma bizzat veya avukatı ya da kanuni temsilcisi aracılığıyla başvuruda bulunabilir. Buna göre Kurum'a kamu kurumları, özel hukuk tüzel kişileri ve gerçek kişiler tarafından yapıldığı iddia edilen ihlaller ile ilgili olarak başvuruda bulunulabilecektir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na başvuru, ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir. Ancak bu başvuru hakkı muhtemel mağdurlar tarafından da kullanılabilir. Bunun yanı sıra Yönetmelik hükümlerine göre tüzel kişilerde kendilerini veya üyelerini ilgilendiren konularda başvuruda bulunabileceklerdir. Mağdur lehine gerçek ya da tüzel kişilerce yapılan başvurularda mağdur ya da varsa bir yakını ile iletişime geçilerek rızası aranır. Rıza bildirilmemesi hâlinde, karar verilmesine yer olmadığına karar verilir. Ancak, konusu suç teşkil eden hâllerde ya da mağdurun menfaatine olan durumlarda rıza aranmayabilir. Kuruma yapılacak başvurulardan harç ve benzeri herhangi bir ücret alınamayacaktır (Yönetmelik md. 4).

İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 5. maddesine göre Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları da başvuru yapabilecektir. Bu tür kurumlar, kendilerine yapılan başvuru üzerine veya re'sen incelemeye aldıkları ihlal iddialarıyla ilgili olarak başvuru yapabilirler. Bu madde hükümlerine göre başvuru yapılması hâlinde temsile ilişkin belge aranmaz. STK veya kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşları tarafından yapılacak başvurularda, lehine başvuru yapılan mağdur ya da

varsa bir yakını ile iletişime geçilerek rızası aranır. Rıza bildirilmemesi hâlinde, karar verilmesine yer olmadığına karar verilir. Ancak konusu suç teşkil eden hâllerde ya da mağdurun menfaatine olan durumlarda rıza aranmayabilir. Başvuru hakkında verilen karar, başvuru yapılan kişiye bildirilir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na ihbar yoluyla da başvuru yapılabilir. Yönetmeliğin 6. maddesine göre, Kurumun görev ve yetki alanına giren konularda inceleme ve araştırma yapılmak üzere ihbarda bulunulabilir. İhbarlar, niteliğine uygun düştüğü ölçüde, başvuruların incelenmesine ve sonuçlandırılmasına dair usul ve esaslara göre incelenir ve sonuçlandırılır.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na başvuru veya ihbarın dışında, Kurum kendisi gerekli gördüğü hallerde re'sen inceleme yapabilir. İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 7. maddesine göre, ihlale dair emarelerin varlığı hâlinde, Kurul tarafından re'sen inceleme yapılmasına karar verilir. Gecikmesinde sakınca bulunan durumların varlığı halinde, Başkan tarafından da re'sen inceleme kararı alınabilir. Re'sen inceleme kararı alınmadan önce, ihlal mağdurunun ya da bir yakınının rızası aranır. Ancak, konusu suç teşkil eden hâllerde ya da mağdurun menfaatine olan durumlarda rıza aranmayabilir. Kurum tarafından re'sen inceleme yapılması halinde, niteliğine uygun düştüğü ölçüde başvuruların incelenmesine ve sonuçlandırılmasına dair usul ve esaslara çerçevesinde işlem sonuçlandırılır.

Kuruma başvuru yolu ve usulü ile ilgili hükümler Yönetmeliğin 8. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Kuruma; dilekçe ile doğrudan başvuru yapılabileceği gibi mektup ya da faks yoluyla, Kurumun resmî internet sitesinde bir örneği yer alan elektronik formun doldurulması suretiyle veya E-Devlet Kapısından da başvuru yapılabilir. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan hâllerin varlığı durumunda bizzat ya da telefon yoluyla sözlü olarak da başvuru yapılabilir. Telefon, faks ya da elektronik formun doldurulması yoluyla Kuruma başvuru yapılması halinde, ıslak imzalı dilekçe veya formun ve ilgili belgelerin başvurunun kayıt altına alınmasından itibaren onbeş gün içinde Kuruma ulaştırılması zorunludur. Aksi durumda, re'sen işlem tesisini gerektirmeyen başvurular hakkında incelenemezlik kararı verilir.

Engelli vatandaşlarımızın Kuruma başvuru yapabilmeleri amacıyla gerekli kolaylaştırıcı tedbirler ise Kurum tarafından alınacaktır.

Başvuru dilekçesinde ihlal iddiasının dayanağını oluşturan olaylar açık ve anlaşılır bir şekilde ifade edilir. Başvuru dilekçesinde ihlalin meydana geldiği yer ve zaman ile biliniyorsa ihlali yapan kişi ya da kurumlar belirtilir. Başvuru dilekçelerinin ıslak imza ile imzalanması esastır. Ancak başvurunun mobil imza, elektronik imza veya Türkiye Cumhuriyeti kimlik kartı ile yapılmış olması durumunda ıslak imza şartı aranmaz. Başvuru dilekçesinde aşağıdaki hususların yer alması zorunludur (Yönetmelik md. 9):

a) Başvurucunun adı, soyadı, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı ise Türkiye Cumhuriyeti kimlik numarası, doğum tarihi, adresi, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

b) Başvurucu tüzel kişi ise unvanı, adresi ve temsil yetkisini haiz kişinin kimlik bilgileri, varsa telefon numaraları ve elektronik posta adresi.

c) Avukat veya kanuni temsilci vasıtasıyla yapılan başvurularda bu kişilerin adı, soyadı, adresi, varsa telefon numarası ve elektronik posta adresi.

Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olmayanlar uyruğu oldukları ülkeyi, herhangi bir ülke vatandaşı olmayanlar ise bu durumlarını belirtirler. Başvuru dilekçesine varsa ihlal iddiasını destekleyecek nitelikte video kaydı, fotoğraf, karar, haber ve yazışma örnekleri ve benzeri belgeler eklenir veya başvuru tarihinden itibaren en geç onbeş gün içinde Kuruma gönderilir. Avukat veya kanuni temsilci vasıtasıyla yapılan başvurularda temsil veya yetki belgesi dilekçeye eklenir veya başvuru tarihinden itibaren en geç onbeş gün içinde gönderilir (Yönetmelik md. 9).

Türkiye İnsan Hakları Kurumu bünyesinde ihlal iddialarına yönelik olarak Başvuru ve Ön İnceleme Masası oluşturulur. Başvuru ve Ön İnceleme Masası, Başkan tarafından uygun görülecek süre ve sıralamayla görevlendirilen yeteri kadar inceleme yetkilisi ile memurdan oluşur. İnsan hakları ihlali iddiasıyla Kuruma başvuru yapacak gerçek ve tüzel kişilere danışmanlık, 8 inci maddenin ikinci fıkrasında belirtilen sözlü başvuruların tutanağa bağlanarak kabul edilmesi,

başvuruların kaydı ve 11 inci maddede belirtilen işlemlerin yapılarak Koordinatöre sunulması işlemleri bu masa tarafından yerine getirilir (Yönetmelik md. 10).

Gerçek veya tüzel kişiler tarafından Kuruma yapılan başvurular için öncelikle Başvuru ve Ön İnceleme Masası tarafından bir ön inceleme yapılır. Ön incelemesi tamamlanan başvurular ise esas yönünden incelenmek üzere ilgili Birime gönderilir. Ancak;

- a) İnsan hakkı ihlali iddiasının açıkça dayanaksız olduğu anlaşılan başvurular,
- b) Münhasıran başka kurum ve kuruluşların görev alanında olup Kurumun görev alanına girmeyen başvurular,
- c) Kişiler arasındaki özel hukuk ilişkilerinden kaynaklanan uyuşmazlıklara ilişkin olup insan hakkı ihlali niteliği taşımayan başvurular ve
- d) 8 inci maddenin üçüncü fıkrasında belirtilen eksiklikleri süresinde tamamlanmayan, 9 uncu maddede belirtilen şartları taşımayan ve verilen sürede eksikleri tamamlanmayan başvurular ile konusu ve başvuru yönlerinden mükerrer olan başvurular hakkında incelenemezlik kararı taslağı yazılarak Koordinatöre gönderilir. Bu başvurulara ilişkin incelenemezlik kararı Kurulca alınır. İncelenemezlik kararının verilmesi halinde başvuru dilekçesi ilgili idareye gönderilebilir (Yönetmelik md. 11).

Ön incelemesi tamamlanan başvurular, inceleme yetkilileri (insan hakları uzmanı, insan hakları uzman yardımcısı ve uzmanlıklarından yararlanmak üzere diğer kurumlardan görevlendirilen personel) tarafından incelenerek sonuçlandırılır. Kurul tarafından alınacak bir karar üzerine üyeler tarafından da inceleme yapılabilir (Yönetmelik md. 12).

İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 13. maddesine göre Kurula yapılan başvurular; Anayasa, usulüne göre yürürlüğe konulmuş temel hak ve hürriyetlere ilişkin milletlerarası andlaşmalar, bu andlaşmalarla kurulan denetim organlarının kararları, ilgili mevzuat, temel hak ve hürriyetlere ilişkin uluslar arası gelişmeler ile Kurulun yerleşik kararları esas alınarak incelenir ve değerlendirilir. İnceleme ve araştırmalar

tarafsızlık, adalet ve eşitlik anlayışı içinde gerçekleştirilir. Başvurular; her türlü insan hakkı ihlalinin, dokunulmaz olan insan onurunu hedef aldığı ve incelemenin gecikmesi hâlinde telafisi imkânsız zararların ortaya çıkacağı düşüncesiyle geciktirilmeksizin sonuçlandırılır.

Yönetmeliğin aynı 13. maddesinde üyeler ile inceleme yetkililerinin hangi hallerde inceleme yapamayacağı veya toplantıya katılamayacağı belirtilmiştir. Buna göre üyeler ile inceleme yetkilileri, kendileri, eşleri, evlatlıkları ve üçüncü dereceye kadar (bu derece dâhil) kan ve kayın hısımlarıyla ilgili başvurular hakkında veya tarafsızlıkları hakkında şüphe uyandırabilecek hâllerde inceleme yapamaz ve toplantılara katılamazlar.

Başvurulara ilişkin inceleme ve sonuçlandırma usulü ise İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre öncelikle Ön incelemesi tamamlanarak ilgili Birime gönderilen başvuruların, inceleme yetkilisine havalesi Koordinatör tarafından yapılır. İncelemeler başvuru sırasına göre yapılır. Ancak gecikmesinde sakınca bulunan ya da özel önemi haiz başvurular öncelikle incelenir. Diğer taraftan, inceleme ve araştırma sürecinde Başkan tarafından gerekli görülen başvurular Kurul gündemine alınabilir.

İncelenmekte olan başvuru, belirtilen iddiaların cevaplandırılması ve iddiaya ilişkin bilgi ve belgelerin sunulabilmesi amacıyla şikâyet edilen kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilere gönderilir. Kurum tarafından gönderilen yazıda, başvuru konusu kısaca özetlenir ve başvuru konusu hakka ilişkin Kurumun yerleşik kararları ile ulusal ve uluslararası ilke ve standartlara vurgu yapılabilir (Yönetmelik md. 15).

Şikâyet olunan şahıs ya da kurum ve kuruluşlarca ihlal iddiasının yerinde görülüp ihlalin bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırılması ve başvurusunun da başvurusunu geri alması durumunda karar verilmesine yer olmadığına karar verilir. Ancak, aynı konuya ilişkin yaygın bir ihlal veya başvurunun söz konusu olması

halinde veya takibinde kamu menfaati bulunuyor ise inceleme ve araştırma başvurudan bağımsız olarak sürdürülebilir (Yönetmelik md. 15).

Kurum tarafından gönderilen başvurulara ilişkin şikâyet olunan şahıs ya da kurum ve kuruluşlardan alınan cevapta;

a) Başvuru konusu işlem, eylem ya da olgunun sabit olmadığı veya ihmalin bulunmadığının ortaya konulması ve inceleme yetkilisi tarafından yapılan araştırma neticesinde de aynı sonuca varılması hâlinde ihlal iddiasının reddine dair karar taslağı hazırlanır.

b) Başvuru konusu işlem, eylem, ihmal ya da olgunun sabit olduğu ancak bu durumun insan hakkı ihlaline yol açmadığı savunulmakta ise konu inceleme yetkilisince değerlendirilerek ihlalin varlığına ya da ihlal iddiasının reddine dair karar taslağı hazırlanır (Yönetmelik md. 15).

İnceleme yetkilisince hazırlanan bu karar taslağı, Kurul kararına bağlanmak üzere sırasıyla Koordinatöre ve Başkana iletilir.

Diğer taraftan, başvurunun incelenmesi sırasında yaşam hakkı veya kişi hürriyeti ve güvenliğinin tehdit altında olduğu, işkence ve kötü muamele ihtimalinin bulunduğu ve gecikmesi hâlinde telafisi imkânsız zararların ortaya çıkacağı anlaşılmakta ise, ilgisine göre mülki idare amirliğine, cumhuriyet savcılığına, kolluk güçlerine veya ilgili kuruma derhal bilgi verilerek önlem alınması talep edilir (Yönetmelik md. 15).

İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 16. maddesine göre Kurum, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişilerden başvuru konusu ihlal iddiası ile ilgili her türlü bilgi ve belgeyi istemeye ve bunların örneklerini almaya yetkilidir. Bu durumda kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun taleplerini gecikmeksizin en geç onbeş gün içinde yerine getirmek zorundadırlar. Bu fıkra hükmüne aykırı hareket edenler hakkında Kurum tarafından yasal yollara başvurulabilir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu, başvurulara ilişkin olarak gerekli görülen hallerde yazılı veya sözlü bilgi alabilir veya yerinde inceleme yapabilir. İhtiyaç duyulması hâlinde; Başkan, Kurul tarafından yetkilendirilmesi hâlinde üyeler veya Başkan tarafından yetkilendirilmesi hâlinde Koordinatör ya da inceleme yetkilisi yerinde inceleme ve araştırma yapabilir, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi alabilir. Bu amaçla, ilgililer Kuruma davet edilebilir ya da onların buldukları yere gidilebilir. Başvurunun taraflarından birinin isteği üzerine ya da re'sen, inceleme yetkilisinin başkanlığında ya da Kurul huzurunda toplantı düzenlenebilir. Toplantıya, varsa tanıklar ile ihtiyaç duyulması hâlinde görüşlerinden yararlanılmak üzere ilgili kişiler de davet edilebilir. Bu durumlarda kamu kurum ve kuruluşları ile gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar (Yönetmelik md. 17).

Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından yapılan inceleme ve araştırma sonucunda temel hak ve özgürlüklere ilişkin bir müdahalenin varlığının tespit edilmesi hâlinde Kurum tarafından ihlal kararı verilmeden önce taraflara uzlaşma yolu önerilebilir (Yönetmelik md. 18).

Kurum, gerçek veya tüzel kişiler tarafından kendisine yapılan başvuru üzerine işin esasına girerek yaptığı gerekli inceleme araştırma sonucunda başvuruya ilişkin 3 farklı karar verebilir:

- a) İhlalin varlığına,
- b) İhlal iddiasının reddine,
- c) Karar verilmesine yer olmadığına (Yönetmelik md. 19)

Kurul tarafından verilecek kararlarda aşağıdaki hususlar yer alır:

- a) Başvuru numarası ile karar tarihi,
- b) Başvurucunun ve varsa vekili veya kanuni temsilcisinin adı, soyadı ve adresi,
- c) Şikâyet edilen gerçek veya tüzel kişiler,

- d) Başvuru konusu ve talep,
- e) Yapılan inceleme ve araştırmanın sonuçları ile Karara esas bilgi ve belgeler,
- f) Verilen karar ve gerekçesi,
- g) İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlal edilen hak ve hürriyetler ve ihlalin önlenmesi ve bütün sonuçlarıyla ortadan kaldırılması amacıyla yapılması gereken işlem ile gerekiyorsa alınması gereken tedbirlere ilişkin tavsiyeler,
- h) Karar toplantısına katılan üyelerin isim ve imzaları ile varsa karşı oyları ve gerekçeleri (Yönetmelik md. 20).

Kurul tarafından verilen kararlar, tekemmül etmesini takiben en geç 5 iş günü içinde başvurunun taraflarına, ilgili kişi ve kurumlara gönderilir. Başvuruların niteliğine göre gerekli görülmesi hâlinde Cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda da bulunulabilir. Karar üzerine ilgili kişi, kurum ya da kuruluşlarca yapılması gereken işlemler ile alınması gereken önlemlerin takibi ihlal iddiasını inceleme Birimi tarafından yapılır. Söz konusu bu takibin, inceleme ve sonuçlandırmayı yapan inceleme yetkilisi tarafından yapılması esastır. Kurul kararı ve karar üzerine ilgili kişi, kurum ya da kuruluşlarca yapılan işlem ve alınan önlemler, kişisel veriler korunmak suretiyle kamuoyu ile paylaşılabilir, özel olarak raporlanabilir ya da yıllık raporda dile getirilebilir (Yönetmelik md. 21).

Taraflar, Kurul tarafından verilen kararların yeniden incelenebilmesi amacıyla başvuru yapabilir. Başvurunun tarafları, tebliğ tarihinden itibaren 30 gün içinde kararın maddi hata ya da çelişkiler barındırdığı iddiasıyla yeniden inceleme talebinde bulunabilir. Yeniden inceleme talebine ilişkin dilekçede maddi hata ya da çelişkiler gerekçeli olarak açıklanır. Aksi hâlde, yeniden inceleme talebi reddedilir. Bu durumlarda inceleme talebi Kurul tarafından öncelikli olarak görüşülerek kesin olarak sonuçlandırılır (Yönetmelik md. 22).

Kuruma yapılan başvuru üzerine inceleme ve araştırma devam ederken herhangi bir aşamada ihlalin ortadan kalkması, başvurunun geri alınması ve benzeri hâllerde inceleme ve araştırma sonlandırılarak karar verilmesine yer olmadığına karar verilir. Ancak, aynı konuya ilişkin yaygın bir ihlal veya başvuru söz konusu ise

ya da takibinde kamu menfaati görülmekte ise inceleme ve araştırma başvurudan bağımsız olarak sürdürülebilir (Yönetmelik md. 23).

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na insan hakkı ihlali iddiası ile ilgili olarak yapılan başvurular altı ay içinde karara bağlanır. Bu sürenin aşılması hâlinde, gecikmenin gerekçesinin talep üzerine başvurucuya bildirilmesi zorunludur (Yönetmelik md. 24).

Gerçeği yansıtmayan bilgi ve belgeye dayanılarak Kuruma başvuru yapıldığının anlaşılması, başvuru hakkının kötüye kullanılması ve benzeri hâllerde karar verilmesine yer olmadığına karar verilir (Yönetmelik md. 25). Diğer taraftan, başvurucunun veya mağdurun talebi üzerine ya da Kurumca gerekli görülmesi hâlinde, kişisel verilerin gizliliği ilkesi çerçevesinde, kişilerin kimliği ya da başvuru gizli tutulabilir. Kişilerin kimliğinin ya da başvurunun gizli tutulması inceleme ve araştırmayı imkânsız kılmakta ise, bu durum başvurucu ve/veya mağdura bildirilir, kişinin gizlilik talebinden vazgeçmesi hâlinde inceleme sürdürülür, aksi hâlde karar verilmesine yer olmadığına karar verilir (Yönetmelik md. 26).

İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 27 ve 28. maddelerine göre Türkiye İnsan Hakları Kurumu, yıl içerisinde kendisine yapılan başvurulara ilişkin istatistik ve yıllık rapor yayımlamakla yükümlüdür. Buna göre Başvuru istatistikleri, resmi istatistik programı kapsamında yıllık olarak hazırlanır ve faaliyet yılını takip eden yılın şubat ayı içerisinde yayınlanır. Gerek görülmesi hâlinde, farklı zaman aralıkları esas alınarak da istatistik yayınlanabilir. Kurum tarafından hazırlanacak Yıllık raporda, ihlal edildiği tespit edilen hak ve hürriyetler, ihlal sebepleri ve alınması zaruri olan önlemler, kamu kurum ve kuruluşlarının insan hakları alanındaki performanslarının değerlendirilmesi, mevzuat değişikliği teklifleri, 27. maddede belirtilen istatistikler ile gerekli görülen diğer hususlar yer alır. Yıllık rapor, Kurumun ilgili birimleri tarafından hazırlanır ve Kurulun onayına sunulur ve faaliyet yılını takip eden yılın şubat ayı sonuna kadar tamamlanır ve kamuoyuna duyurularak ilgili makamlara da gönderilir. Bunun dışında Kurum, yıllık raporlar haricinde belli konulara özgü raporlar da hazırlayabilir.

İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğin 29. maddesi Kurum tarafından başvurular üzerine verilen kararlarının niteliğini düzenlemiştir. Buna göre Kurum kararları “tavsiye” niteliğinde olup başka bir organ veya makamın onayına tabi değildir. Kuruma yapılan başvurular, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına yapılacak müracaatlara engel teşkil etmez. Ayrıca, Kuruma yapılan başvurular dava açma ve zaman aşımı süresini durdurmayacaktır.

1.9.1. TİHK ve Diğer Hak Arama Yollarının Başvuru ve Sonuçlar Açısından Karşılaştırılması

1.9.1.1. Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu

Kişilerin sahip olduğu temel hak ve özgürlüklerin daha iyi ve etkili korunabilmesi amacıyla geliştirilmiş iç hukuk yollarından birisi de, anayasa mahkemesine bireysel başvuru yoludur (Uzun, 2012: s.3). Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlükleri yasama, yürütme ve yargı organları olan kamu gücü tarafından ihlal edilenlerin başvuru yapabileceği ikincil ve yardımcı bir dava türüdür (Kalabalık, 2013: s.362). Temel hak ve özgürlükleri kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle ihlal edilen bireylerin, kanunda öngörülen ve zorunlu olan diğer başvuru yollarını tükettikten sonra başvurabildikleri istisnai ve ikincil nitelikte bir hak arama yoludur (Ekinci ve Sağlam, 2015: s.1). Temel hak ve özgürlüklerin ihlali, anayasa yargısı, idari yargı ya da adli yargı mercileri tarafından ortadan kaldırılabilir. Tüm bu mekanizmalar tarafından kaldırılamayan ihlaller için olağanüstü başvuru yolu olan bireysel başvuru yolu ortaya çıkmıştır (Kalabalık, 2013: s.363).

Başta Almanya olmak üzere birçok Batı ülkesinde uzun yıllar boyunca başarılı bir şekilde uygulanan bireysel başvuru yolu Türk hukuk sistemimize 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan Anayasa değişikliği referandumu yoluyla girmiştir. Bireysel başvuru yolu ile ilgili uygulama esasları ise 30 Mart 2011 tarihinde kabul edilen 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 45-51. maddeleri arasında düzenlenmiştir (Uzun, 2012: s.3).

6216 sayılı Kanununun 45. maddesine göre herkes Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve buna ek Türkiye'nin taraf olduğu protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvurabilir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabilmek için öncelikle kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tümünün tüketilmesi gerekmektedir. 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 45. maddesine göre ihlale neden olduğu ileri sürölen işlem, eylem ya da ihmal için kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmiş olması gerekir. Aynı maddenin devamında hangi işlemlerin bireysel başvuru konusu olamayacağı belirtilmiştir. Buna göre yasama işlemleri ile düzenleyici idari işlemler aleyhine doğrudan bireysel başvuru yapılamayacağı gibi Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasanın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvurunun konusu olamaz.

Kanun maddesinden anlaşılacağı üzere Anayasa Mahkemesine yapılacak bireysel başvurular, kamu gücü eliyle yapılan işlemler aleyhine yapılabilir. Kamu gücü ile kastedilen organlar; Devlet tüzel kişiliği içinde yer alan yasama, yürütme ve yargı organları ve bu organlara tâbi olan merciler ile yerinden yönetim kuruluşlarıdır. Bireysel başvurular bu kurum ve kuruluşlarca gerçekleştirilen ya da onlara atfedilebilir bir faaliyetin bulunduğu ihlaller ile ilgili olabilir. Bunun dışında özel kişilerin eylemlerine karşı kural olarak bireysel başvuru yapılamaz (Ekinci ve Sağlam, 2015: s.6).

6216 sayılı Kanununun 46. maddesinde bireysel başvuru hakkına sahip olanlar sayılmıştır. Buna göre bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürölen işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilecektir. Kamu tüzel kişileri bireysel başvuru yapamaz. Özel hukuk tüzel kişileri ise sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilir. Yabancılar ise Türk vatandaşlarına tanınan hakların dışında kalan haklar için bireysel başvuru yapabilecektir.

Bireysel başvuru usulü ise Kanununun 47. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre bireysel başvurular, 6216 sayılı Kanunda ve İçtüzükte belirtilen şartlara uygun olarak doğrudan Anayasa Mahkemesine yapılabileceği gibi mahkemeler veya yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir. Bireysel başvurunun, zorunlu başvuru yolları bulunması halinde başvuru yollarının tüketildiği tarihten; başvuru yolu öngörülmemiş ise ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Haklı bir mazereti nedeniyle süresi içinde başvuramayanlar, mazeretin kalktığı tarihten itibaren onbeş gün içinde ve mazeretlerini belgeleyen delillerle birlikte başvurabilirler. Mahkeme, öncelikle başvuru sahibinin mazeretinin geçerli görülüp görülmediğini inceleyerek talebi kabul veya reddeder. Bunun yanı sıra bireysel başvurunun harca tabi olduğu Kanun maddesinde düzenlenmiştir.

Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanununun 49. maddesine göre başvuru sonrası yapılan ilk incelemelerde kabul edilebilirliğine karar verilen bireysel başvuruların esas incelemesi bölümler tarafından yapılır. Bireysel başvurunun kabul edilebilirliğine karar verilmesi hâlinde, başvurunun bir örneği bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilir. Adalet Bakanlığı gerekli gördüğü hâllerde görüşünü yazılı olarak Mahkemeye bildirir. Mahkeme, incelemesini dosya üzerinden yapmakla birlikte, gerekli görürse duruşma yapılmasına da karar verebilir.

6216 sayılı Kanununun 50. maddesine göre esas inceleme sonunda, başvuru sahibinin hakkının ihlal edildiğine ya da edilmediğine karar verilir. İhlal kararı verilmesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. Ancak mahkeme tarafından yerindelik denetimi yapılamaz, idari eylem ve işlem niteliğinde karar verilemez. Tespit edilen ihlalin bir mahkeme kararından kaynaklanması halinde ise, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir. Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar bulunmayan hâllerde başvuru sahibi lehine tazminata hükmedilebilir veya genel mahkemelerde dava açılması yolu gösterilebilir.

Bölümler ve Komisyonlarca verilen kabul edilebilirlik ya da esasa ilişkin kararlar kesin olup bu kararlara karşı itiraz edilebilmesi mümkün değildir. Bu kararlar, Anayasa Mahkemesinin diğer kararları gibi yasama, yürütme ve yargı

organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlamaktadır (Ekinci ve Sağlam, 2015: s.36).

1.9.1.2. Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman)

İdarenin eylem ve işlemlerine karşı hak arama yollarından bir diğer ise Ombudsmanlık müessesesidir. Ombudsmanlık kurumu, ülkemizde 2012 yılında Kamu Denetçiliği Kurumu adı altında kurulmuştur. 2010 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonrası Kamu Denetçiliği Kurumu anayasal düzeyde düzenlenmiş ve Anayasanın bu maddesine istinaden 29/6/2012 tarihli ve 28338 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu ile idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve önerilerde bulunmak üzere TBMM’ne bağlı kamu tüzel kişiliğini haiz özel bütçeli Kamu Denetçiliği Kurumu kurulmuş olup, 29/3/2013 tarihi itibarıyla şikâyet başvuruları alınmaya başlanmıştır (http://www.ombudsman.gov.tr/custom_page-346-hakkimizda.html).

6328 sayılı Kanununun 5. maddesinde Kamu Denetçiliği Kurumunun görevleri sayılmıştır. Buna göre Kamu Denetçiliği Kurumu, idarenin işleyişi ile ilgili şikâyet üzerine, idarenin her türlü eylem ve işlemleri ile tutum ve davranışlarını; insan haklarına dayalı adalet anlayışı içinde, hukuka ve hakkaniyete uygunluk yönlerinden incelemek, araştırmak ve idareye önerilerde bulunmakla görevlidir. Ancak;

- a) Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler ile resen imzaladığı kararlar ve emirler,
- b) Yasama yetkisinin kullanılmasına ilişkin işlemler,
- c) Yargı yetkisinin kullanılmasına ilişkin kararlar,
- d) Türk Silahlı Kuvvetlerinin sırf askerî nitelikteki faaliyetleri, Kurumun görev alanı dışındadır.

Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru ve usulü ise 6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun 17. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Kuruma,

gerçek ve tüzel kişiler başvurabilirler. Yapılan başvurulardan; belli bir konuyu içermeyenler, yargı organlarında görülmekte olan veya yargı organlarınca karara bağlanmış uyuşmazlıklara ilişkin olanlar, ikinci fıkrada belirtilen şartları taşımayanlar, sebepleri, konusu ve tarafları aynı olanlar ile daha önce sonuçlandırılanlar, incelenmez.

Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yapılabilmesi için, 6/1/1982 tarihli ve 2577 sayılı İdari Yargılama Usulü Kanununda öngörülen idari başvuru yolları ile özel kanunlarda yer alan zorunlu idari başvuru yollarının tüketilmesi zorunlu tutulmuştur. Kanunlarda zorunlu tutulan idari başvuru yolları tüketilmeden yapılan başvurular ilgili kuruma gönderilir. Ancak Kamu Denetçiliği Kurumu, telafisi güç veya imkânsız zararların doğması ihtimali bulunan hâllerde, idari başvuru yolları tüketilmese dahi başvuruları kabul edebilir (6328 sayılı Kanun md. 17).

Başvurular doğrudan Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılabileceği gibi, illerde valilikler ilçelerde ise kaymakamlıklar aracılığıyla da başvuru yapılabilir. Başvurulardan herhangi bir ücret alınamayacağı hüküm altına alınmıştır (6328 sayılı Kanun md. 17).

Kamu Denetçiliği Kurumuna, dördüncü fıkra uyarınca yapılacak idari başvuru üzerine, idare tarafından verilecek cevabın başvurucuya tebliği tarihinden, idare başvuruya altmış gün içinde cevap vermediği takdirde ise bu sürenin bitmesinden itibaren altı ay içinde başvurulabilir. Dava açma süresi içinde Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılan başvurular, işlemeye başlamış olan dava açma süresini durduracaktır (6328 sayılı Kanun md. 17).

6328 sayılı Kamu Denetçiliği Kurumu Kanununun 20. maddesine göre Kamu Denetçiliği Kurumu, kendisine yapılan başvuruya ilişkin inceleme ve araştırmasını başvuru tarihinden itibaren en geç altı ay içinde sonuçlandırır. Kurum, inceleme ve araştırma sonucunu ve varsa önerilerini ilgili mercie ve başvurana bildirir. Kurum, başvurana, işleme karşı başvuru yollarını, başvuru süresini ve başvurulacak makamı da gösterir. İlgili merci, Kurumun önerileri doğrultusunda tesis ettiği işlemi veya

Kurumun önerdiği çözümü uygulanabilir nitelikte görmediği takdirde bunun gerekçesini otuz gün içinde Kuruma bildirir.

6328 sayılı Kanununun 21. maddesine göre başvurunun Kurum tarafından reddedilmesi hâlinde, durmuş olan dava açma süresi gerekçeli ret kararının ilgiliye tebliğinden itibaren kaldığı yerden işlemeye başlar. Başvurunun Kurum tarafından yerinde görülerek kabul edilmesi hâlinde; ilgili merci Kurumun önerisi üzerine otuz gün içinde herhangi bir işlem tesis etmez veya eylemde bulunmaz ise durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlar. Kurumun, inceleme ve araştırmasını, başvuru tarihinden itibaren altı ay içinde sonuçlandıramaması hâlinde de durmuş olan dava açma süresi kaldığı yerden işlemeye başlar.

1.9.1.3.TİHK, Bireysel Başvuru ve Kamu Denetçiliği Kurumu Başvuru Usul ve Sonuçları Yönünden Karşılaştırılması

Türkiye İnsan Hakları Kurumu ile iç hukukta diğer hak arama yollarından olan Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru ile Kamu Denetçiliği Kurumuna yapılan başvurular usul ve sonuçları açısından birbirinden farklılaşmaktadır.

- a) Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, kamu gücüyle yapılan işlem, eylem ya da ihmal nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir. Kamu tüzel kişilerinin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapma hakkı bulunmazken, özel hukuk tüzel kişileri sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilecektir. Yabancılar ise Türk vatandaşlarına tanınan hakların dışında kalan haklar için bireysel başvuru yapabilecektir. İdarenin eylem ve işlemlerine karşı hak arama yollarından bir diğeri olan Kamu Denetçiliği Kurumuna (Ombudsman) ise gerçek ve tüzel kişiler başvurabilirler. TİHK'na ise, insan hakları ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi başvurabilir. TİHK'na kamu kurumları, özel hukuk tüzel kişileri ve gerçek kişiler tarafından yapıldığı iddia edilen ihlaller ile ilgili olarak başvuruda bulunulabilecektir. Yönetmelik hükümlerine göre tüzel kişilerde kendilerini veya üyelerini

ilgilendiren konularda başvuruda bulunabileceklerdir. Bunun yanı sıra Türkiye İnsan Hakları Kurumu, başvuru veya ihbarın dışında, kendisi gerekli gördüğü hallerde re'sen inceleme yapabilme yetkisi bulunmaktadır.

- b) Hak ihlali iddiasıyla ilgili olarak doğrudan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapma mümkün olmayıp öncelikle kanunda öngörölmüş “idari ve yargısal başvuru yollarının” tümünün tüketilmesi gerekmektedir. Bu durum Kamu Denetçiliği Kurumu için de geçerli olup Kuruma doğrudan başvuru yapılması mümkün değildir. Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yapabilmek için kanunlarda yer alan “idari başvuru yollarının” tüketilmesi zorunlu tutulmuştur. Zorunlu idari başvuru yolları tüketilmeden yapılan başvurular ise Kamu Denetçiliği Kurumu tarafından ilgili kuruma gönderilir. TİHK’na başvuru ile ilgili olarak bu tür bir kural öngörölmemiş olup doğrudan Kuruma başvuru yapma mümkündür.
- c) Anayasa Mahkemesine yapılacak bireysel başvuru, zorunlu başvuru yolları bulunması halinde başvuru yollarının tüketildiği tarihten; zorunlu başvuru yolu öngörölmemiş ise ihlalin öğrenildiği tarihten itibaren otuz gün içinde yapılması gerekir. Kamu Denetçiliği Kurumuna ise idareye başvuru sonrası idare tarafından verilecek cevap üzerine altı ay içinde başvurulabilir. Dava açma süresi içinde Kamu Denetçiliği Kurumuna başvuru yapılması halinde işlemeye başlamış olan dava açma süresi duracaktır. TİHK için başvuru süresi öngörölmemiş olup yapılan başvurular, diğer kamu kurum ve kuruluşlarına yapılacak müracaatlara engel teşkil etmez. Ayrıca, Kuruma yapılan başvurular, Kamu Denetçiliği Kurumu’nun aksine dava açma ve zaman aşımı süresini durdurmaz.
- d) Yapılacak başvurular açısından Anayasa Mahkemesine yapılacak bireysel başvurular harca tabi tutulmuş iken, Kamu Denetçiliği Kurumu ve Türkiye İnsan Hakları Kurumu’na yapılacak başvurulardan herhangi bir ücret alınmamaktadır.

- e) Anayasa Mahkemesi tarafından kendisine yapılan bireysel başvuru sonucu verilen kararlar, TİHK ve Kamu Denetçiliği Kurumu'nun aksine bağlayıcıdır. Anayasa Mahkemesi tarafından verilen kararlar kesin olup Anayasa Mahkemesi'nin diğer kararları gibi yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlamaktadır. Bu açıdan bireysel başvuru sonrası tüm idari sistemi bağlayıcı karar verilmektedir. Mahkeme başvuru ile ilgili olarak yapacağı esas inceleme sonunda, başvurucunun hakkının ihlal edildiğine ya da hak ihlalinin olmadığına karar verir. Mahkeme ihlal kararı vermesi hâlinde ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere hükmedilir. İhlalin bir mahkeme kararından kaynaklanması halinde ise, ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için yeniden yargılama yapmak üzere dosya ilgili mahkemeye gönderilir.
- f) Kamu Denetçiliği Kurumu'nun ise bağlayıcı karar alma yetkisi olmayıp, başvuruya ilişkin inceleme ve araştırma sonucu ve varsa önerileri ilgili mercie ve başvurana bildirilir. İlgili merci, otuz gün içinde karara ilişkin tesis ettiği işlemi veya Kurumun önerdiği çözümü uygulanabilir nitelikte görmediği takdirde bunun gerekçesini Kuruma bildirir.
- g) Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından verilen kararlar ise nitelik bakımından "tavsiye" niteliğinde olup başka bir organ veya makamın onayına tabi değildir. Kurum, gerçek veya tüzel kişiler tarafından kendisine yapılan başvuru üzerine işin esasına girerek yaptığı gerekli inceleme araştırma sonucunda ihlalin varlığına, ihlal iddiasının reddine veya karar verilmesine yer olmadığına karar verebilir. Bunun yanı sıra TİHK, başvuruların niteliğine göre gerekli görülmesi hâlinde Cumhuriyet savcılığına suç duyurusunda da bulunulabilir.
- h) Başvuruların karara bağlanma süresi açısından Anayasa Mahkemesi için yasal herhangi bir süre öngörülmemiş iken hem Kamu Denetçiliği Kurumu hem de TİHK için inceleme ve araştırmanın sonuçlandırılma süresi başvuru tarihinden itibaren en geç altı ay olarak düzenlenmiştir.

1.10. İnceleme, Araştırma ve İzleme Faaliyetleri

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun inceleme, araştırma ve ziyaret yetkilerine ilişkin hususlar 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun 13. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre bu Kanun ve diğer mevzuatlar tarafından Kuruma verilen inceleme, araştırma, ziyaret ve rapor hazırlama görevleri ile diğer görevler, insan hakları uzman ve uzman yardımcıları ile diğer görevliler tarafından yerine getirilir.

Bu kişiler, Başkanın yetkilendirmesi hâlinde, tüm kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişilerden ilgili bilgi ve belgeleri istemeye, incelemeye ve bunların örneklerini almaya, ilgililerden yazılı ve sözlü bilgi almaya, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerleri ziyaret etmeye, buralarda inceleme yapmaya ve gerekli tutanakları düzenlemeye yetkilidirler. Kamu kurum ve kuruluşları ile diğer gerçek ve tüzel kişiler, Kurumun taleplerini gecikmeksizin yerine getirmek zorundadırlar (6332 sayılı Kanun md. 13).

Kurumun görev ve yetki alanına giren konularda yerinde inceleme ve araştırma yapmak üzere, Başkanın belirleyeceği Kurum personelinin başkanlığında, ilgili kurum ve kuruluşların temsilcilerinin ve kişilerin katılımıyla heyet oluşturulabilir. Heyette görev alacak kamu kurum ve kuruluşları temsilcileri kendi kurum ve kuruluşlarınca, diğer kişiler ise Başkan tarafından belirlenir. Heyetler tarafından yapılan inceleme ve araştırma sonuçları Kurum tarafından bir rapor hâline getirilir. Heyetlerin giderleri Kurum bütçesinden karşılanır (6332 sayılı Kanun md. 13).

1.11. Düzenli İstişareler

6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun 14. maddesine göre Kurum, insan hakları sorunlarını tartışmak ve insan hakları konularında bilgi ve görüş alışverişinde bulunmak amacıyla, kamu kurum ve kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, sendikalar, sosyal ve mesleki kuruluşlar, yükseköğretim kurumları, basın-yayın kuruluşları, araştırmacılar ve ilgili diğer kişi, kurum ve kuruluşlarla en

az üç ayda bir düzenli istişareler gerçekleştirir. Diğer taraftan Kurum, bu Kanunun 4. maddesinde sayılan görev ve yetkilerine ilişkin olarak TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonunu yılda en az bir defa bilgilendirmekle yükümlendirilmiştir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu bu amaçla ilk istişare toplantısını 19.06.2014 tarihinde Ankara’da gerçekleştirmiştir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu ile insan hakları alanında faaliyet gösteren kişi, kurum ve kuruluşlar arasında yapılan istişare toplantısına bazı bakanlıkların temsilcileri, insan hakları alanında faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları ile bazı sendikalar, baro ve üniversite temsilcileri katılmıştır. İlk istişare toplantısında düzenli istişare mekanizmasının işleyişine ilişkin görüş ve öneriler ile sivil toplumun Kurumdan beklentileri dile getirilmiş ve gündemdeki insan hakları konuları ele alınmıştır (<http://www.tihk.gov.tr/tr/duyuru-ve-haberler/haberler/ilk-istisare-toplantisi-yapildi/69>).

1.12. Personel ve Özlük Haklarına İlişkin Esaslar

Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun personel ve özlük haklarına ilişkin hususlar 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu’nun 15. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Kurum personeli 657 sayılı Kanuna tabidir. Bunun yanı sıra Kurumda, özel bilgi ve ihtisası gerektiren işlerde, Kurumun faaliyet alanına ilişkin konularda en az on yıl mesleki tecrübesi bulunanlar ile doktor unvan ve derecesini alanlar arasından, 657 sayılı Kanunun 4 üncü maddesinin (B) fıkrasına göre sözleşmeli personel çalıştırılabilir. Bu fıkra uyarınca çalıştırılacakların sayısı, Kurumda fiilen çalışan insan hakları uzmanı ve uzman yardımcısı sayısının yüzde onunu geçemez.

Diğer taraftan Başkan ve üyelerin 5237 sayılı Kanun açısından kamu görevlileri gibi yargılanacağı hüküm altına alınmıştır. 2/12/1999 tarih ve 4483 sayılı Memurlar ve Diğer Kamu Görevlilerinin Yargılanması Hakkında Kanun uyarınca Başkan ve üyeler için soruşturma izinleri Başbakan tarafından verilir. Soruşturma izni verilmesi veya verilmemesine ilişkin kararlara karşı yapılan itirazlar, Danıştay tarafından karara bağlanır (6332 sayılı Kanun md. 15).

1.13. Yasaklar ve Yükümlülükler

Kanunun 18. maddesinde Başkan ve üyeler açısından birtakım yasadık ve yükümlülükler öngörölmüştür. Başkan ve üyeler 19/4/1990 tarihli ve 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanununa tabidir. Buna göre, Başkan ve üyeler göreve başladıkları ve görevlerinin sona erdiği tarihten itibaren bir ay içinde mal beyanında bulunurlar.

Başkan ve üyeler ile Kurum personeli görevlerini yerine getirmeleri sırasında edindikleri kamuya, ilgililere ve üçüncü kişilere ait gizlilik taşıyan bilgileri, kişisel verileri, Kurumla ilgili gizlilik taşıyan bilgileri, ticari sırları ve bunlara ait belgeleri bu konuda kanunen yetkili kılınan mercilerden başkasına açıklayamaz, kendilerinin veya üçüncü kişilerin yararına kullanamaz. Bu yükümlülük görevden ayrılmalardan sonra da devam eder (6332 sayılı Kanun md. 18).

1.14. Kurumun Gelirleri

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun gelirleri Kanunun 21. maddesinde sayılmıştır. Buna göre Kurumun gelirleri şunlardır:

- a) Genel bütçeden tahsis edilecek ödenekler.
- b) Kuruma yapılacak her türlü bağış, yardım ve vasiyetler.
- c) Kurum gelirlerinin değerlendirilmesinden elde edilen gelirler.
- d) Diğer gelirler.

1.15. Geçici ve Son Hükümler

Kanunun 22. maddesine göre 10/10/1984 tarihli ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükümünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun 7 nci maddesinin birinci fıkrasının (m) bendi, 17/A maddesi, ek 4 üncü, ek 5 inci ve ek 6 ncı maddeleri ile anılan Kanunun eki cetvelin ana hizmet birimlerinin düzenlendiği (13) numaralı bölümü yürürlükten

kaldırılmıştır. Bu madde ile insan hakları alanında 2000 yılı ve sonrasında kurulan İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Üst Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulu ve İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri'nin görevine son verilmiştir.

Geçici madde hükümlerine göre, Başbakanlık teşkilatına ait taşınır, araç, gereç, malzeme, demirbaş ve taşıtlardan, bu Kanunun yürürlüğe girdiği tarih itibarıyla İnsan Hakları Başkanlığı tarafından kullanılanların Başbakanlık ile Kurum arasında düzenlenecek protokole göre Kuruma devredilmiştir. Bunun yanı sıra Başbakanlığa ait her türlü hak ve yükümlülüklerden; İnsan Hakları Başkanlığını ilgilendirenlerin, hiçbir işleme gerek kalmaksızın Kuruma devredileceği taşınmazların ise Kuruma tahsis edilmiş sayılacağı hüküm altına alınmıştır.

Kanunun Geçici Madde hükümlerine göre Kurum Başkanlığı ve İkinci Başkanlığına ilk defa seçileceklerin ilk görev süresi 6 yıl olarak uygulanacaktır. Ad çekme yoluyla yapılacak kura sonuçlarına göre, Kurumun ilk üyelerinden dördünün ilk görev süresi 6 yıl, üçünün ilk görev süresi 4 yıl, ikisinin ilk görev süresi de 2 yıl olarak uygulanır. Kurul üyeliklerine ilk seçimler en geç 23/9/2012 tarihine kadar gerçekleştirileceği hüküm altına alınmıştır.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu üyeliklerine Bakanlar Kurulu tarafından seçilen 7 üye ile Cumhurbaşkanı tarafından seçilen 2 üyenin seçilme kararı 22.09.2012 tarih ve 28419 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Ayrıca yine kanunun geçici madde hükümlerine göre, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Kanunda öngörülen yurtiçi büroları kuruluncaya kadar, il ve ilçe insan hakları kurullarının Kurum bürosu olarak görev yapacağı belirtilmiştir.

1.16. Genel Değerlendirme

1.16.1. TİHK'na Başvuru İstatistikleri

Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından açıklanan 2014 Yılı İnsan Hakları İhlal İddialarına İlişkin Sayısal Verilere göre 2014 yılı içerisinde Türkiye İnsan Hakları Kurumuna posta, faks, telefon vb. yollarla toplam **578** başvuru yapılmıştır.

Yapılan başvurularda bir başvuru ile birden çok hak ihlali iddiası belirtilebilmektedir. Bu açıdan 578 başvuruda toplam 900 hak ihlali iddiasında bulunulmuştur. Ancak Kuruma yapılan söz konusu bu şikâyetler birer iddia niteliğinde olup, doğruluğu ilgili kurumlar tarafından araştırılmaktadır. Bununla birlikte bu rakamlar şikâyetlerin genel olarak hangi hak konuları hakkında yoğunlaştığı konusunda bir fikir vermektedir. İhlal edilen hak konusuna göre ilk 5 sıradaki haklar Tablo 9'daki gibidir: (TİHK, 2015: s.6)

Tablo 9

2014 Yılı içerisinde Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvuruların ihlal edilen hak konusuna göre dağılımı (İlk 5 sıra)

Başvuru Hakkının Konusu	Başvuru Sayısı
1) Tutuklu ve hükümlü hakları	134
2) Adil yargılanma hakkı	126
3) Sağlık ve hasta hakları	65
4) İşyerinde psikolojik taciz (Mobbing)	59
5) Kötü muamele yasağı	56

2014 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan 578 başvuruda ihlal edildiği iddia edilen 900 hakkın içinde ilk sırada 134 başvuru (%14,9) ile tutuklu ve hükümlü hakkının ihlali iddiası mevcuttur. Bunun ardından ikinci sırada 126 başvuru (%14) ile adil yargılanma hakkı ve 65 başvuru (%7,2) ile sağlık ve hasta hakkı takip etmektedir (TİHK, 2015: s.6).

2014 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvurularda en çok ihlal edildiği iddia edilen hak konusu “tutuklu ve hükümlü haklarıdır”. Bu bağlamda cezaevlerinde sağlık hakkına erişim konusunda aksamalar yaşandığı, bazı ceza infaz kurumu doktorlarının gerekli tedaviyi uygulamadığı ya da görevi ihmalde bulunduğu iddiası; bazı hasta hükümlülerin tam teşekküllü bir hastaneye yatırılarak tedavilerinin yapılması talebi; cezaevlerinde mahkeme kararı olmasına rağmen diyet yemek verilmediği, cezaevi koşullarının iyileştirilmesi için dilekçe verilmesinden sonra

işkenceye maruz kalındığı ve dilekçenin geri çekilmesi yönünde baskı uygulandığı iddiası; ceza ve tutukevi yönetiminin uygulamalarından kaynaklanan şikâyetler; sağlık sorunlarının tedavisi ya da aile ile görüşebilmek amacıyla farklı cezaevlerine nakil talepleri; ceza ve tutukevlerinde kamu görevlilerinin özensiz davranışlarına yönelik şikâyetler, tehdit, hakaret, darp, işkence ve sair çeşitli suçların işlendiği iddiası; ceza ve tutukevlerinde işletilen disiplin hukukundan kaynaklanan şikâyetler, hükümlüler arasında ayrımcılık yapıldığına dair iddialar, fiziki ve psikolojik işkence iddiası, insan hak ve onuruna aykırı davranıldığı, din, vicdan ve ibadet hakkının kısıtlandığı yönünde iddialar, başvurulara örnek olarak gösterilebilir (TİHK, 2015: s.10).

“Adil yargılanma hakkının ihlali” iddiası ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu’na yapılan başvuruların içeriğinde genel olarak, mahkeme kararlarının icrasındaki gecikmelerden kaynaklanan başvurular, gerek ilk derece mahkemelerde gerekse Yargıtay’da görülen davaların uzun sürmesi, bazı yargı görevlileri ile ilgili görevi kötüye kullanma iddiası, delillerin tarafsız değerlendirilmediğine ilişkin iddialar, tutukluluk süresinin uzunluğu ile ilgili şikâyetler, özel hukuk ilişkilerinden doğan ihtilaflara ilişkin talepler, şartlı tahliye taleplerine ilişkin başvurular, savunma hakkının kısıtlanması ile ilgili şikâyetler, cezaevlerinde disiplin sisteminin işletilmesinde yaşanan aksaklıklara ilişkin başvurular, etkin soruşturma yapılmadığı yönünde yapılan başvurular örnek gösterilebilir. Vicdani ret hakkı konusunda da Türkiye İnsan Hakları Kurumuna pek çok başvuru yapılmıştır. Askerlik görevinin yerine getirilmesinin reddi olan vicdani ret hakkının kullanılmak istenmesi nedeniyle haklarında tekrarlanan hapis cezalarının hakkaniyete aykırı olduğuna dikkat çeken başvuruçular, AİHS’nin 9. maddesi kapsamında yer alan bu hakkın tanınması ve AİHM kararlarının uygulanmasının sağlanmasını talep etmektedir. Yine bu konuda bir Türk vatandaşı ile ilgili olarak Hollanda, İngiltere, Avustralya, Fransa, Almanya, Amerika, İspanya, İsviçre ve Belçika’dan 35 ayrı başvuru Türkiye İnsan Hakları Kurumuna intikal etmiştir (TİHK, 2015: s.11).

2014 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvurularda en çok ihlal edildiği iddia edilen 3. hak konusu ise “sağlık ve hasta hakları” olmuştur. Bu hakkın ihlali iddiasının yüksek olmasının nedenlerinin başında ceza ve

tutukevlerindeki mahkûm ve tutukluların sağlık hakkı ile ilgili talep ve şikâyetleri yer almaktadır. Bunun yanı sıra yanlış teşhis konulması ve buna bağlı olarak yanlış tedavi sonucu ortaya çıkan sorunlara ilişkin şikâyetler, sağlık hizmetlerinin verilmesi sırasında kamu görevlilerinin özensiz davranışları iddiasıyla yapılan başvurular, görevi ihmal ve kötü muamele iddiaları, polikliniklerde randevu saatine uyulması konusunda yaşanan sıkıntılar, yeterli teknik ve personel donanımına sahip olmadığı iddia edilen sağlık kurumları hakkında yapılan şikâyetler de vatandaşlar tarafından sağlık ve hasta haklarının ihlal edildiği iddiasını doğurmuştur (TİHK, 2015: s.11).

İş yerinde mevcut gücün ya da pozisyonun kötüye kullanılarak; sistematik olarak psikolojik şiddet, baskı, kuşatma, taciz, aşağılama, tehdit vb. şekillerde duygusal bir saldırı olarak tanımlanan ve yaş, cinsiyet, ırk ayrımı olmaksızın kişiyi iş yaşamından dışlamak amacı ile kasıtlı olarak yapılan “mobbing iddiası” ile ilgili olarak Türkiye İnsan Hakları Kurumuna 59 başvuru yapılmıştır. Kuruma yapılan bu başvuruların bir kısmı Mobbing ile Mücadele Derneği bir kısmı ise bizzat mobbinge uğradığını iddia eden kişiler tarafından yapılmıştır (TİHK, 2015: s.12).

Gerek Türkiye İnsan Hakları Kurumuna gerekse İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarına yapılan “kötü muamele yasağı” ile ilgili iddiaların büyük bir çoğunluğu, ceza ve tutukevlerinde bulunan tutuklu ve hükümlülerin yapmış olduğu başvurularda yer alan iddialardan kaynaklanmaktadır (TİHK, 2015: s.12).

2014 yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvuruların şikâyet edilen kurumlara göre dağılımı Tablo 10’daki gibi olmuştur: (TİHK, 2015: s.13)

Tablo 10

2014 Yılı içerisinde Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvuruların şikâyet edilen kurumlara göre dağılımı (İlk 10 Kurum)

Şikâyet Edilen Kurum	Şikâyet Sayısı
1) Adliye (yargı)	116
2) Ceza ve tutukevi	100
3) Bakanlık	70

4) Şikâyet edilen kurum yok	46
5) Diğer kurumlar	41
6) Sağlık kurumu	35
7) Eğitim ve öğretim kurumu	31
8) Belediye	23
9) Sosyal güvenlik kurumu	23
10) Emniyet	21

2014 Yılında Türkiye İnsan Hakları Kurumuna 70 ilden başvuru yapılmış olup geriye kalan 11 ilden Kuruma başvuru yapılmamıştır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na yapılan başvuruların illere göre dağılımında ilk 5 ve son 5 ilin başvuru sayısı Tablo 11'deki gibidir: (TİHK, 2015: s.17)

Tablo 11

2014 Yılı içerisinde Türkiye İnsan Hakları Kurumuna yapılan başvuruların illere göre dağılımı (İlk 5 ve son 5 il)

Başvuru Yapılan İl		Başvuru Sayısı
1)	Ankara	118
2)	İstanbul	93
3)	İzmir	37
4)	Adana	15
5)	Konya	14
66)	Rize	2
67)	Siirt	2
68)	Sinop	2
69)	Van	2
70)	Yalova	2

Kuruma yapılan başvuruların yapıldığı illere göre dağılımına bakıldığında en çok başvuru yapılan iller sırasıyla; 118 başvuru ile Ankara, 93 başvuru ile İstanbul, 37 başvuru ile İzmir, 15 başvuru ile Adana ve 14 başvuru ile Konya'dır. 70 il dışında

kalan 11 ilden ise herhangi bir başvuru yapılmamıştır. Başvuru yapılmayan 11 ilde herhangi bir insan hakkı ihlali olmadığını söylemek çok güçtür. Yukarıdaki tabloya göre, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun yeni faaliyete geçen bir Kurum olduğu göz önüne alındığında kamuoyunda tanınırlık ve bilinirliği artırması gerektiği açıktır.

1.16.2. AB İlerleme Raporları ve Diğer Uluslararası Raporlarda TİHK

BM ilkelerine uygun ulusal bir kurumun oluşturulamamış olması AB İlerleme Raporlarında da eleştiri konusu olmuştur. AB tarafından açıklanan 2011 Yılı Türkiye İlerleme Raporunda özellikle bağımsızlığı ve işlevsel özerkliği açısından BM Paris İlkeleri ile uyumlu İnsan Hakları Kurumları henüz oluşturulamamış olması eleştirilmiştir. İlerleme raporunda, Türkiye İnsan Hakları Kurumu kurulmasına ilişkin Şubat 2010'da TBMM'ye sunulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu kanun tasarısının söz konusu BM ilkeleri ile tamamen uyumlu olmadığı belirtilmiştir. Türkiye İnsan Hakları Kurumunun yetkileri, temel işlevleri, üyelik yapısı, insan kaynakları ve finansmanına ilişkin hükümlerin ikincil mevzuatla değiştirilememesi ve kanunda düzenlenmiş olması önem taşımaktadır. 2011 yılı İlerleme Raporuna göre TBMM'ye sunulan ilk tasarıda yer alan hükümlerden Türkiye İnsan Hakları Kurumunun, Başbakan'a karşı sorumlu olması ve üyelerinin Bakanlar Kurulu tarafından belirlenmesi BM Paris İlkeleri ile uyumlu değildir. Diğer taraftan Kanun tasarısında yer alan finansman ile ilgili hükümler, bütçe gelirlerinin bağımsız bir kaynaktan gelmesini sağlamamaktadır. Bunun yanı sıra tasarıda çoğulculuk ve cinsiyet dengesi için gereken koşullar, personel alımına ilişkin kurallarda açıkça yer almamaktadır. Kanun tasarısında, Türkiye İnsan Hakları Kurumunun, devletin herhangi bir bölümünden ya da özel sektörden kaynaklanan sorunları inceleme konusundaki yetkisine bir kısıtlama getirilmediği belirtilmemektedir (Türkiye İlerleme Raporu, 2011: s.21).

AB tarafından açıklanan 2012 yılı İlerleme Raporunda da Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun kurulmasına değinilmiştir. Rapora göre TBMM tarafından Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun Haziran ayında kabul edildiği belirtilmiş ancak söz konusu Kanun'un özellikle kurumun bağımsızlığı bakımından BM Paris İlkeleri ile tam uyumlu olmadığı ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra kanun metnine

ilişkin olarak paydaşların görüşlerinin alınmamış olması, ulusal ve uluslararası uzmanların endişe ve önerilerinin kanun metnine yeterince yansıtılmaması raporda eleştirilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2012: s.19).

2013 yılı Türkiye İlerleme Raporunda, Türkiye İnsan Hakları Kurumu Başkanının seçildiği ve Ocak 2013'te faaliyete başladığı belirtilmiştir. Ancak Kurumun iş planının halen oluşturulmadığı, Paris İlkeleri uyarınca incelenmesi ve akredite edilmesi için İnsan Hakları Ulusal Kurumları Uluslararası Koordinasyon Komitesine henüz bir başvuruda bulunulmadığı, sivil toplumla diyalog kurulmadığı yönünde bir dizi şikâyetle bulunulduğu vurgulanmış ve Kurumun daha da güçlendirilmesi gerektiği belirtilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2013: s.50).

2014 yılı Türkiye İlerleme Raporunda ise, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Ocak ayında İşkencenin Önlenmesine Dair Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol çerçevesinde ulusal önleme mekanizması olarak yetkilendirildiği belirtilmiştir. Bunun dışında İnsan Hakları İhlali İddialarına ilişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar hakkında Yönetmeliğin hazırlandığı ve Kurum'un kamu idaresi ve sivil toplumla istişarelerde bulunduğu not edilmiştir. Kurumun Paris İlkeleri çerçevesinde daha bağımsız hale getirilmesi, yeterli sayıda insan hakları uzmanı istihdam edilmesi ve bu uzmanların görevlerini yerine getirirken yasal güvence altına alınmaları ihtiyacının bulunduğu, mevcut durumda faaliyetlerine devam eden İl ve ilçe İnsan Hakları Kurullarının geleceğinin ve bu kurulların TİHK ile olan idari ilişkisinin açıklığa kavuşturulması gerektiği ilerleme raporunda yer almıştır. Ayrıca Kurum'un insan hakları konusunda faaliyet gösteren paydaşlar ve sivil toplum kuruluşları arasındaki farkındalığın ve kurum faaliyetlerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalarını artırması tavsiye edilmiştir (Türkiye İlerleme Raporu, 2014: s.48).

AB tarafından açıklanan İlerleme Raporları dışında bazı uluslararası raporlarda da Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na ilişkin değerlendirmelerde bulunulmuştur. 26-30 Kasım 2012 tarihleri arasında Türkiye'ye resmi ziyaret gerçekleştiren BM Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazlar Özel Raportörü Christof Heyns açıkladığı Raporunda insan haklarının korunması ve güçlendirilmesi ve özellikle ihlallere ilişkin hesap

verilebilirliğin sağlanması açısından Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun kurulmasının önemli olduğunu ancak kurumun bağımsızlığına ve etkili bir biçimde çalışmasına engel oluşturabilecek birtakım önemli eleştirilerin bulunduğunu belirtmiştir. Buna göre kanunda yer alan Kurum'un Başbakanlıkla ilişkili olması kurumun bağımsızlığına gölge düşürebilmektedir. Bunu dışında, kanunun 5. maddesinde İnsan Hakları Kurul'u için seçilecek 11 üyeden 2 üyenin Cumhurbaşkanı tarafından, 7 üyenin de Bakanlar Kurulu tarafından seçileceği belirtilmektedir. Dolayısıyla üyelerin büyük bir çoğunluğunun (11 üyeden 9'u) doğrudan hükümetle ilişkili birimler tarafından atanması eleştirilmektedir. Özel Raportör, daha açık, şeffaf ve rekabetçi bir atama sürecinin kurumun bağımsızlığını güçlendireceğini kanısındadır. Bunlara ek olarak, sivil toplum tarafından sunulan önerilerin yasanın nihai taslağına ilişkin olarak kısıtlı bir biçimde dâhil edilmesi eleştirilmiştir. Tüm bu hususların gelecekte Kurum'un bağımsızlığının sağlanması ihtimaline ciddi bir gölge düşüreceği belirtilmektedir. Özel Raportör, dile getirilen bu unsurların, Ulusal Kurumların Statülerine İlişkin İkelere (Paris İkeleri) uyum sağlama sürecinde oldukça önemli olduğunun altını çizmiştir (Heyns, 2013: s.16).

Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muiznieks'in 1-5 Temmuz 2013 tarihleri arasında Türkiye ziyaretini müteakiben hazırladığı raporda da Türkiye İnsan Hakları Kurumu ile ilgili olarak değerlendirmelerde bulunulmuştur. Raporda, Kanun maddesinde çoğulcu bir yapının oluşturulması için özen gösterileceği belirtilmekle birlikte, çoğulculuk ilkesinin yerine getirilmesini sağlayacak bağımsız bir mekanizmanın öngörülmediği belirtilmiştir. Bunun yanı sıra Kurum'un "başbakanlıkla ilişkili" olduğu belirtilmekte ve Kurumun idari ve mali bağımsızlığının pek de teminat altına alınmadığı görülmektedir. Bunlara ek olarak yine raporda İnsan Hakları Kurulu üyelerinin bağımsızlığını ve tarafsızlığını sağlayacak güvencelerin bulunmayışı; bağımsızlıkları açısından gerekli ek güvenceler sağlanmadan TİHK çalışanlarının diğer devlet memurları için uygulanan genel personel ve işe alınma mevzuatına tabi olmaları ve Kurul üyeleri tarafından seçilen İnsan Hakları Kurulu Başkanı ve İkinci Başkanına, sivil toplum tarafından tercih edilen daha çoğulcu ve katılımcı karar mekanizmalarının aksine, geniş yetkiler verilmiş olması eleştirilmektedir. Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri, İnsan Hakları Kurulu Başkanının, Kurula başkanlık etmenin yanı sıra Kurumun idari

başkanlığını da yürüttüğünü ve bütçe ve personel konularında çok geniş yetkilere sahip olduğunu kaydetmektedir. Bu yapı içerisinde, Kurul üyelerinin Başkanın iradesine karşı gelme olasılıklarının olmadığı ileri sürülmüştür (Muiznieks, 2013: s.32).

1.16.3. Anayasal-Yasal Dayanak

6332 sayılı yasa ile kurulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun oluşumu, görev ve yetkileri, personel yapısı gibi hususlar incelendiğinde bazı yönlerden Paris İlkelerine (http://ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf) uyum gösterilmesine karşılık, bazı önemli noktalarda eksiklikler bulunmaktadır. Paris ilkelerine göre her şeyden önce insan haklarının geliştirilmesi ve korunması amacıyla kurulan ulusal kurumlar, oluşumunu ve yetkilerini ayrıntılı bir şekilde belirleyen anayasal veya yasal bir temelde kurulmalıdırlar. Bu açıdan bakıldığında Türkiye İnsan Hakları Kurumu, 21/06/2012 tarih ve 6332 Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu ile kurulmuş olup yasal dayanak açısından Paris İlkelerine uyum göstermektedir.

1.16.4. İdari Bağımsızlık

İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla kurulan ulusal kurumların kendisinden beklenen işlevi etkin bir biçimde yerine getirebilmesi amacıyla sahip olması gereken en önemli özelliklerden bir diğeri de bağımsızlıktır. Paris İlkelerine göre, insan haklarının ulusal boyutta korunması ve geliştirilmesi amacıyla kurulan bir ulusal kurumun etkin olabilmesi için hükümetten, parti politikalarından ve çalışmasını etkileyebilecek konumda olan her türlü varlık ve durumdan bağımsız hareket edebilmesi gerekir. Bağımsızlık kriteri idari bağımsızlık, mali bağımsızlık ve görev güvencesini de kapsamaktadır. Ulusal kurumların kendilerinden beklenen görevi etkin ve başarılı bir şekilde yerine getirebilmesi için bu üç konu büyük önem taşımaktadır.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun 3. maddesine göre Türkiye İnsan Hakları Kurumu kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip ve özel bütçelidir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu bağlılık bakımından Başbakanlıkla ilişkilidir. Kanunun 3. maddesi, Kurum'un hükümete bağlılığı açısından "ilişkili"

ibaresini getirmiştir. İnsan hakları gibi daha çok devleti ilgilendiren ve devletin sorumluluk sahibi olduğu bir alanda, Başbakanlık ile bağılılığı yönünden “bağılı”, “ilgili” ve “ilişkili” kavramları arasında bağılılığı göstermesi açısından en zayıf olan “ilişkili” kavramının kullanılmış olması yerindedir (Tetikçok, 2013: s.23).

Diğer ülke uygulamalarına bakıldığında, Danimarka İnsan Hakları Kurumu (The Danish Institute for Human Rights), hesap verebilirlik açısından hükümete “bağılı” olmayıp “ilişkili” kılınmıştır. Danimarka İnsan Hakları Kurumu; devlet başkanına, parlamentoya ya da hükümete bağılı değil, “bağımsız, kendi kendini yöneten” bir üst kurum olan “Danimarka Uluslararası Çalışmalar ve İnsan Hakları Merkezi”ne bağlanmıştır. Kendi kendini yönetme ilkesi ile oluşturulan bu Merkez’in hükümetle ilişkisi ise Merkezin başkanının Dışişleri Bakanı tarafından atanması ile sağlanmıştır. Benzer şekilde İngiltere uygulamasında, yine hükümetle ilişkilendirme söz konusudur. İngiltere’de, “Eşitlik ve İnsan Hakları Komisyonu”, “hükümet-dışı kamu organı” (non-departmental public body) olarak nitelendirilmiş ve bir bakan (Eşitlikler ve Kadın Devlet Bakanı) aracılığı ile Parlamentaoya hesap verebilir kılınmıştır. Komisyon bakan sorumluluğu (ministerial responsibilities) altında faaliyet göstermektedir. Bu çerçevede Bakan, Komisyon üyelerini atama yetkisine sahip olduğu gibi Komisyonun ödenek ve bütçesini onaylama yetkisine sahiptir. Aynı şekilde (A) statüsünde kabul edilen Avustralya, İrlanda ve Kenya ulusal insan hakları kurumlarında da bir bakan sorumluluğunda faaliyet gösterme söz konusudur (<http://www.tihk.gov.tr/tr/kurumsal>).

Öte yandan yine Kanunun 3. maddesi ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun bu Kanun ve diğer mevzuatla kendisine verilen görev ve yetkilerini kendi sorumluluğu altında, bağımsız olarak yerine getireceği ve kullanacağı belirtilmiştir. Bu amaçla Türkiye İnsan Hakları Kurumu’na, görev alanına giren konularla ilgili olarak hiçbir organ, makam, merci veya kişinin emir ve talimat veremeyeceği, tavsiye ve telkinde bulunamayacağı açıkça ifade edilmiştir. Bu düzenlemeler Kurum’un idari bağımsızlığını belirtme açısından önem taşımaktadır. Ancak idari bağımsızlık anlamında eleştirilecek husus ise İnsan Hakları Kurulu üye yapısıdır. 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu’nun 5. maddesine göre 11 üyeden oluşan İnsan Hakları Kurulunun 7 üyesinin Bakanlar Kurulu, 2 üyesinin

Cumhurbaşkanı, 1 üyenin Yükseköğretim Kurulu ve 1 üyenin de Barolar Birliği tarafından atanacağı öngörülmektedir. Üye yapısına bakıldığı zaman üyelerin büyük bir kısmı (9 üye) Bakanlar Kurulu ve Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta olup bu durum kurumun bağımsızlığı anlamında olumsuz yorumlanmaktadır (Heyns, 2013: s.16).

Ulusal Kurumların kendi çalışma yöntemlerini kendisinin belirlemesi de bağımsızlığın bir diğer göstergesidir. Kurulun çalışma esasları Kanunun 8. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre Kurul'un ayda en az bir defa toplanması öngörülmüştür. Bunun yanı sıra Kurul gerekli gördüğü durumlarda olağanüstü olarak toplanabilecektir. Kurul toplantıları, üyelerin hangi toplantılara katılmayacağı, toplantı kararlarının alınışı, çalışma grupları, geçici veya sürekli kurulların oluşturulması gibi hususlar Kanun'un 8. maddesinde düzenlenmiştir.

1.16.5. Mali Bağımsızlık

Ulusal kurumların bağımsızlığını sağlamada bir diğer önemli kriter ise, ulusal kurumun mali açıdan da bağımsız olmasıdır. Paris İlkelerine göre ulusal kurumlar, kendilerinden beklenen etkinliklerini sorunsuzca sürdürülmesini sağlayacak elverişli bir altyapıya, bilhassa yeterli mali kaynaklara sahip olmalıdır. Bu kaynak tahsisi, kurumun Hükümetten bağımsız olmasını ve bağımsızlığına etki edebilecek bir mali kontrol altında bulunmamasını sağlamak için kendi personeline ve tesislerine sahip olmasını mümkün kılmayı amaçlamalıdır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu, Kanunu'nun 3. maddesinde kamu tüzel kişiliğini haiz, idari ve mali özerkliğe sahip ve özel bütçeli olduğu belirtilmiştir. Böylece Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun idari ve mali özerkliğe sahip olduğu ve kendisine ait özel bütçeli bir kurum olduğu Kanun maddesinde açıkça ifade edilmiştir. Ancak Kanun'un 3. maddesinde Kurum'un mali bağımsızlığa sahip olduğu belirtilmesine karşın, Kurum'un gelirlerinin düzenlendiği 21. maddede Kurum bütçesi büyük oranda genel bütçeden tahsis edilecek ödeneklere bağlı kılınmıştır. Madde hükmüne göre Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na tahsis edilmiş ve gelirleri kanun maddesinde garanti altına alınmış bir bütçe öngörülmemekte olup Kurum genel bütçeden tahsis edilecek ödenek çerçevesinde faaliyetlerini sürdürecektir. Ulusal kurumun faaliyetleri

çerçevesinde hükümet tarafından onaylanmayan bir durum söz konusu olması halinde Kurum'a ayrılan bütçede kesinti yapılmasını engelleyecek bir mekanizma öngörülmemesi Paris İlkeleri açısından bir eksikliklerdir.

1.16.6. Çoğulcu Yapı

Paris ilkeleri çerçevesinde ulusal kurumların sahip olması gereken bir diğer önemli özellik ise çoğulcu bir yapının bulunmasıdır. Paris İlkelerine göre, ulusal kurumların üye yapısının belirlenmesi ve çoğulcuğun sağlanmasında toplumun tüm kesimlerini içine alacak bir temsili yapı, bu kurumların etkinliği ve başarısı açısından büyük önem taşımaktadır. Bu amaçla, oluşturulacak ulusal kurumda; İnsan hakları ve ırk ayrımcılığına karşı mücadele alanlarında sorumluluk üstlenen sivil toplum kuruluşları, sendikalar, avukatlar, doktorlar, gazeteciler, önde gelen bilim adamları örgütleri gibi sosyal ve mesleki örgütler, felsefi veya dini düşünce akımların temsilcileri, üniversite, parlamento veya bakanlık temsilcileri bulunmalıdır. Türkiye İnsan Hakları Kanunu'nun 5. maddesine göre Kurumun karar organı olan İnsan Hakları Kurulu üyesi seçimlerinde, insan hakları alanında çalışmalar yapan; sivil toplum kuruluşları, sendikalar, sosyal ve mesleki kuruluşlar, akademisyenler, avukatlar, görsel veya yazılı basın mensupları ve uzmanların çoğulcu bir şekilde temsiline özen gösterilir denilerek çoğulcu bir yapı oluşturulması amaçlanmıştır. Kanun maddesinin lafzında çoğulcu bir yapının oluşturulmasına özen gösterileceği belirtilmesine karşın, Kurula seçilecek üyelerin kriterleri açısından aynı şeyleri söylemek mümkün değildir.

İnsan Hakları Kurulu'nun 11 kişiden oluşacağı ve bu üyelerden 2 üyenin Cumhurbaşkanı, 7 üyenin Bakanlar Kurulu, 1 üyenin Yükseköğretim Kurulu ve 1 üyenin de Türkiye Barolar Birliği tarafından seçileceği belirtilmiştir. Bu üyelerin "insan hakları alanında temayüz etmiş kişiler" arasından seçileceği düzenlenmiştir. BM tarafından ulusal kurumlara yönelik olarak hazırlanan El Kitabına göre, ulusal kurumların kurucu yasaları atama metodu ile ilgili tüm konulara açıklık getirmeli ve atama kriterleri açısından gerekli tüm ön koşulları (uyruk, meslek, nitelikler vb.) ortaya koymalıdır (BM El Kitabı, 1995: s.12,p.79). Bu doğrultuda değerlendirme yapıldığında, insan hakları alanında temayüz etmiş kişilerden kastın ne olduğu, hangi kriterlere göre bu değerlendirmenin yapılacağı konusu netleştirilmemiştir. Bu durum

üye seçimi açısından olumsuz bir durum olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra ulusal kurumların üye yapısında toplumun tüm kesimlerini içine alacak bir yapının kurulması için gerekli tedbirlerin alınması gerekmektedir. Ancak Türkiye İnsan Hakları Kurumu açısından değerlendirme yapıldığında, çoğulculuk kriterini sağlama adına kanun maddesinde gerekli özen gösterileceği belirtilmesine karşın, seçilecek üyeler açısından net kıstasların öngörülmemesi ve toplum yapısını oluşturan tüm kesimlerin temsilini öngörecektir mekanizmanın olmaması açısından Paris İlkelerine uyum eksik kalmıştır.

1.16.7. Görev Teminatı ve Güvencesi

İdari ve mali bağımsızlık dışında Kurumun bağımsızlığı açısından bir diğer göstergede görev teminat ve güvencesinin olmasıdır. Ulusal kurum üyelerinin görev güvencesi ile ilgili olarak Paris Prensiplerinde sadece resmi karar ile görevlendirme ve görev süresinin belli olması kriterleri belirlenmiştir. Atama veya görevden alma konuları ile ilgili olarak ayrıntılı kurallar ise BM tarafından hazırlanan El Kitabında düzenlenmiştir. Görev ve faaliyetlerin yerine getirilmesi esnasında karşılaşılabilecek sorunlara yönelik olarak görev teminat ve güvencesi büyük önem taşımaktadır. BM El Kitabına göre, herhangi bir kurum ancak onu oluşturan bireyler kadar özgür olabilir. Kurum üyeleri verdikleri kararlar ve yaptıkları faaliyetler ile ilgili olarak özgür ve bağımsız olmalıdırlar. Şayet bir ulusal kurumun üyelerine bireysel ve kolektif olarak hareket özgürlüğü sağlayacak önlemler alınmamışsa, o kurumun yasal, teknik ve hatta mali yönden bağımsız olması yetersiz kalacaktır (BM El Kitabı, 1995: s.12,p.77). Bunlara ek olarak yine BM El Kitabına göre, görev güvencesi açısından bağımsızlığı sağlamanın bir diğer yolu da, ulusal kurumların üyelerine belli ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar sağlamaktır. Ayrıcalıklar ve dokunulmazlıklar, insan hakları ihlallerine dair şikâyetleri alan ve onlarla ilgilenen kurumlar için özellikle önemlidir. Bir ulusal kurumun üyeleri yetki alanlarındaki eylemlerinden ötürü sivil ve cezai kovuşturmadan muaf olmalıdır (BM El Kitabı, 1995: s.13,p.81).

İnsan Hakları Kurulu üyelerine yönelik görev teminat ve güvenceleri Türkiye İnsan Hakları Kanun'un 6. maddesinde düzenlenmiştir. Buna göre, Kurul

Başkanı, İkinci Başkan ve üyelerin görev süreleri dolmadan herhangi bir nedenle görevlerine son verilemez. Ancak, seçilmeleri için gerekli şartları taşımadıkları ya da kaybettikleri Kurulca tespit edilen Başkan ve üyelerin görevlerine Bakanlar Kurulu tarafından son verilebilecektir. Diğer taraftan, Ağır ceza mahkemesinin görevine giren suçüstü hâlleri dışında, münhasıran insan haklarının korunması ve geliştirilmesine ilişkin görevleriyle ilgili olarak suç işlediği ileri sürülen Başkan, İkinci Başkan ve üyeler yakalanamayacağı, üstleri ve konutlarının aranmayacağı ve sorguya çekilemeyeceği açık bir şekilde kanunda ifade edilmiştir. Ancak bu hallerde durumun derhal Başbakanlığa bildirileceği belirtilmiştir. Bu fıkra hükümlerine aykırı hareket eden kolluk kuvvetleri amir ve memurları hakkında yetkili Cumhuriyet başsavcılığı tarafından genel hükümlere göre doğrudan doğruya soruşturma ve kovuşturma yapılacağı hüküm altına alınmıştır. Kanunun bu maddesi Paris İlkeleri çerçevesinden değerlendirildiğinde, Kurul üyelerine yönelik olarak görev güvencesi ve teminatları anlamında birtakım düzenlemelerin yapıldığı ancak eksik düzenlemeler içerdiği görülmektedir. Kanunun 6. maddesinde düzenlenen üyelik teminatları sadece Kurul Başkanı, İkinci Başkan ve üyelere yönelik ve bir suç işlendiği ileri sürülen haller ile ilgili olarak düzenlenmiştir. Düzenlemede Kurum faaliyetlerinin büyük çoğunluğu yerine getirecek insan hakları uzmanı, insan hakları uzman yardımcısı gibi diğer Kurum personellerine yönelik olarak herhangi bir görev teminatı öngörülmemesi eksikliklerdir (Türkiye İlerleme Raporu, 2014: s.48). Ayrıca kanun maddesinde öngörülen teminat bir suç işlendiğinin ileri sürüldüğü haller ile sınırlı olup Kurum tarafından resmi olarak yapılan inceleme, araştırma ve çalışmalar esnasında herhangi bir görev güvencesi öngörülmemiştir.

Diğer taraftan Kanunun yine 6. maddesinde, Kurul tutanak ve kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy gerekçesini süresi içinde yazılı olarak bildirmeyen Başkan ve üyelerin üyeliklerine de aynı usul çerçevesinde (Bakanlar Kurulu tarafından) son verileceği belirtilmiştir. Aynı kanunun Kurulun çalışma esasları başlıklı 8. maddesinde Kurul kararlarının, alındığı toplantı tarihinden itibaren en geç 15 iş günü içinde gerekçeleri ve varsa karşı oy gerekçeleri ile birlikte tekemmül ettirileceği belirtilmiştir. TİHK tarafından yayımlanan 2014 yılına ilişkin istatistiklere göre 2014 yılı içinde Kuruma toplam 578 adet başvuru yapılmıştır.

Ayda bir defa toplanan Kurul'un ortalama olarak aylık 48 başvuruya ilişkin olarak 15 işgünü içinde gerekçe ve var ise karşı oy gerekçesinin yazılmasının zor olacağı açıktır (Altıparmak, 2010: s.12). Bu durumda gerekçe ve var ise karşı oy gerekçesini 15 gün içinde vermeyen üyenin görevine Bakanlar Kurulu tarafından son verilecek olması üyeler açısından olumsuz bir durum olup görev teminatı ile bağdaşmamaktadır.

1.16.8. Geniş Görev Alanı

Paris İlkelerine göre ulusal kurumlar, insan haklarının geliştirilmesi ve korunmasına ilişkin yetkilerle donatılmalıdır. Buna göre, Anayasal veya yasal temelde kurulacak ulusal kurumlara olabildiğince geniş bir görev alanı verilmesi tavsiye edilmektedir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun görev ve yetkilerini belirleyen 4. madde Kurum'a insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde geniş bir görev alanı tanımlamıştır. Bu açıdan görev ve yetkilerin genişliği noktasında Paris İlkesi kriterlerine uygun olduğu değerlendirilmektedir.

1.16.9. Ulaşılabilirlik

Ulusal kurumların ulaşılabilirliği de Paris İlkeleri çerçevesinden önemli bir kriterdir. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla kurulan ulusal kurumların toplumun tüm kesimlerine ulaşabilmesi veya insan hakkı ihlaline uğradığını düşünen birisinin hakkını arayabilmesi açısından ulaşılabilirlik büyük önem taşımaktadır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun 3. maddesinde Kurumun merkezinin Ankara olduğu, ayrıca Kurum'un yurt içinde ve sayısı ikiyi geçmemek üzere yurt dışında büro açabileceği hususları düzenlenmiştir. Ayrıca Geçici Madde hükümlerine göre, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Kanunda öngörülen yurtiçi büroları kuruluncaya kadar, il ve ilçe insan hakları kurullarının Kurum bürosu olarak görev yapacağı belirtilmiştir. Kanun'un 11. maddesine göre ise, Büroların kurulmasına veya kaldırılmasına, Kurumun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu yetkilidir.

Bu hükümleri birlikte değerlendirildiğinde, ulaşılabilirliği sağlama amacıyla Kurum'a yurtiçinde ve sayısı ikiyi geçmemek üzere yurtdışında büro açabilme

imkânı verilmiştir. 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun Geçici Madde hükümlerine göre yurtiçinde bu bürolar kuruluncaya kadar, İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kurum bürosu olarak görev yapacağı belirtilmiştir. Ulaşılabilirlik açısından Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun Paris İlkelerine genel anlamda uygun olduğu değerlendirilmektedir. Ancak Kanun'un 11. Maddesinde Kurum bürolarının kurulması ve kaldırılmasında Kurum teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nun yetkili kılınması, Kurum'un büro kurma kararı üzerine bir sınırlama olarak değerlendirilebilir. Kurum tarafından açılacak her bir büro için Bakanlar Kurulu izni aranması Kurumun bağımsızlığı açısından olumsuz bir durumdur. Bunun yanı sıra açılması düşünülen büroların kaynak ve personel yapısı, kimlerin istihdam edileceği, işleyişinin nasıl olacağı ve bütçesi gibi hususlara Kanun maddesinden yer verilmemiştir. Diğer taraftan 23 Ocak 2013'de faaliyete geçen Kurumun aradan iki yıl geçmesine karşın yurtiçi veya yurtdışında herhangi bir büro açmaması Kurumun tanınırlığını arttırma ve faaliyetleri tüm ülke düzeyine yayma konusunda eleştirilecek bir husustur.

1.16.10. Eğitim ve Bilinçlendirme Görevi

Ulusal kurumlar, diğer faaliyetlerinin yanı sıra insan hakları ile ilgili olarak eğitim ve bilinçlendirme konularında da faaliyetlerde bulunmalıdır. Paris İlkelerine göre, insan hakları alanındaki eğitim programlarının oluşturulmasına ve araştırmalara yardımcı olmak, bunların okullarda, üniversitelerde ve mesleki çevrelerde yürütülmesinde yer almak ve özellikle bilgilendirme, eğitim ve her tür medyayı kullanarak toplum bilinci güçlendirmek suretiyle, insan hakları ve her türlü ayrımcılığa ve özellikle ırk ayrımcılığına karşı mücadele için gösterilen çabaları kamuoyuna duyurmak ulusal kurumların görev ve yetkileri arasında sayılmıştır.

6332 sayılı Kanununun 11. maddesi Türkiye İnsan Hakları Kurumu bünyesinde çeşitli hizmet birimlerinin kurulmasını öngörmüştür. Bu amaçla kurulan birimlerden bir tanesi de Eğitim Birimi'dir. İnsan hakları bilincinin yaygınlaştırılması için çalışmak; bu amaçla ilgili kişi, kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapmak, görüş bildirmek ve tavsiyelerde bulunmak, Milli Eğitim Bakanlığı müfredatında bulunan insan hakları ile ilgili bölümlerin hazırlanmasına;

Yükseköğretim Kurulunun koordinesinde üniversitelerin insan hakları bölümlerinin kurulmasına ve müfredatının belirlenmesine katkıda bulunmak, Kamu kurum ve kuruluşlarının meslek öncesi ve meslek içi insan hakları eğitimlerine yönelik olarak çalışmalarda bulunmak ve istekleri hâlinde kamu kurum ve kuruluşları ile özel kuruluşlara yönelik insan hakları konulu eğitim programları düzenlemek Eğitim Birimi'nin görevleri arasında sayılmıştır. Türkiye İnsan Hakları Kurumu bu açıdan Paris İlkeleri kriterlerine uymaktadır.

1.16.11. Yarı Yargısal Yetkiler

Paris İlkelerine göre ulusal insan hakları kurumları, kendilerine verilen yetki ve görevlere ek olarak yarı yargısal yetkiler ile donatılabilirler. Bu amaçla ulusal kurum, bireysel durumlara ilişkin dilekçeleri ve şikâyetleri dinleme ve incelemekle yetkilendirilebilir. Bu doğrultuda Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na bireysel şikâyetleri inceleme görevi de verilmiştir. 6332 sayılı Kanunun 12. maddesine göre, insan hakları ihlalden zarar gördüğü iddiasında bulunan her gerçek ve tüzel kişi Kuruma başvurabilir. Bu hakkın etkin bir şekilde kullanılmasına hiçbir surette engel olunamaz. Başvurulara ilişkin usul ve esasların Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği hüküm altına alınmıştır. Kanunun 13. maddesinde Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun verilen inceleme, araştırma, ziyaret ve rapor hazırlama görevleri ile diğer görevler, insan hakları uzman ve uzman yardımcıları ile diğer görevliler tarafından yerine getirileceği hüküm altına alınmıştır.

Bu açıdan değerlendirildiğinde, Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na Paris İlkeleri'nde öngörülen ek yarı yargısal yetki kapsamında bireysel başvuruları inceleme yetkisi verilmiştir. Kanun tarafından çıkarılması öngörülen Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na başvurulara ilişkin usul ve esasları belirleyen "İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik" 17 Mayıs 2014 tarih ve 29003 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Diğer taraftan Kanunun 13. maddesinde Kurum'a verilen inceleme, araştırma, ziyaret ve rapor hazırlama görevleri ile diğer görevlerin insan hakları uzmanı ve uzman yardımcıları ile diğer görevliler tarafından yerine getirileceği hüküm altına alınmıştır.

1.16.12. Ulusal Önleme Mekanizması Görevi

Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na 6332 sayılı Kanun ile verilen görev ve yetkilerine ek olarak "Ulusal Önleme Mekanizması" görevi de verilmiştir. 18 Aralık 2002 tarihinde kabul edilen, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Muamele ya da Cezanın Önlenmesi Sözleşmesi Seçmeli Protokolü (OPCAT) ile özgürlüğünden yoksun bırakılan kişilerin alıkonuldukları yerlere bağımsız uluslararası ve ulusal organlar tarafından gerçekleştirilecek düzenli bir ziyaret sistemi kurulmuştur. Bu protokol hükümlerine göre uluslararası alanda "Önleme Alt Komitesi" oluşturulurken, her ülkede kendi içerisinde ulusal planda "Ulusal Önleyici Mekanizma" (National Preventive Mechanism/NPM) kurmakla yükümlendirilmiştir. Taraf Devletler, işkencenin önlenmesi için ulusal düzeyde bir ya da daha fazla "ulusal önleyici mekanizma" kuracak veya hali hazırda bu görevi yerine getiren bir mekanizma var ise onları muhafaza edecektir. Protokole göre taraf Devletler, alıkonulma yerlerinin, hem uluslararası hem de ulusal önleme mekanizması tarafından ziyaret edilmesine izin vermek zorundadır. Genel olarak ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında, ülkelerin büyük çoğunluğunun, var olan ulusal kurumlarını bu işle görevlendirdiği görülmektedir (<http://www.tihk.gov.tr/tr/kurumsal>).

Türkiye söz konusu bu Protokolü, 15.06.2011 tarih ve 2011/1962 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanmış ve Protokole taraf olmuştur. 28.01.2014 tarihli RG'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu, 23/2/2011 tarihli ve 6167 sayılı Kanunla onaylanması uygun bulunan ve 15/6/2011 tarihli ve 2011/1962 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile onaylanan "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol"de öngörülen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir.

Böylece Türkiye İnsan Hakları Kurumu, ulusal önleme mekanizması olarak, özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmekle görevlendirilmiştir.

Kurum ayrıca bu ziyaretlere ilişkin raporları ilgili kurum ve kuruluşlara iletmek, Kurulca gerekli görülmesi durumunda kamuoyuna açıklamak; ceza infaz kurumları ve tutukevleri izleme kurulları, il ve ilçe insan hakları kurulları ile diğer kişi, kurum ve kuruluşlarının bu gibi yerlere gerçekleştirdikleri ziyaretlere ilişkin raporları incelemek ve değerlendirmekle de görevlidir (TİHK, 2014: s.11).

6332 sayılı Kanun ile Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na verilen görevlerin yanı sıra Ulusal Önleme Mekanizması olarak da görevlendirilmesi, tüm görevlerin TİHK tarafından etkin bir biçimde yerine getirilmesi açısından olumsuz bir durumdur. Mevcut personel sayısı ile hem insan hakları ihlal iddialarına ilişkin başvuruları sonuçlandırma, hem insan hakları konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme faaliyetlerini yürütme hem de insan hakkı ihlalleri açısından bir diğer önemli konu olan kişilerin özgürlüklerinden alıkonuldukları yerleri ziyaret etme görevlerinin etkin ve verimli bir şekilde yapılması zor görünmektedir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na verilen geniş yetki ve görevler ile bunlara ilişkin inceleme, araştırma, ziyaret ve raporlama işlerinin sadece insan hakları uzmanı ve uzman yardımcıları ile diğer görevliler tarafından etkin ve yeterli bir şekilde yerine getirilmesinin zor olacağı değerlendirilmektedir (Altıparmak, 2010: s.20).

1.16.13. Kanun Değişikliği Tasarı Taslağı

Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nda yer alan ve Paris İlkelerine uyum göstermemesi sebebiyle eleştiri konusu olan hususların düzeltilmesi amacıyla Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından bir kanun değişikliği tasarı taslağı hazırlanmış (Hürriyet, 15 Aralık 2014) ve Kurumun internet sitesinde mevzuat çalışmaları kısmında kamuoyuna duyurulmuştur. 19 maddelik Kanun tasarı taslağından Kurumun yapısına yönelik olarak önemli değişikliklerin yapılması öngörülmektedir.

Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanununun 7. maddesine göre, İnsan Hakları Kuruluna yıllık raporlar hazırlama görevi verilmiştir. Ancak 6332 sayılı Kanunda yıllık rapor hazırlanacağı hükme bağlanmış olmasına rağmen raporun hangi makamlara sunulacağı belirlenmemiş sadece ilgili kişi ve kuruluşlara dağıtılacağı

hükme bağlanmıştır. Kanun değişikliği tasarı taslağında yapılması teklif edilen değişiklik ile Kurum tarafından hazırlanan Yıllık Raporun, TBMM Başkanlığına sunulacağı hükme bağlanmaktadır.

28.01.2014 tarihli RG’de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile TİHK, Ulusal önleme mekanizması olarak görev yapmak üzere yetkilendirilmiştir. Ancak Ulusal önleme mekanizması oldukça kapsamlı bir görev olup Kuruma verilen diğer görevler de göz önünde bulundurulduğunda, mevcut teşkilatı yapısı ve personel sayısı ile on bine yakın alıkoyma yerinin denetlemesi oldukça güçtür. Kanun değişikliği tasarı taslağında, Türkiye İnsan Hakları Kurumu’nun Ulusal önleme mekanizması olarak görevlendirilmesine paralel olarak, “özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin alıkonuldukları yerlerin Türkiye’nin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler çerçevesinde düzenli ziyaretleri gerçekleştirmek” görevi de Kurumun görev ve yetkileri arasına sayılmıştır.

Mevcut durumda İnsan Hakları Kurulu’nun 11 üyesinden 7’si Bakanlar Kurulu tarafından seçilmektedir. Bakanlar Kurulu tarafından yapılan seçimde tek kriter, seçilecek kişilerin insan hakları alanında temayüz etmiş olmasıdır. Bu durum AB İlerleme Raporları ve STK’ları tarafından, kurulun teşekkülünde Bakanlar Kurulunun temel belirleyici olduğu ve insan hakları alanında temayüz etmiş olma kriterinin tek başına yeterli olmadığı nedeniyle Kurumun bağımsızlığını olumsuz yönde etkilediği gerekçesiyle eleştirilmektedir. Kanun değişikliği tasarı taslağında önerilen değişik ile Bakanlar Kurulu tarafından seçilecek 7 üyeden 3’ünün her boş üyelik için Türkiye İnsan Hakları Kurumu tarafından önerilecek 3 aday arasından seçilmeleri sağlanarak yeni üyelerin seçiminde Kurumda söz sahibi yapılmakta, böylece Kurumun idareye karşı bağımsızlığı güçlendirilmektedir. Kalan 4 üye ise yine Bakanlar Kurulu tarafından atanacaktır.

Diğer taraftan 6332 sayılı Kanunda, Başkan ile üyelerin görev süresinin dört yıl olduğu hükme bağlanmış ancak İkinci Başkanın görev süresine ilişkin bir düzenleme yapılmamıştır. Kanun değişikliği tasarı taslağına göre Yedinci fıkrada yapılacak değişiklik ile Başkan ve üyelerin görev sürelerine uygun olarak İkinci Başkanın da görev süresi dört yıl olarak belirlenmektedir.

6332 sayılı Kanunun üyelik teminatı başlıklı 6. maddesinde var olan, Kurul tutanak ve kararlarını süresi içinde imzalamayan veya karşı oy gerekçesini süresi içinde yazılı olarak bildirmeyen Başkan ve üyelerin üyeliklerine Bakanlar Kurulu tarafından son verileceğine ilişkin maddenin yürürlükten kaldırılması kanun değişikliği tasarı taslağında yer almıştır.

Bunun yanı sıra Kanun değişikliği tasarı taslağına göre mevcut durumda var olan ağır ceza mahkemelerinin görev alanına giren suçüstü halleri dışında Başkan, İkinci Başkan ve üyeler için öngörülen suç işledikleri iddialarına dair var olan dokunulmazlığa ek olarak, görev sırasında önleme aramasına maruz bırakılarak görevlerini yapamaz duruma düşürülmeleri ihtimaline karşıda güvence oluşturulmuştur. Buna göre, görevleri ile ilgili inceleme, araştırma ve her türlü çalışma sırasında Başkan, İkinci Başkan ve üyelerin üzerleri ve taşıtları aranamaz, araç ve gereçlerine el konulamaz. Bu fıkrada belirtilen teminatlardan, Genel Sekreter, daire başkanları, insan hakları uzmanları, uzmanlıklarından yararlanmak üzere görevlendirilenler, insan hakları uzman yardımcıları ile yerel insan hakları kurulları üyelerinin de faydalanması öngörülmüştür.

6332 sayılı Kanununun 9. maddesinde Türkiye İnsan Hakları Kurumu teşkilatının Kurul ve Başkanlıktan oluştuğı belirtilmiş, Kuruma bağılı olarak yurtiçi ve yurtdışında açılacak bürolar Kurumun teşkilat yapısı içerisinde sayılmamıştır. Kanun değişikliği tasarı taslağında yapılması planlanan değişiklik ile Kurumun teşkilat yapısının Kurul, Başkanlık ve Bürolardan oluşacağı belirtilmiştir. Diğer taraftan bunlara ek olarak Başkanlığın yapısında da önemli değişiklik yapılmıştır. Başkan Yardımcısının kamuoyunda kurul üyesi gibi algılanması, Başkan Yardımcısı tarafından yerine getirilen görevlerin idari sistem içerisinde genel sekreterliğe tekabül etmesi ve genel müdürlük düzeyinde teşkilatlandırılmış Kurumun ulusal ölçekte etkinliğini azaltacağı, uluslararası ölçekte ise Kurumun ve dolayısıyla Ülkemizin prestijini olumsuz etkileyeceğı belirtilmiş ve müsteşarlık düzeyinde teşkilatlandırılmasının uygun olacağı ifade edilmiştir. Bu amaçla Başkan Yardımcılığı kaldırılarak Genel Sekreterlik oluşturulmuştur.

TİHK tarafından hazırlanan Kanun değişikliği tasarı çalışmasına göre Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun bağımsızlığı konusunda bir diğer eleştiride, büroların kurulmasına ve kaldırılmasına Kurumun teklifi üzerine Bakanlar Kurulunca karar verilmesi düzenlemesidir. Paris Prensiplerine göre ulusal kurumların yapısal özelliklerinin başında bağımsızlık gelmektedir. Bağımsızlığı garanti altına alan özelliklerden birisi işlevsel özerkliktir. Buna göre, İşlevsel özerklik ulusal kurumların çalıştıracağı personeli belirleme, yönetim süreçlerini oluşturma ve ihtiyacına uygun teşkilatını kurma yetkilerini kapsar. Kanun tasarı taslağında yer alan düzenleme ile bu durum değiştirilmiş ve işlevsel özerkliğin gereği olarak bürolar kurmaya ve kaldırmaya Kurum yetkili kılınmıştır.

Bunlara ek olarak yine çalışmada, il insan hakları uzmanı ve il insan hakları uzman yardımcılarının istihdam edileceği büroların görev ve yetkileri ile diğer hususlara ilişkin usul ve esasların Kurum tarafından çıkarılacak yönetmelikle belirleneceği belirtilmiştir. Buna göre, Bürolar buldukları illerde, Kurumun görevlerine paralel görevler ifa edeceklerdir. Buldukları ildeki insan hakları eğitimi, işkence ve kötü muameleyle mücadele, insan hakkı ihlali başvurularının incelenerek sonuçlandırılması ve alıkonulma yerlerinin ziyareti (OPCAT) yerel insan hakları kurulu ve büro tarafından yerine getirilecektir. Belirtilen görevlerin ancak uzman personel eliyle ifasının mümkün olabileceği açıktır. Bu nedenle, Kanun tasarı taslağında yapılacak bu değişiklik ile bürolarda İl İnsan Hakları Uzmanı ve İl İnsan Hakları Uzman Yardımcısı istihdam edilmesine imkân sağlanmaktadır.

2000 yılında oluşturulan ve 2003 yılında yeniden yapılandırılarak daha sivil bir yapıya kavuşturulan il ve ilçe insan hakları kurulları 14 yıldır faaliyetlerini sürdürmektedirler. İnsan haklarının korunması ve geliştirilmesinde kamu ve sivil toplum işbirliğini esas alan bu yapı, ihlal alanlarının tespitine ve sınıflandırılmasına, insan hakları istatistiklerinin oluşturulmasına yönelik önemli çalışmalar yaparak ülkemizin insan hakları haritasının ortaya çıkarılmasına ve insan haklarının kurumsallaşmasına öncülük etmiştir. Yerelde insan haklarının korunmasında ve geliştirilmesinde bu kurullar önemli bir tecrübe oluşturmuşlardır. Ancak, bu kurullar şu an bir yasal dayanaktan yoksun bulunmaktadır. 6332 sayılı Kanun ile İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları yasal dayanaktan yoksun hale gelmişti. Bu durum Kanun

değişikliği tasarı taslağı ile düzenlenmiştir. Yapılacak düzenleme ile bu kurulların yeniden yapılandırılmasına ve yasal dayanağı kavuşturulmasına imkân sağlanmaktadır. Bu amaçla 6332 sayılı Kanunun 4. maddesinin birinci fıkrasında Türkiye İnsan Hakları Kurumu'na verilen görev ve yetkilere ilişkin olarak Kurum tarafından verilen görevleri yerine getirmek üzere yerel insan hakları kurullarının kurulacağı belirtilmiştir. Ayrıca düzenleme ile bu kurulların oluşumuna, çalışmalarına ve diğer hususlara ilişkin usul ve esaslar Kurum tarafından çıkarılacak Yönetmelikle belirleneceği hüküm altına alınmıştır.

SONUÇ

Dünyadaki gelişmelere paralel olarak ülkemizde de insan hakları alanında kurumsallaşma çalışmaları 1990'lı yılların başından itibaren gelişme göstermiş ve bu amaçla yeni kurum ve kuruluşlar oluşturulma yoluna gidilmiştir. 1990 yılı ve sonrasında kurulan bu kurumlardan bazıları yasama organı bünyesinde, bazıları ise yürütmeye bağlı olarak oluşturulmuştur. Yürütme organı içinde yer alan kurumlardan bazıları doğrudan Başbakanlığa bağlı iken, bazıları bakanlıklara bağlıdır. Ancak tezimizde de detaylı olarak değinilen bu kurum ve kuruluşlara bakıldığında ilk dikkat çeken önemli ve ortak nokta bu kurum ve kuruluşlardan hiçbirisinin Paris İlkeleri kriterlerine uygun yapıda olmaması ve ulusal insan hakları kurumu statüsü taşıyor olmasıdır (<http://www.tihk.gov.tr/tr/kurumsal>).

Ülkemizdeki insan hakları idari yapılanmasına bakıldığı zaman, 1990-2012 yılları arasından kurulan kurul ve kurumlardan hiçbirisi “ulusal insan hakları kurumu” oluşturulması düşüncesi ile kurulmamıştır. Bu dönemde önce 1990 yılında TBMM bünyesinde İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu kurulmuştur. İnsan Hakları İnceleme Komisyonu dışında, 1990'lı yılların başından 2000'li yılların başına kadar geçen süreçte insan hakları alanında İnsan Hakları Başmüsavirliği, İnsan Hakları Yüksek Danışma Kurulu, İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu ve İnsan Hakları Eğitimi On Yılı Ulusal Komitesi gibi kurullar oluşturulmuştur. Bu sayılan kurul ve organizasyonların, insan hakları alanında kurum sayısını arttırma dışında çok fazla etkinliği olmamış ve beklenen verim elde edilememiştir.

2000 yılı ile birlikte merkez dışında taşrada insan hakları alanında faaliyet gösterecek İl ve İlçe İnsan hakları kurulları kurulmuştur. 2001 yılında gelindiğinde ise, insan hakları alanında görev yapan mevcut kurumlara ek olarak 4 yeni Kurum daha oluşturulmuştur. 12.04.2001 tarih ve 4643 sayılı Kanun ile 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilâtı Hakkında Kanunda değişiklik yapılarak, Başbakanlık bünyesinde insan hakları konularından sorumlu ana organ olarak Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı kurulmuştur. Bunun yanı sıra aynı Kanun ile İnsan Hakları Üst Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulu ve İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetleri oluşturulmuştur.

1990 yılı sonrası kurulan tüm bu insan hakları idari yapılanmasına bakıldığı zaman, bu alanda kurum-kurul enflasyonu yaratma dışında çok fazla bir etkinlik ve fayda meydana getirilememiştir. Bu dönemde kurulan kurum-kurullardan birçoğu kağıt üstünde kalmış ve görevlerine son verilmiştir.

Ülkemizde insan hakları alanında atılan ilk ciddi adım, 1990 yılında 3686 sayılı Kanun ile TBMM bünyesinde İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu'nun oluşturulmasıdır (Kazancı, 1992: s.49). TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Paris İlkeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde, yasal temelde kurulmasına karşın, başta bağımsızlık olmak üzere çoğulculuk, idari ve mali özerklik gibi konularda Paris İlkelerine uyum sağlamamaktadır. TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, TBMM'ne bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

2000'li yıllar ile beraber insan hakları alanında yeni kurum ve kuruluşlar oluşturulmaya devam edilmiştir. Yukarıda sayılan kurullardan farklı olarak 02.11.2000 tarih ve 24218 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik" ile illerde "İnsan Hakları İl Kurulu", ilçelerde ise "İnsan Hakları İlçe Kurulu" kurulmuştur. Ancak 2000 yılında çıkarılan bu yönetmelikle oluşturulan İnsan Hakları İl ve İlçe Kurulları kamu görevlisi ağırlıklı bir üye yapısı öngörmekteydi. İnsan hakları ihlallerinin ağırlıklı olarak kamu görevlilerinin faaliyetlerinden kaynaklanması sebebiyle bu durum eleştiri konusu olmuş, bunun üzerine 2003 yılında çıkarılan yeni yönetmelik ile bu durum değiştirilmiştir (Tezcan vd. 2011: s.553). 23 Kasım 2003 tarih ve 25298 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan yeni yönetmelik ile kurulan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarında sivil toplum ağırlıklı yeni bir yapı oluşturulmuş ayrıca eski yönetmelikte fazla detaylandırılmayan kurulların görev ve yetkileri de detaylı olarak belirlenmiştir.

İl ve İlçe İnsan Hakları Kurulları, çoğulculuk, insan hakları alanında eğitim ve bilinçlendirme görevleri açısından Paris İlkelerine uyum sağlamasına karşın, ulusal kurumlar açısından en önemli kriterlerden olan bağımsızlık kapsamında idari ve mali bağımsızlığa sahip değildir. İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının kendisinden

beklenen ve yönetmelik ile kendisine yüklenen görevleri etkin bir şekilde yerine getirebilmesi için her şeyden önce mali bağımsızlığa sahip olması gerekmektedir. Ancak kurullara bu konu ile ilgili olarak ayrılan bir bütçe olmayıp yapılacak faaliyetlerde oluşacak giderler tamamen Valilik-Kaymakamlık bütçesine bağlanmıştır (Eren, 2007: s.950). Bunun yanı sıra İl-İlçe Kurullarının başkanlıklarını illerde Vali ilçelerde ise Kaymakamlar yapmaktadır. Vali ve kaymakamların görevleri konumu itibariyle merkezi idareye bağlı olarak faaliyet gösterdiği düşünüldüğünde, İl-İlçe Kurulları idari bağımsızlık açısından Paris İlkeleri çevresinden tavsiye edilen kriterlere tam olarak uyum göstermemektedir (Eren, 2007: s.941). İl-İlçe Kurullarının her ne kadar Paris İlkeleri çerçevesinde öngörülen standartlara uyumu tam olmasa da, tüm il ve ilçelerde kurulması dolayısıyla insan hakları ile ilgili faaliyetlerin ülkenin tüm bölgelerine yayılması bakımından önemli işlev görmüştür.

TİHK tarafından açıklanan İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının faaliyet raporlarına bakıldığında 2014 yılı içerisinde Türkiye genelinde sadece 34 ilde İl ve İlçe Kurullarına başvuru yapıldığı görülmektedir (TİHK, 2015: s.19). 2000 yılında faaliyete geçen bu kurulların 15 yıllık geçmişi düşünüldüğünde sadece 34 ilden başvuru yapılması, geriye kalan 47 ilden insan hakları ihlalli iddiası ile ilgili olarak Kurullara başvuru yapılmamış olması düşünülmeye gereken bir konudur. Bu durum Kurulların çoğunun kağıt üzerinde faaliyet gösterdiğini ortaya koymaktadır.

İl-İlçe İnsan Hakları Kurulları açısından çözüme kavuşturulması gereken diğer husus, TİHK'nun faaliyete geçmesi ile beraber İl ve İlçe Kurullarının TİHK ile olan ilişkisidir. TİHK ile İl-İlçe kurulları arasındaki görev paylaşımı net bir şekilde açığa çıkarılmalıdır. Ayrıca, TİHK Kanunu'nda İl-İlçe Kurullarının, Kurumun yurt içi büroları kuruluncaya kadar Kurum bürosu olarak görev yapacağı belirtilmiştir. Bu durumda Kurumun yurt içi bürolarının kurulması sonrası İl-İlçe Kurullarının görevlerine devam edip etmeyecekleri de belirsizliğini korumaktadır (Türkiye İlerleme Raporu, 2014: s.48).

İl-İlçe Kurulları açısından çözüme kavuşturulması gereken bir diğer konuda, 21.06.2012 tarih ve 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu'nun

yürürlüğe girmesi ile beraber bu kurulların yasal dayanaktan yoksun bir şekilde faaliyet göstermesidir. 6332 sayılı Kanununun 22. maddesinin 4. fıkrası ile İl-İlçe kurullarının yasal dayanağı olan 10/10/1984 tarihli ve 3056 sayılı Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunun ek 6. Maddesi de yürürlükten kaldırılmış ve böylece Kurullar yasal dayanaktan yoksun bir şekilde faaliyet göstermek durumunda kalmıştır (Altıparmak, 2010: s.7). Hali hazırda faaliyet gösteren ve insan hakları ihlali iddiasıyla ilgili şikayetleri kabul eden bu Kurulların yasal dayanağı olacak bir şekilde faaliyet göstermesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerektiği açıktır.

Türkiye’de Paris İlkelerine uygun ulusal insan hakları kurumunun olmaması ise sürekli eleştiri konusu olmuştur. Bu konuda hem insan hakları alanında faaliyet gösteren STK’ları hem de uluslararası kuruluşlar tarafından eleştiriler getirilmiştir (Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Tasarısı ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu, Sıra Sayısı:279). Bu eleştiriler dikkate alınarak 2012 yılında ulusal insan hakları kurumu olarak Türkiye İnsan Hakları Kurumu adıyla yeni bir kurum ihdas edilmiş ve faaliyetine başlamıştır. TİHK’nun kuruluş kanunu olan 6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu ile 2001 yılında kurulan 4 kurum olan İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları Üst Kurulu, İnsan Hakları Danışma Kurulu ve İnsan Hakları İhlal İddialarını İnceleme Heyetlerinin görevlerine son verilmiştir.

6332 sayılı Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu 21.06.2012 tarihinde kabul edilmiş ve 30.06.2012 tarih ve 28339 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Türkiye İnsan Hakları Kurumu, İnsan Hakları Kurulu üyelerinin seçimi sürecinin tamamlanmasını ardından ilk Kurul toplantısını 23 Ocak 2013 tarihinde yaparak çalışmalarına başlamıştır.

TİHK Paris İlkeleri çerçevesinde değerlendirildiğinde bazı önemli noktaların eksik düzenlendiği göze çarpmaktadır. TİHK’na getirilen eleştirilerken ilki, Kuruma ilişkin Kanun Tasarısının hazırlanması sırasında insan hakları alanında faaliyet gösteren STK ve uluslar arası örgütler tarafından yapılan önerilerin dikkate alınmamasıdır. Kanun tasarının katılımcı bir anlayış içerisinde hazırlanmadığı hem

STK hem de uluslararası organlar tarafından eleştiri konusu yapılmıştır (Türkiye İlerleme Raporu, 2012: s.19).

TİHK, Kanun metnine göre bakıldığında Paris İlkelerinde geçen idari bağımsızlık, mali bağımsızlık, görev güvencesi, çoğulculuk gibi konularda uyum sağlanmasına karşın detaylarda Paris İlkeleri'nin ruhuna uygun olmayan eksik düzenlemeler içerdiği görülmektedir. Ancak çalışmamızda da belirtildiği üzere, Kanunda yer alan bu hususların bazı noktalarda eksik düzenlemeler içerdiği ve bu konuların yeniden gözden geçirilmesi gerekmektedir. TİHK tarafından hazırlanan ve Kurumun internet sitesinde ilan edilen Kanun Değişikliği Tasarı Taslağı bu eksiklerin bazılarını giderecek düzenlemeler içermektedir. Söz konusu çalışmanın Kanun tasarısı-teklifi haline getirilip TBMM'nden geçmesi halinde Kurumun Paris İlkelerine uyumunda sayılan eksikliklerden bazıları giderilmiş olacaktır.

TİHK, 6332 sayılı Kanun ile kendisine verilen insan haklarının korunması ve geliştirilmesi ile ilgili görev ve yetkilere ek olarak, 28.01.2014 tarihli RG'de yayımlanan Bakanlar Kurulu kararı ile "İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsanî veya Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi'ne Ek İhtiyari Protokol"de öngörülen görevleri yerine getirmek ve yetkileri kullanmak üzere ulusal önleme mekanizması olarak belirlenmiştir. Buna göre TİHK mevcut görev ve yetkilerine ek olarak özgürlüğünden mahrum bırakılan ya da koruma altına alınan kişilerin buldukları yerlere haberli veya habersiz düzenli ziyaretler gerçekleştirmekle görevlendirilmiştir (TİHK, 2014: s.11). TİHK'nun mevcut personel sayısı ile bu görevleri etkin bir şekilde yerine getirmekte zorlanacağı açıktır (Altıparmak, 2010: s.20).

TİHK tarafından açıklanan Türkiye İnsan Hakları Kurumu'nun faaliyet raporlarına bakıldığında 2014 yılı içerisinde Türkiye genelinde Kuruma 70 ilden başvuru yapılmış olup geriye kalan 11 ilden Kuruma başvuru yapılmamıştır (TİHK, 2015: s.17). Bu durum Kurumun halen daha kamuoyunda bilinirlik ve tanınırlık düzeyinin artırılması gerektiğini ortaya koymaktadır (Türkiye İlerleme Raporu, 2014: s.48). Bunun yanı sıra, TİHK tarafından kendisine yapılan başvurularda vereceği kararlar veya kamuoyunda ülke gündeminde olan olaylar hakkında

izleyeceği tutum ve davranış Kurumun kamuoyundaki konumunu ve vatandaşların Kuruma bakışını etkileyecektir.

TİHK'nun kendisine verilen görev ve yetkileri Paris İlkelerine ne kadar uygun olursa olsun, hem kamuoyunda hem uluslararası organlar tarafından insan haklarının korunması ve geliştirilmesinde görevli ulusal insan hakları kurumu vasfını kazanması ve bunu devam ettirmesi önümüzdeki süreç içerisinde gerçekleşecek bir olgudur. Kuruma verilen görev ve yetkiler çerçevesinde Paris İlkelerine kağıt üzerinde uygun olan bir kurumun, uygulamada da bu standartları ortaya koyması ve bu çerçevede faaliyet göstermesi büyük önem taşımaktadır. 2012 yılında kuruluş Kanunu çıkan ve 2013 yılında faaliyet başlayan bir Kurum için ilerleyen süreçte insan haklarının korunması ve geliştirilmesi kapsamında yapacağı faaliyetler, alacağı kararlar ve kamuoyunda oluşturacağı olumlu algı Kurumun geleceğini önemli ölçüde etkileyecektir. Diğer taraftan ulusal insan hakları kurumu olarak kurulan Türkiye İnsan Hakları Kurumu için Paris İlkelerine uygunluğunun değerlendirilmesi ve statü verilmesi açısından ICC Akreditasyon Alt Komitesine henüz başvuru yapılmamıştır (Türkiye İlerleme Raporu, 2013: s.50).

Ülkemizde insan haklarının korunması ve geliştirilmesi alanında mevcut durumda TBMM bünyesinde İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu, her il ve ilçede İl-İlçe İnsan Hakları Kurulları ile ulusal insan hakları kurumu statüsünde görev yapmak üzere Türkiye İnsan Hakları Kurumu faaliyet göstermektedir. İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ile İl-İlçe İnsan Hakları Kurulları ulusal kurum statüsünde faaliyet göstermesi amacıyla kurulmamıştır. Her iki kurumda kendi görev alanıyla ilgili olarak insan haklarının korunması ve geliştirilmesi amacıyla faaliyet göstermektedir. TİHK ise ulusal insan hakları kurumu statüsünde faaliyet göstermektedir. Her üç kurumun ortak özelliği ise, kendisine yapılan insan hakları ihlali iddiasıyla ilgili olarak bağlayıcı karar alma yetkilerinin bulunmamasıdır.

KAYNAKÇA

- Açık, Coşkun (2011). Ulusal İnsan Hakları Kurumları ve Türkiye Örneğine Eleştirel Yaklaşım, Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
- Akıllıoğlu, Tekin (1995). İnsan Hakları - I - Kavram, Kaynaklar ve Koruma Sistemleri, Ankara: Ankara Üniversitesi SBF İnsan Hakları Merkezi Yayınları No:17
- Alan, Nuri (2007). “Bürokrasi ve İnsan Hakları” [10 Aralık 2006-Açık Oturum] Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları:121
- Altıparmak, Kerem (2007). “Türkiye’de İnsan Haklarında Kurumsallaş(ama)ma” [10 Aralık 2006-Açık Oturum], Şu kitapta: Bürokrasi ve İnsan Hakları, Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları:121, s:54-111
- Altıparmak, Kerem (2010). “Köprüden Önce Son Çıkış: Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanun Tasarısı Üzerine Eleştirel Değerlendirme” Ankara: Ankara Üniversitesi SBF İnsan Hakları Merkezi
- Altuntaş, Mehmet (2002). Türk Anayasalarında İnsan Hakları, Uzmanlık Tezi, Ankara: T.C. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı
- Avrupa Konseyi (ty). <http://www.dispolitika.org.tr/akk/index.html>/Erişim Tarihi:11.03.2015
- Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (ty). <http://www.tihk.gov.tr/tr/basbakanlik-insan-haklari-baskanligi>/Erişim Tarihi:24.01.2015
- Birleşmiş Milletler Antlaşması ve Uluslararası Adalet Divanı Statüsü (1945). http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/chart_turkce.pdf Erişim Tarihi:09.03.2015
- Birleşmiş Milletler İnsan Haklarının Korunması ve Yaygınlaştırılması için Ulusal Kurumların Kurulması ve Güçlendirilmesi El Kitabı, Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Merkezi Yayını (BM El Kitabı), “National Human Rights Institutions, A Handbook on the Establishment and Strengthening of National Institutions for the Promotion and Protection of Human Rights” (1995). http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/NRHI_ceviri.doc/ Erişim Tarihi:16.01.2015. (Çeviren: Veysel Eşsiz)
- Bozkurt, Enver (2011). İnsan Hakları Temel Metinler, Ankara: Asil Yayın
- Bulut, Nihat (2008). “Türkiye’de Temel Hak ve Özgürlüklerin Gelişimi Açısından 1909 Anayasa Değişikliklerinin Önemi” Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C. XII, S. 1-2, s:1-15

- Coşkun, Vahap (2003). “İnsan Hakları ve Devletin Sorumluluğu” Arka Plan E-Dergi, S:6 <http://foreignpolicy.org.tr/arkaplan/ekim03/index.htm/> Erişim Tarihi: 08.03.2015
- Çeçen, Anıl (1982). “İnsan Haklarının Düşünsel Boyutları” TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, S:3-4/1, s:6-37
- Çeçen, Anıl (1984). “Demokrasi ve İnsan Hakları” TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, Yıl: 1984, S:5-6/1, s:67-75
- De Beco, Gauthier (2007). “Avrupa’da Ulusal İnsan Hakları Kurumları” <http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/avrupa.pdf/> Erişim Tarihi: 18.01.2015
- Demir, Nesrin (ty). Avrupa Konseyi Sözleşme ve Şartlarının Avrupa Birliği Kopenhag Kriterlerine Göre Değerlendirilmesi, http://www.onlinedergi.com/MakaleDosyalari/51/PDF2006_2_14.pdf/ Erişim Tarihi: 11.03.2015
- Ekinci, Hüseyin, Musa Sağlam (2015). 66 Soruda Bireysel Başvuru, Ankara: Anayasa Mahkemesi Yayınları, http://www.anayasa.gov.tr/files/bireysel_basvuru/66_Soru.pdf/ Erişim Tarihi: 14.05.2015
- Engin, Zeynep Ö. Üskül (2013). “Yaşama Hakkının Felsefi Temelleri” Şu kitapta: Ed. Zafer Üskül ve O. Serkan Gülfidan. İnsan Hakları Konferansları I-II, İstanbul: Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, s:45-64
- Erdem, Kasım (2010). Ulusal İnsan Hakları Kurumları, TBMM Araştırma Merkezi Bilgi Notu
- Erdoğan, Mustafa (2012). İnsan Hakları Teorisi ve Hukuku, Ankara: Orion Yayınları
- Eren, Abdurrahman (2007). Türkiye’de İnsan Haklarının Korunması, Uluslararası Koruma Mekanizmaları ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarının Rolü, Ankara: Turhan Kitapevi
- Eren, Abdurrahman (2012). Ulusal İnsan Hakları Kurumları, Uluslararası Standartlara Uygunluğun Yorum İlkeleri, İstanbul: 12 Levha Yayıncılık
- Eroğlu, İzzet (2006). “TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu” Yasama Dergisi, S:2, s:32-74
- Eroğlu, İzzet (2007). İnsan Haklarının Parlamenter Denetimi, Uzmanlık Tezi, Ankara: TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yayınları No:127
- Eroğlu, İzzet (2010). “1924 Anayasası Döneminde İnsan Haklarının Normatif Çerçevesi ve Uygulanması” Yasama Dergisi, S:14, s:79-157

- Eşsiz, Veysel (2010). İnsan Hakları Ulusal Kurumları: Farklı Coğrafyalar, Başka Deneyimler, <http://www.ihop.org.tr>
- Fendoğlu, Hasan Tahsin (2010). “Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık)” Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/Ombudsman.pdf> Erişim Tarihi:13.01.2015
- Gezer, Hasan C. (2007). Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, TBMM Araştırma Merkezi Bilgi Notu
- Gülmez, Mesut (2000). “İnsan Haklarının Tarihsel Gelişimi ve Bugünkü Ulaştığı Nokta” Şu kitapta: Farklı Bakış Tarzlarıyla İnsan Hakları Uygulamaları, Ankara: Emniyet Genel Müdürlüğü APK Dairesi Başkanlığı Yayın No:139, s:17-35
- Güzel, Cemal (2006). “İnsan Hakları Düşüncesinin Gelişimi” Ankara Barosu İnsan Hakları Merkezi Yayınları
- Hakyemez, Yusuf Şevki (2011). “Yeni Anayasada İnsan Haklarının Genel Rejimi” Stratejik Düşünce Enstitüsü (SDE) Analiz, <http://www.sde.org.tr/userfiles/file/Insan%20Haklarinin%20Genel%20Rejimi.pdf>/Erişim Tarihi:02.02.2015
- Heyns, Christof (18 Mart 2013). BM Hukuk Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazlar Özel Raportörü Christof Heyns'in Türkiye Raporu, http://ihop.org.tr/dosya/ceviri/ChristofHeyns_TurkiyeZiyaretiRaporu_Tr.pdf Erişim Tarihi:29.03.2015. (Resmi Olmayan Çeviri: Veysel Eşsiz)
- ICC Akreditasyon Alt Komitesi. <http://nhri.ohchr.org/EN/AboutUs/ICCaccreditation/Pages/default.aspx> Erişim Tarihi:19.03.2015
- İlkiz, Fikret (2009). Dört Özgürlük Üzerine. <http://www.bianet.org/bianet/dunya/117283-dort-ozguruluk-uzerine/> Erişim Tarihi:09.03.2015
- İnan, Yüksel, Birsen Erdoğan (1999-2000). “Avrupa Birliği-Türkiye İlişkilerinde İnsan Hakları Sorunu” TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, C:21-22, s:15-31
- Kalabalık, Halil (2013). İnsan Hakları Hukuku Kavram-Uygulama-Hak ve Ödevler, Ankara: Seçkin
- Kamu Denetçiliği Kurumu (ty). http://www.ombudsman.gov.tr/custom_page-346-hakkimizda.html/Erişim Tarihi:14.01.2015
- Kapani, Münci (1973). “Cumhuriyet Döneminde İnsan Hakları” s:9-17 <http://kutuphane.dogus.edu.tr/makale/13011308/1974/cilt31/sayil-4/M0002089.pdf>/Erişim Tarihi: 29.03.2015

- Kapani, Münci (1979), “İnsan Haklarının Uluslararası Alanda Korunması: Yeni Gelişmeler ve Sorunlar”, TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, S:1/1, s:64-79
- Kapani, Münci (1993). Kamu Hürriyetleri, Ankara: Yetkin Yayınları
- Kapani, Münci (1996). İnsan Haklarının Uluslararası Boyutları, Ankara: Bilgi Yayınevi
- Karan, Ulaş (2010), “Ayrımcılığa Karşı Mücadelede Yeni Bir Yaklaşım: Eşitlik Kurumları” İnsan Hakları İçin Diyalog Dergisi, S:4, s:64-73
- Kazancı, Metin (1992). “TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu ve Ülkemizde İnsan Hakları” TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, S:14/1, s:47-64
- Kjaerum, Morten (2003). İnsan Hakları Ulusal Kurumları İnsan Haklarının Uygulanması [Elektronik Sürüm]. Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü. <http://www.ihop.org.tr/dosya/uihk/insanhaklarininulusalkurumlari.pdf> Erişim Tarihi: 25.01.2015
- Konan, Belkıs (2011). “İnsan Hakları ve Temel Özgürlükler Açısından Osmanlı Devletine Bakış” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XV, S.4, s.253-288
- Korkut, Levent (2013). “Sivil Toplum Gözüyle ve Akademik Açından Türkiye’de İnsan Hakları” Şu kitapta: Ed. Zafer Üskül ve O. Serkan Gülfıdan. İnsan Hakları Konferansları I-II, İstanbul: Doğu Üniversitesi Hukuk Fakültesi, s:18-24
- Kuçuradi, İoanna (2009). Türkiye İnsan Hakları Kurumu, http://insanhaklari.maltepe.edu.tr/sites/default/files/files/T%C4%B0HK_ioanna_ku%C3%A7uradi.pdf Erişim Tarihi:24.01.2015
- Kuyaksil, Ali (2002) (a). “Kabulünün 54. Yılında İnsan Hakları Evrensel Beyannameesi” Türk İdare Dergisi, S:437, s:229-247
- Kuyaksil, Ali (2002) (b). İnsan Hakları Bilgileri, Ankara
- Küçüközyiğit, H. Galip (2006). “Ombudsmanlık Kurumu –Hukuksal ve Siyasal Bir İnceleme-” [Elektronik Sürüm]. Uluslararası Hukuk ve Politika, C:2, No:5, s:90-111
<http://www.usak.org.tr/dosyalar/dergi/TPyfkAtfek4fey0XLffkuI6l6js06F.pdf> Erişim Tarihi:28.03.2015
- Morange, Jean (1990). “İki Yüzyıl Sonra 1789 Bildirgesi” Çev: İbrahim Ö. Kaboğlu, TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, S:12/1, s:183-191
- Muiznieks, Nils (26 Kasım 2013). Avrupa Konseyi İnsan Hakları Komiseri Nils Muiznieks’in 1-5 Temmuz 2013 Türkiye Raporu, <https://wcd.coe.int/com.instranet.InstraServlet?command=com.instranet.Cm>

dBlobGet&IntranetImage=2395762&SecMode=1&DocId=2079702&Usag
e=2 Erişim Tarihi: 26.03.2015

Mumcu, Ahmet, Elif Küzeci (2007). İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri, Ankara: Turhan Kitapevi

Özer, Ahmet (2011). “Küreselleşme ve Yeni Dünya Düzeni Karşısında İnsan Haklarının Durumu”, TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, S.29, s.43-64

Paris İlkeleri (1993). BM Genel Kurulu 20.12.1993 tarih ve 48/134 sayılı kararı http://ihop.org.tr/dosya/uihk/paris_ilkeleri.pdf Erişim Tarihi:18.01.2015

Pohjolainen, Anna-Elina (2006). İnsan Hakları Ulusal Kurumlarının Geçirdiği Evrim Birleşmiş Milletlerin Rolü [Elektronik Sürüm]. Danimarka İnsan Hakları Enstitüsü. www.ihop.org.tr/dosya/uihk/evolution.doc Erişim Tarihi:18.01.2015

Resmi Gazete (20.10.1982). Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, Sayı:17844

Resmi Gazete (08.12.1990). İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Kanunu, Sayı:20719

Resmi Gazete (02.11.2000). İnsan Hakları Kurullarının Görev, Kuruluş ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, Sayı:24218

Resmi Gazete (21.04.2001). Başbakanlık Teşkilatı Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü Hakkında Kanunda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Hükmünde Kararnamenin Değiştirilerek Kabulü ile Genel Kadro ve Usulü Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamenin Eki Cetvellerde Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun, Sayı:24380

Resmi Gazete (15.08.2001). İnsan Hakları İhlali İddialarını İnceleme Heyetlerinin Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Sayı:24494

Resmi Gazete (15.08.2001). İnsan Hakları Danışma Kurulunun Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Sayı:24494

Resmi Gazete (15.08.2001). İnsan Hakları Üst Kurulunun Kuruluş, Görev ve İşleyişi ile İlgili Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Sayı:24494

Resmi Gazete (23.11.2003). İl ve İlçe İnsan Hakları Kurullarının Kuruluş, Görev ve Çalışma Esasları Hakkında Yönetmelik, Sayı:25298

Resmi Gazete (03.04.2011). Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama ve Usulleri Hakkında Kanun, Sayı:27894

Resmi Gazete (29.06.2012). Kamu Denetçiliği Kurumu Kanunu, Sayı:28338

- Resmi Gazete (30.06.2012). Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu, Sayı:28339
- Resmi Gazete (17.05.2014). İnsan Hakları İhlali İddialarına İlişkin Başvuruların İncelenmesine Dair Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, Sayı:29003
- Sanioğlu, Hilal (2008). “Avrupa Birliği Hukukunda İnsan Hakları” Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı:74, s:78-111
- Saygın Engin (2010), “Ulusal İnsan Hakları Kurumları” İnsan Hakları İçin Diyalog Dergisi, 2010, S:4, s:46-53
- Sencer, Muzaffer (1987). “İnsan Hakları Açısından Amerikan Devrimi”, TODAİE İnsan Hakları Yıllığı, S:9/1, s:85-126
- Şahin, Ramazan (2010). “Ombudsmanlık Kurumu ve Türkiye’de Kurulmasının Türkiye’nin Demokratikleşmesi ve Avrupa Birliği Üyeliği Üzerine Etkileri” Türk İdare Dergisi, S:468, s:131-158
- TBMM İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu (ty).
<http://www.tbmm.gov.tr/komisyon/insanhaklari/bilgi.htm> Erişim Tarihi: 06.02.2015
- TBMM (2012). İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 24. Dönem 1. ve 2. Yasama Yılları Faaliyet Raporu
- TBMM (2013). İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu 24. Dönem 3. Yasama Yılı Faaliyet Raporu
- T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Dünden Bugüne Başbakanlık 1920-2004, [Elektronik Sürüm]. Ankara: T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Yayın No:17.
http://www.devletarsivleri.gov.tr/assets/content/Yayinlar/genel-mudurluk-yayinlar/dunden_bugune_basbakanlik.pdf Erişim Tarihi:22.01.2015
- T.C. Başbakanlık Kamu Düzeni ve Güvenliği Müsteşarlığı (2013). Sessiz Devrim, Türkiye’nin Demokratik Değişim ve Dönüşüm Envanteri 2002-2012, Ankara
- TİHK (2014). TİHK Kanununda Değişiklik Yapan Kanun Tasarı Taslağı Çalışması.
<http://www.tihk.gov.tr/tr/mevzuat/mevzuat-calismalari>
Erişim Tarihi:25.03.2015
- TİHK (Haziran 2014). Türkiye İnsan Hakları Kurumu Tanıtım Broşürü.
<http://www.tihk.gov.tr/www/files/53ae6d3ae0f00.pdf>
Erişim Tarihi:23.03.2015
- TİHK (2015). İlk İstişare Toplantısı Yapıldı. <http://www.tihk.gov.tr/tr/duyuru-ve-haberler/haberler/ilk-istisare-toplantisi-yapildi/69/> Erişim Tarihi:22.03.2015

- TİHK (2015). 2014 Yılı İnsan Hakları İhlal İddialarına İlişkin Sayısal Veriler. <http://www.tihk.gov.tr/www/files/54e204712baf5.pdf>
Erişim Tarihi:23.03.2015
- Tetikçok, Mehmet Emir (2013). “Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu” [Elektronik Sürüm]. Konya Barosu Dergisi, Y:41, S:24, s:22-25
<http://www.konyabarosu.org.tr/pdfoku.aspx?dergiid=10&id=6>
Erişim Tarihi:18.01.2015
- Tezcan, Durmuş, Mustafa R. Erdem, Oğuz Sancakdar vd. (2011). İnsan Hakları El Kitabı, Ankara: Seçkin
- Türk, Hikmet Sami (1999). Türkiye’de ve Dünyada İnsan Hakları, Ankara: İnsan Hakları Koordinatör Üst Kurulu Yayınları No:5
- Türkiye İlerleme Raporu (2011).
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2011_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi:23.03.2015
- Türkiye İlerleme Raporu (2012).
http://www.abgs.gov.tr/files/strateji/2012_ilerleme_raporu.pdf Erişim Tarihi:23.03.2015
- Türkiye İlerleme Raporu (2013).
http://www.abgs.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/IlerlemeRaporlari/2013_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi:23.03.2015
- Türkiye İlerleme Raporu (2014).
http://www.ab.gov.tr/files/ilerlemeRaporlariTR/2014_ilerleme_raporu_tr.pdf Erişim Tarihi: 23.03.2015
- Türkiye İnsan Hakları Kurumu ve Ulusal İnsan Hakları Kurumlarına İlişkin Uluslararası Standartlar. <http://www.tihk.gov.tr/tr/kurumsal/> Erişim Tarihi:15.01.2015
- Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Tasarısı ve İnsan Haklarını İnceleme Komisyonu Raporu, Sıra Sayısı:279,
<http://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem24/yil01/ss279.pdf> Erişim Tarihi:08.01.2015
- Türkiye İnsan Hakları Kurumu Kanunu Tasarısı Üzerine, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Perspektif, 19 Haziran 2012, No:7
- Türkiye Katılım Ortaklığı Belgesi (2008),
http://www.ab.gov.tr/files/AB_Iliskileri/AdaylikSureci/Kob/Turkiye_Kat_Ort_Belg_2007.pdf/ Erişim Tarihi:16.03.2015
- Türkiye Ulusal Programı (2008). <http://www.ab.gov.tr/index.php?p=42260&l=1>
Erişim Tarihi:23.03.2015

- Uluseller, Ayça, Orçun Ulusoy (ty). Avrupa ve İnsan Hakları Mekanizması, http://www.rightsagenda.org/attachments/206_avrupaveinsanhaklarimekanizmalari.pdf Erişim Tarihi:11.03.2015
- Uygun, Oktay (2000). “İnsan Hakları Kuramı”, Şu kitapta: Ed. Korkut Tankuter. İnsan Hakları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s:13-44
- Uzak, Ahmet, Mehmet Altuntaş (2007). İnsan Hakları Nedir, Ankara: T.C. Başbakanlık Yayınları
- Uzun, C. Duran (2012), “Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Yolu (Anayasa Şikayeti) Beklentiler ve Riskler”, Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı (SETA) Analiz, Şubat 2012, Sayı:50, <http://file.setav.org/Files/Pdf/anayasa-mahkemesine-bireysel-basvuru-yolu.pdf> Erişim Tarihi:14.05.2015
- Ünal, Şeref (1994). “İnsan Haklarının Tarihi, Felsefi ve Hukuki Temelleri” Ankara Barosu Dergisi, S.47 s:41-74
- Yanık, Murat (2008). “1982 Anayasası’nın İnsan Hakları Anlayışının Uluslararası Belgeler ve Anayasa Mahkemesi Kararları Işığında Değerlendirilmesi” Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, C.XII, S.1-2, s:1133-1161
- Yüzbaşıoğlu, Necmi (2000). “İnsan Haklarının Ulusal Düzeyde Korunması” Şu kitapta: Ed. Korkut Tankuter. İnsan Hakları, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, s:397-406
- (15 Aralık 2014) Türkiye İnsan Hakları Kurumu Revize Ediliyor, Erişim: Hürriyet Gazetesi. <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/27776512.asp> Erişim Tarihi: 25.03.2015

ÖZGEÇMİŞ

Yusuf İZCİ

1986 yılında Elazığ-Palu ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini Palu ilçesinde tamamladı. 2009 yılında Marmara Üniversitesi İİBF İktisat bölümünü tamamlayıp aynı yıl T.C. İçişleri Bakanlığı tarafından açılan Kaymakam Adaylığı sınavını kazanıp Erzincan Kaymakam Adayı olarak atandı. Kaymakam Adaylığı Staj Programı çerçevesinde yurtiçinde değişik stajları tamamladı. 1 yıl süre ile İngiltere’de Canterbury Christ Church Üniversitesi’nde yabancı dil eğitimi aldı. 97. Dönem Kaymakamlık Kursunu bitirip 2012-Ağustos ayında Sakarya ili Karapürçek ilçesine atandı.